

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**AİLEDE KADIN VE ERKEKLERİN ROL VE
SORUMLULUKLARININ TOPLUMSAL CİNSİYET BAKIŞ
AÇISIYLA DEĞERLENDİRİLMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Zeynep ÇIRAK

**Aile Danışmanlığı Ana Bilim Dalı
Aile Danışmanlığı Programı**

NİSAN, 2023

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

AİLEDE KADIN VE ERKEKLERİN ROL VE
SORUMLULUKLARININ TOPLUMSAL CİNSİYET BAKIŞ
AÇISIYLA DEĞERLENDİRİLMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Zeynep ÇIRAK
(Y2016.010022)

Aile Danışmanlığı Ana Bilim Dalı
Aile Danışmanlığı Programı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Mira ASSADI

NİSAN, 2023

ONAY FORMU

ONUR SÖZÜ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Ailede Kadın ve Erkeklerin Rol ve sorumluluklarının Toplumsal Cinsiyet Bakış Açısıyla Değerlendirilmesi” adlı çalışmanın, projenin ilk safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim.
(06/03/2023)

Zeynep ÇIRAK

ÖNSÖZ

Bu çalışma “Ailede kadın ve erkeklerin rol ve sorumluluklarının toplumsal cinsiyet bakış açısıyla değerlendirmek “amacıyla yapılmıştır.

Tez çalışmam sürecinde değerli bilgi, birikim ve tecrübeleri ile bana yol gösterici ve destek olan değerli danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Mira ASSADI’ ye, tez izleme komitemde yer alan ve değerli yorum ve katkılarından dolayı sayın Dr. Öğr. Üyesi Hacer Duygu YEŞİLKAYALI’ ya, Dr. Öğr. Üyesi Selma Ercan DOĞU’ ya,

Bu çalışmamın yapılmasında varlıklarıyla bana güç veren canım aileme, dostlarıma, sevgili sınıf arkadaşlarıma ve ismini sayamadığım değerli insanlara sonsuz sevgi ve şükranlarımı sunarım

Nisan, 2023

Zeynep ÇIRAK

AİLEDE KADIN VE ERKEKLERİN ROL VE SORUMLULUKLARININ TOPLUMSAL CİNSİYET BAKIŞ AÇISIYLA DEĞERLENDİRİLMESİ

ÖZET

Toplumsal bir kurum olarak aile yasalarla onaylanmış cinsel birlikteliğin yaşandığı, çocuklar ile yeniden üretimin sağlandığı, çocuk bakım, yetiştirme ve eğitim işlevlerinin gerçekleştirildiği, kadınlık ve erkeklik rolleri etrafında toplumsal cinsiyet kimliklerin inşa edildiği ve bu çerçevede iş bölümünün düzenlendiği bir ilişkiler bütünüdür. Toplumun en küçük yapısı aile kurumu bilimsel, teknolojik gelişmeler, ekonomik ve politik değişimlerden etkilenmektedir. Ataerkil, geniş aile yapılarından çekirdek aile yapısına dönüşen aile kurumunda kadın ve erkeklerin ev-içi ve dışı iş paylaşımı, karar alma süreçleri, aile bireylerinin kadınlık, annelik, erkeklik, babalık rollerinin algılanmasında ve bu rollere ilişkin sorumluluklarının yerine getirilmesinde değişimler meydana gelmiştir. Toplumsal cinsiyet toplum tarafından uygun görülen erkeğe ve kadına verilen toplumsal rolleri, kültürel beklentileri ve cinsiyet temelli iş bölümünü kapsayan geniş bir kavramdır. Toplumsal cinsiyet rollerinin gündelik ve sosyal yaşamda biçimlenmesinde toplumun sahip olduğu kültür ve kültürün aktarımında aile önemli bir kurum özelliği taşımaktadır. Bu bağlamda aile içi rol ve görevlerinin paylaşımı, bu rollere ilişkin tutumların, kalıp yargılarını ve eşitsizliklerini toplumsal cinsiyet bakış açısıyla anlamak amacıyla İstanbul ilinden 8 erkek 8 kadın katılımcı ile nitel görüşme tekniği ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Bireylerin eğitim, çalışma ve kök ailelerindeki cinsiyetçi tutum ve davranışlar ailede kendi rol ve sorumluluk paylaşımlarında etkili olduğu görülmüştür. Cinsiyet ayrımı yapılmadan aile içi rol ve sorumlulukların eşit paylaşıldığı aile ortamlarında yetişen bireyler geleneksel rollerinin dışına çıkarak aile içi işleri ve sorumlulukları daha eşit paylaşmaya çalışmaktadırlar. Ailede ev ve bakım işleri, evin gelirini kazanma kadın ve erkek tarafından ortak yapılmakla birlikte geleneksel özel alan ve kamusal alana ait

işlerin cinsiyete dayalı birincil ve ikincil sorumluluk kabulü kendini devam ettirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Aile, Toplumsal Cinsiyet, Toplumsal cinsiyet Roller, Ailede rol ve görev paylaşımı

AN EVALUATION OF THE ROLES AND RESPONSIBILITIES OF WOMEN AND MEN IN THE FAMILY FROM A GENDER PERSPECTIVE: A QUALITATIVE STUDY

ABSTRACT

As a social institution, the family is a set of relations in which sexual unity approved by law is experienced, reproduction with children is ensured, childcare, upbringing and education functions are performed, gender identities are built around the roles of femininity and masculinity and the division of labor is regulated within this framework. The smallest structure of society, the family institution, is affected by scientific, technological development, economic and political changes. In the family institution, which has transformed from patriarchy, extended family structures to nuclear family structure, changes have occurred in the sharing of work in and out of the home of women and men, decision-making processes, in the perception of the roles of femininity, motherhood, masculinity and fatherhood of family members and in the fulfillment of their responsibilities related to these roles. Gender is a broad concept that encompasses the social roles assigned to men and women, cultural expectations, and gender-based division of labor deemed appropriate by society. The family is an important institution in the formation of gender roles in daily and social life and in the transfer of culture and culture of the society. In this context, in-depth interviews were conducted with 8 male and 8 female participants in Istanbul with qualitative interview technique in order to share their roles and duties within the family and to understand the attitudes, stereotypes and inequalities related to these roles from a gender perspective. Gendered attitudes and behaviors in the education, work and root families of individuals have been found to be effective in sharing their roles and responsibilities in the family. Individuals that grow up in family environments where roles and responsibilities within the family are shared equally without gender discrimination go beyond their traditional roles and try to share family affairs and responsibilities more equally. Although household and care work in the family and earning the income of the household

are done jointly by men and women, the acceptance of gender-based primary and secondary responsibility for traditional private and public space work continues to itself.

Keywords: Family, Gender, Gender Roles, Sharing role and responsibilities in the family

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ONUR SÖZÜ	i
ÖNSÖZ.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vii
ÇİZELGELER LİSTESİ.....	x
I. GİRİŞ	1
A. Araştırmanın Sorunsalı	3
B. Araştırmanın Amacı/ önemi	4
C. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	4
II. KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	5
A. Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet Kavramı.....	5
B. Toplumsal Cinsiyet Rollerini.....	7
C. Toplumsal Cinsiyet ve Ailede İş Bölümü.....	9
D. Bilişsel Temelli Toplumsal Cinsiyet Yaklaşımları.....	12
1. Sosyal Öğrenme Kuramı.....	12
E. Sosyal Rol Kuramı.....	14
F. Toplumsal Cinsiyet Şeması Kuramı	16
G. Ailenin Tanımı ve İşlevleri.....	17
H. Aile Tipleri.....	18
1. Geniş Aile	18

2. Çekirdek Aile	20
3. Tek Ebeyenli Aile	21
İ. Türk Aile Yapısı	22
J. Aileye ve Toplumsal Cinsiyete Sosyolojik Temelli Kuramsal Yaklaşımlar	24
1. Yapısal İşlevselci Yaklaşım	24
2. Sembolik Etkileşimci Kuram	25
3. Çatışmacı Kuram	27
4. Feminist Kuramlar	28
a. Liberal Feminist Kuram	29
b. Radikal Kuram	31
c. Psikanalist feminist kuram	33
d. Marksist Feminist Kuram	34
e. Sosyalist Feminist Kuram	35
f. Kültürel Feminist Kuram	36
III. LİTERATÜR TARAMASI	40
IV. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	42
A. Araştırmanın Modeli	42
B. Araştırmanın Evren ve Örneklemi	42
C. Veri Toplama Aracı	43
D. Verilerin Toplanması ve Analizi	43
V. BULGULAR	44
A. Katılımcıların Demografik Bilgileri	44
B. Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Ev odaklı /İş odaklı Olmak	45
1. Ayrı Alanlar /Farklı Sorumluluklar	45
2. Görev mi? Yardım mı?	48
C. Toplumsal Cinsiyet Algısı Cinsiyetlendirilmiş İşler	49

1. Kadınsı İşler/ Ev İşleri	49
a. Günlük Rutin İşler	49
b. Evin Organizatörü, Sekreteri, Öğretmeni, Aşçısı Olmak	51
2. Bakım İşleri.....	53
a. Sen Yemeği Yap Ben Çocuğu Oyalarım.....	53
b. Sen Çocuğa Bak Ben Çalışırım	54
3. Erkeksi İşler /Ev Dışı İşler	56
a. Gelir Kazanma.....	56
b. Tadilat İşleri.....	58
D. İş / Ev Dengesi.....	59
1. Super Kadın Olmak.....	59
E. Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Karar Alma.....	61
F. Aile Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin/Eşitsizliğinin Başlangıç Noktası.....	62
VI. TARTIŞMA VE SONUÇ	65
A. Öneriler	72
VII.KAYNAKLAR	74
EKLER.....	86
ÖZGEÇMİŞ.....	91

ÇİZELGELER LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Çizelge 1. Kadın Katılımcılara Ait Demografik Bilgiler	44
Çizelge 2. Erkek Katılımcılara Ait Demografik Bilgiler	44
Çizelge 3. Çalışmaya İlişkin Temalar ve Alt temalar	45

I. GİRİŞ

Toplumsal cinsiyet, 60'lı ve 70'li yıllarda feminist çalışma etkisiyle gelişmeye başlayan bir kavramdır. Toplumsal cinsiyet toplum tarafından uygun görülen erkeğe ve kadına verilen toplumsal rolleri, kültürel beklentileri ve cinsiyet temelli iş bölümünü kapsayan geniş bir kavramdır. Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet terimleri birbirinden farklı kavramlardır. İngilizce kökenli "Sex" sözcüğünün Türkçedeki terim anlamı "cinsiyet" bireyin biyolojik olarak kadın veya erkek olarak sınıflandırılmasını ifade eder. Aynı şekilde İngilizcede "Gender" sözcüğü dilimizde "Toplumsal cinsiyet" anlamına gelmektedir. (Dökmen,2009).

Aile mahrem ilişkilerin var olduğu kan, cinsel ilişki ya da yasal bağlarla bağlı olan bireylerden oluşan tarihsel süreçte birtakım değişiklere uyum gösteren ve varlığını sürdüren esnek toplumsal bir birimdir (Gordon,1999). Tezcan (2000), aileyi bir toplumun temel yapısı olduğunu ailenin başlıca işlevlerinden insan türünü üretmek, sürdürmek gereksinimden doğmuş olduğunu belirtmektedir. Aile kurumunda var olan üretim –tüketim ilişkileri aile kurumunun ekonomik işlevini, çocuğun toplumsallaştırılması, bakım, koruma, sevgi gibi İşlevlerinden dolayı bütün toplumlarda evrensel bir kurum olduğu şeklinde ifade etmektedir. Aile, toplumun temeli olmanın yanı sıra toplumun en karmaşık yapılarından biridir. Toplumsal bir kurum olarak aile yasalarla onaylanmış cinsel birlikteliğin yaşandığı, çocuklar ile yeniden üretimin sağlandığı, çocuk bakım, yetiştirme ve eğitim işlevlerinin gerçekleştirildiği, kadınlık ve erkeklik rolleri etrafında toplumsal cinsiyet kimliklerin inşa edildiği ve bu çerçevede iş bölümünün düzenlendiği bir ilişkiler bütünüdür. Aile kurumu; toplumsal cinsiyetin yeniden üretildiği eğitim, devlet, din ve medya gibi kurumlardandır.

Toplumsal cinsiyetin genellikle erken yaşlarda oluşmaya başladığını birçok araştırmacı ileri sürmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği sosyalleşme sürecinde erkek ve kadın bireylere toplum tarafından belirlenen rollerin yüklenmesiyle ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda toplumsal cinsiyet rollerinin gündelik ve sosyal

yaşamda biçimlenmesinde toplumun sahip olduğu kültür ve kültürün aktarımında aile önemli bir etkidir (Giddens, 2012: 506). Yeni doğan çocuğun kız veya erkek olarak biyolojik bir cinsiyeti vardır. Bununla birlikte çocuk yetişirken toplum ve aile çocuğun cinsiyetine uygun roller, kurallar ve davranış modellerini çocuğa sunarak gelecekteki toplumsal cinsiyet rollerine hazırlar (Connel, 1998). Ailenin önemli işlevleri bireylere kültürün aktarılması ve bireylerinin sosyalizasyonudur. Cinsiyete dayalı ayrımcılık toplumun en küçük yapısı olan ailede başlamaktadır. Kız ve erkek çocuklarının anne karnında belirlenen biyolojik cinsiyeti, doğdukları andan itibaren buldukları aile kurumu içerisinde toplumun beklentilerine uygun eril ve dişil cinsiyet davranış kalıplarını öğrenir. Toplumun kadın ve erkeğe yüklediği roller ve tutumlar her iki cinsiyetin eğitim, çalışma, erişim karar alma gibi tutumlarına etki ederken aile kurumunda toplumun norm ve kültür beklentilerine uygun olarak kadınlık ve erkeklik rollerini yerine getirmesi beklenir. Toplumsal cinsiyet tutumları toplumdaki topluma kültürden kültüre farklılıklar gösterebildiği gibi, çeşitli toplumsal olaylar ve değişimlerin etkisiyle değişebilen dinamik bir özelliğe sahiptir. (Bhasin,2003)

Aile; biyolojik, sosyolojik, ekonomik, politik pek çok araştırma ve çalışmanın yapıldığı toplumsal bir kurumdur. Toplumun en küçük yapısı aile kurumu da bilimsel, teknolojik gelişmeler ve ekonomik, politik değişimlerden etkilenmektedir. Tüm bu değişimler sonucunda ataerkil, geniş aile yapılarından çekirdek aileye dönüşen aile yapıları günümüzde tek ebeveynli ve tek haneli yapılara evirildiği görülmektedir. Değişen aile yapılarının yanı sıra ailede kadın ve erkeklerin ev-içi ve dışı iş paylaşımı, karar alma süreçlerinde kadınlık, annelik, erkeklik, babalık rollerinin algılanmasında ve bu rollere ilişkin sorumluluklarının yerine getirilmesinde değişimler olmaktadır. (Duman, 2012). Bu bağlamda aile içi rol ve görevlerinin paylaşımı, bu rollere ilişkin tutumların, kalıp yargıların ve eşitsizliklerini toplumsal cinsiyet bakış açısıyla anlamak amacıyla bu çalışma yapılmıştır.

Kuramsal yaklaşımlar; olguların çeşitli yönleriyle analiz edilmesini, anlaşılmasını ve yorumlanmasını sağlayan araçlardır (Canatan ve Yıldırım,2013). Bu bağlamda çalışmanın kuramsal temelini modern sosyolojinin üç temel yaklaşımı yapısal işlevselcilik, sembolik etkileşimcilik, çatışma ve feminist kuramlar oluşturmaktadır.

Yapısal işlevselci yaklaşım, her sistem birbiri ile bağlantılı parçalardan oluşan bir bütün olduğu görüşünden yola çıkarak toplumu birbiri ile ilişkili kurumların görev yaptığı bir sistem olarak görmektedir. Her toplum toplumsal düzenini sağlamak, ihtiyaçlarını karşılamak için kurumlarıyla uyum ve dengede olması gerekliliğini kabul etmektedirler. İşlevselci yaklaşıma göre aile toplumun temel kurumlarından. Toplumdaki değişimler aile yapısında ve aile bireylerinin rol ve statülerinde değişimlere neden olduğu görüşünü kabul etmektedirler. (Kasapoğlu, 2012)

Sembolik etkileşimcilik toplumsal olguları bireyler ekseninde inceleyen mikro boyutlu bir yaklaşımdır. Bu yaklaşıma göre insanlar düşünme kapasitesine sahiptir ve sosyal etkileşim düşünme kapasitesini şekillendirmektedir. İnsan etkileşimleri semboller, anlamlar ile süreklilik kazanır. İnsanlar bu sembolleri ve anlamları değiştirme kapasitesine sahiptirler. Aile etkileşimci bir örüntüdür ve ailedeki her bir üyenin tanımlanmış rolleri vardır. Ailedeki bireyler ailenin kullandığı semboller ve bu sembollere ilişkin tanımlamalar üzerine rollerini yerine getirirler (Baran ve Atlı,2020).

Çatışmacı yaklaşım; toplumu birbirleri ile çatışan çıkarılara sahip gruplardan oluştuğunu ileri sürmektedir. Toplumsal örgütlenmenin temelinde kaynakların eşitsiz dağılımı ve eşitsiz güç ilişkilerinden kaynaklı bir çatışma bulunmaktadır. Toplumsal bir grup olan aile güç, hâkimiyet ve çatışmanın var olduğu bir kurumdur. (Turhanoğlu, Koçak, 2012)

Feminist kuram kadın –erkek eşitsizliği üzerine kurulan ilişkilerin analiz edilmesine ve dönüştürülmesine yönelik olarak geliştirilen eleştirel bir yaklaşımdır. Feminizm çatısı altında toplanan birbirinden çok farklı yaklaşımlar olmakla beraber, bu yaklaşımlar kadın ve erkekler arasındaki eşitsizlikleri toplumsal cinsiyet ve ataerki gibi kavramlar çerçevesinde analiz etmektedirler. Aile kurumu ataerkilliği yeniden üreten, kadının ikincil bir konumda olmasına ve ezilmesine neden olan bir kurumdur (Suğur, 2009).

A. Araştırmanın Sorunsalı

Bu çalışmanın genel amacı: toplumsal değişimlerin bir sonucu olarak değişen aile ve hane yapılarında ailede kadın ve erkeklerin rol ve

sorumluluklarını, iş bölümünü, iktidar ilişkilerine ilişkin tutum ve davranış biçimlerini toplumsal cinsiyet bakış açısıyla anlamak ve değerlendirmektir. Bu amaç çerçevesinde çalışmanın alt amaçları aşağıda belirlenmiştir.

Ailede kadın ve erkeklerin rol ve sorumluluklarının dağılımında; kadın ve erkeklerin eğitim seviyesi, gelir durumları buldukları aile ve hane yapısı, sahip oldukları çocuk sayısı, aynı hanede / dışında bakım gereksinimine ihtiyacı olan aile büyükleri, gelir durumları etkili midir?

Ailede ev içi/dışı iş bölümü, bakım sorumluluğunda, aileye ilişkin konularda karar alma süreçlerinde toplumsal cinsiyet bakış açısı etkili midir?

Ailede kadın ve erkeklerin rollerine ilişkin algılarında ve birbirlerinden beklentilerinde toplumsal cinsiyet kalıp yargıları etkili midir?

B. Araştırmanın Amacı/ önemi

Toplumsal cinsiyet üzerine kamusal alanda yapılan çalışmaların yaygınlığı görülmekle birlikte özel alan olarak nitelendirilen aile kurumunda bu çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Her toplumsal kurum gibi aile de dinamik ve sürekli değişen bir yapıdır. Geçmişten günümüze kentleşme, sanayileşme ve modernleşme süreçleri aile içi ilişkileri, kadın ve erkek rollerini, ebeveyn-çocuk ilişkilerini önemli ölçüde etkilemiş, ailede kadın ve erkeklerin statü ve rollerinde önemli değişimlerin olmasına neden olmuştur. Ailede toplumsal cinsiyet rol ve tutumlarının, ev-içi roller ve sorumluluklarda, ebeveyn tutumlarında, iktidar, ekonomik ilişkilerinde hangi değişimlerin yaşandığını katılımcıların doğrudan kendi ifadeleriyle toplumsal cinsiyet bakış açısıyla değerlendirilmesi çalışmanın odak noktasıdır

C. Araştırmanın Sınırlılıkları

- Bu çalışmanın örneği İstanbul ilidir. İstanbul ili sınırları içerisinde ikamet eden 8 kadın ve 8 erkek katılımcıdan oluşmaktadır
- Çalışma nitel yöntemle yapıldığı için bu durum; daha büyük bir örneklem grubuna ulaşılmasını ve geniş bir alanda genelleme yapılmasını sınırlamıştır

II. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

A. Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet Kavramı

İnsan yaşamında bireysel ve toplumsal hayatın temel belirleyici özelliklerini ve dayanaklarını oluşturan faktörlerden birisi de cinsiyettir (Nalbant ve Korkmaz, 2019:169). Cinsiyet kavramına ek olarak toplumsal cinsiyet, sağlığın ve sağlıklı bir varlığın en önemli belirleyicilerinden biridir. Günlük hayatta ve konuşma dilinde genellikle herhangi bir ayrıma gidilmeden birlikte ifade edilmelerine karşılık, cinsiyet temelinde biçimlenen özellik ile bu özelliğin üzerinde inşa edilen toplumsal durum, bilimsel çalışmalarda cinsiyet (sex) ve toplumsal cinsiyet (gender) kavramları ile tanımlanmış ve birbirlerinden ayrı tutulmuştur (Vatandaş, 2007: 31). Bu kavramların ayrıştırılması oldukça yenidir. İngilizce'de "sex" ve "gender" kelimeleri arasındaki ayrım ilk olarak 1950'lerde ve 1960'larda interseks ve transseksüel hastalarla çalışan psikiyatrlar ve diğer tıbbi personeller tarafından literature eklenmiştir. Psikiyatristlerin ve psikologların, ünlü "yanlış bedene" hapseden hissedilen hasta fenomenlerini tanımlamaları ve açıklamaları gerekiyordu. Dolayısıyla bu süreçte bir kişinin biyolojik cinsiyetini toplumsal cinsiyet ve psikolojik yöneliminden ayırmanın yararlı olacağı düşünülmüştür (Schiappa, 2021: 16).

Cinsiyet kavramı, en genel tanımıyla insanlarda ve hayvanlarda bulunan, kromozomlar, gen ekspresyonu, hormon fonksiyonu ve üremeyi/ cinsel anatomiyi içeren fiziksel ve fizyolojik özellikler ile ilişkili bir takım biyolojik nitelikleri ifade etmektedir. Cinsiyet kavramı genellikle kadın veya erkek olarak sınıflandırılır ancak cinsiyeti oluşturan biyolojik özellikler ve bu özelliklerin nasıl ifade edildiğine dair farklılıklar bulunmaktadır (Heidari et al., 2016: 2).

Toplumsal cinsiyet (gender) kavramı ise sosyolojiye Ann Oakley tarafından dâhil edilmiştir. Oakley 1972 yılında yayınladığı *Sex, Gender and Society*'de, cinsiyetin (seks) biyolojik açıdan erkek ve kadın ayrımını anlatırken, toplumsal cinsiyetin (gender) erkeklik ve kadınlık arasındaki toplumsal açıdan eşit olmayan

bölünmeyi açıklamaktadır. Her ne kadar geleneksel yaklaşımda, cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramlarının sade ve açık bir biçimde birbirleri ile entegre olduğu anlayışı devam etse de, günümüzde bu iki kavramın birbirlerinden oldukça farklı ve ayrı anlamsal boyutlarına odaklanan geniş bir literatür oluşmuştur (Vatandaş, 2007: 31).

Toplumsal cinsiyet kavramı ise bir toplum içerisinde kadın ve erkek için kültürel, geleneksel yapı, eğitim ve dini kurumlar ve bunlara benzer diğer yapılar tarafından uygun görülmüş toplumsal rol, sorumluluk, davranış, statü, beklenti, güç ve ayrıcalık, fırsat ve olanaklar olarak tanımlanmıştır. Bu tür yapılanmaların toplum tarafından kadına ve erkeğe yüklenmesine toplumsal inşa adı verilmiştir. (Ecevit, 2021, s: 9). Bu kavram ilk kez Robert Stoller tarafından 1968 yılında ‘Sex and Gender’ adlı kitapta kullanılmıştır (Vatandaş, 2007, s: 31). İngilizce kökenli “Seks” sözcüğünün Türkçe karşılığı olarak adlandırılan “cinsiyet” bireyin biyolojik olarak kadın veya erkek olarak sınıflandırılmasını ifade etmektedir. Diğer yandan İngilizcede “Gender” olarak ifade edilen kavram dilimize “Toplumsal cinsiyet” biçiminde çevrilmiş ve bu anlamda kullanılmaktadır (Dökmen, 2009).

Genel anlamda toplumsal cinsiyet kavramı, kadın ve erkek cinsiyete yüklenmiş ve toplumsal dayatma yoluyla öğrenilmiş cinsiyet kimliğini betimleyen bir kavram olarak tanımlanmıştır. Bu kavram feminist literatüre 1972’de İngiliz sosyolog Ann Oakley tarafından sunulmuştur. Cinsiyet, Sex, Gender and Society’de (1972) adlı kitabında kadınların ezilmişliğinde cinsiyetin belirleyici olmadığını öne sürerek kavramı dolaşıma sokmuştur. Ann Oakley; Sex, Gender and Society’de adlı kitabında Stoller’ın cinsiyet ve toplumsal cinsiyet ile ilgili tanımlamalarına şu şekilde yer vermiştir (Oakley, 2016, s:159).

“Toplumsal cinsiyet, zihindeki psikolojik ve biyolojik kavramlarının ötesinde kültürel çağrışımlardır. Cinsiyet için uygun terimler 'erkek' ve 'kadın', toplumsal cinsiyete karşılık gelen terimler ise “erkeklik” ve “kadınlık” tır. Erkeksi ve kadınsı olmak biyolojik cinsiyetten tamamen bağımsızdır”

Türkiye’de toplumsal cinsiyet kavramı, 1990’lı yılların başında dilimize girmiştir. İngilizce dilinde “gender” olan kavramın Türkçede tek bir kelime ile karşılığı olmadığından bu alandaki çalışanlar “toplumsal cinsiyet” kavramı olarak

kullanmak zorunda kalmıştır. Bu durum akademik çalışmalarda araştırmacılara hem açıklayıcı hem de kültüre özgü tanımlanan bir kavram kullanma imkânı sağlamıştır. “Toplumsallaşma yoluyla elde ettiğimiz cinsiyet”. Ancak bu kavramın anlaşılması ve kabul edilmesi oldukça zaman almıştır. Kavram halen akademik çalışmalarda yapılan kuramsal analiz ve tartışmaların merkezinde yer almaktadır (Ecevit, 2021).

Bhasin (2003), cinsiyetin biyolojik ve doğal olduğunu cinsel organlardaki fiziki farklılıkların farklı üreme işlevlerini yerine getirdiğini ifade etmektedir. Toplumsal cinsiyeti ise sosyo-kültürel olarak inşa edilen eril ve dişil özellikler, davranış modelleri, roller, sorumluluklar şeklinde tanımlamaktadır. Bhasin (2003)’e göre cinsiyet sabit ve değişmez nitelikteyken toplumsal cinsiyet zamana kültüre hatta aileye göre değişmektedir (Bhasin, 2003, s:1).

Özetlemek gerekirse cinsiyet; biyolojik anlamda kadın ve erkek arasındaki fiziksel ve biyolojik farklılıkları ifade ederken, toplumsal cinsiyet, sosyal ve kültürel değerlerle donatılmış kadın ve erkek cinsiyetine yüklenen roller ve kimliklerdir. Cinsiyet kavramı, biyolojik yapıyla ilişkili bir kavram olduğundan sabit ve değişmez olarak kabul edilmektedir. Toplumsal cinsiyet kavramı ise toplumların gelenek, kültür ve tutumlarına göre toplumdan topluma farklılıklar gösterebilir. Cinsiyet yalnızca bireylerin doğuştan getirmiş oldukları cins olarak “kadın” ve “erkek” özellikler değildir. Cinsiyet aynı zamanda toplumun her seviyedeki yapı ve kurumlarında görülen bireylerden bağımsız olarak birtakım pratik ve uygulamalardan oluşan bir sistemdir.

B. Toplumsal Cinsiyet Roller

Rol, bireylerin toplumdaki konum ve pozisyonlarına ilişkin toplum tarafından belirlenmiş uygun nitelik ve beklentiler olarak tanımlanmaktadır. Roller, toplumsal kurumlar tarafından belirlenir ve bireyler statülerine özgü rolleri yerine getirir. Cinsiyet rolleri ise, bireyin çevresiyle etkileşimlerin sonucunda kadın ve erkek cinsiyetine uygun olduğuna inanılan davranış ve tutumlardır. Bireyler cinsiyetlerine uygun kendilerinden beklenen davranışları çevrelerindeki aile, okul, medya gibi kurumlar ve yine yakın ve sosyal çevresindeki bireylerle etkileşimi sonucu cinsiyet rollerini öğrenirler. Özellikle çocuğun ilk sosyalizasyonun gerçekleştiği aile kurumu cinsiyet rollerinin

algılanmasında birincil kurum özelliğini taşımaktadır. Toplumsal cinsiyet ve toplumsal cinsiyet rolleri ile ilişkili yaklaşımlar, bu kavramların toplumdaki güç ve konum paylaşımı ekseninde ve toplumsal faktörler tarafından şekillendiğini, günlük yaşamın her alanında varlığını hissettirdiğini bildirmektedir (Giddens, 2012, s:171).

Toplum, biyolojik olarak kadın ve erkek olan bireylerden, birbirlerinden oldukça farklı duygu, düşünce ve davranış kalıplarına uygun davranmalarını beklemektedir. Toplum tarafından genel olarak kabul gören kadın rolleri “kadınsı veya ferminen”, erkek rolleri ise “erkeksi ya da maskülen” olarak adlandırılmış ve toplumsal cinsiyet rollerini oluşturmuştur (Yaşın Dökmen, 2010, s. 49). Bu roller, kadınlık ve erkeklik ile ilişkili farklı duygu, düşünce ve davranış kalıpları, sosyal ve kültürel kaynaklar aracılığıyla oluşmakta ve gelişmektedir. Ancak doğrudan cinsiyet ile ilişkili olduğu düşünülmekte ve bireylerin yetiştiği toplumda süreç içerisinde farkında olmadan bireyin toplumsal cinsiyet kimliğini biçimlendirir. Bu durum, sosyal ve kültürel yollarla şekillenen kadınlık ve erkeklik rolleri ile bütünleşmiş bireyin, hayat boyu nasıl hissetmesi, düşünmesi ve nasıl davranması gerektiğini belirlemekte, bunun yanı sıra hangi tür işlerde çalışması, çalışma hayatında ne kadar para kazanması, karşı cinsle nasıl ve ne düzeyde ilişki kuracağı, ilişkilerinde hangi özelliklere sahip olması gerektiği gibi birçok bireysel tercihi de şekillendirmektedir. Bunun sonucunda, erkek ve kadınlar, toplumun sosyal ve kültürel yollarla şekillendirdiği toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde yaşamlarını idame ettirmek zorundadırlar. Bu rollerin dışına çıkan birey, toplum tarafından veya diğer bireyler tarafından farklı şekillerde ve farklı yöntemlerde cezalandırılırlar (Gülseven, 2017: 184).

Dolayısıyla toplumsal cinsiyet rolleri, bireylerin yüklenen kalıplar içerisine yerleştirmesine ve sınırlanmasına neden olmaktadır. Bu durumda toplum kadınlara ve erkeklere eşit roller vermediğinden, kadın ve erkek arasındaki eşitsizlik gün yüzüne çıkmaktadır. Kadınlar ve erkekler, kendileri için belirlenen toplumsal cinsiyet rollerine uyum sağladıklarında ve uyduklarında eşit biçimde ödüllendirilmemekte aynı zamanda, uymadıklarında da eşit biçimde cezalandırılmamaktadır. Bu roller, kadınlar ve erkekler arasındaki eşitsizliği de pekiştirmektedir. Çocukluk döneminden itibaren öğrenilen bu roller kalıp Yargılar doğurmaktadır. Bu kalıp yargılar, kadın ve erkeğe ilişkin geliştirilen

çoğu önyargı ve eşitsizliklerin kaynağını oluşturmaktadır (Vargel Pehlivan, 2017: 498). Bu eşitsizlik günümüzde halen yoğun bir biçimde devam etmektedir (Çapar, 2019: 60)

Beauvoir, toplumsal cinsiyet ile biyolojik cinsiyeti birbirinden ayırmış, ünlü “kadın doğulmaz, kadın olunur” sözünü ifade etmiştir (Beauvoir,2019). Bu ifade, toplumsal cinsiyetin tarihi, kültürel ve toplumsal faktörler tarafından biçimlendirildiğini dikkat çekici bir biçimde ortaya koymaktadır. Gülseven (2017), kız veya oğlan olarak dünyaya gelen bebeklerin bu dünyadaki tüm yaşantılar sonucunda kadın veya erkeğe dönüşmelerinin yalnızca “sosyalleşme” olarak adlandırılmayacak kadar önemli bir durum olduğunu vurgulamıştır. Bireyi biçimlendiren karma ilişkiler bir yandan bireysel düzlemde kadın ve erkekliğe, diğer yandan toplumsal düzlemde erkek egemenliğini oluşturan sisteme işaret etmektedir. Dolayısıyla kadın ve erkek olma ve cinsiyete dayalı değerler de erkek egemenliğindeki sistem tarafından biçimlendirilmektedir (Gülseven, 2017: 185).

C. Toplumsal Cinsiyet ve Ailede İş Bölümü

Tüm toplumlarda kadın ve erkeklerin doğuştan getirdikleri biyolojik farklılıklar, kültürel açıdan yorumlanarak değerlendirilmektedir. Böylece erkek ve kadınların hangi davranışları ve işleri yapabileceklerine, hangi tür güçlere ve haklara, ne düzeyde sahip olacağına ya da sahip olması gerektiği ile ilişkili toplumsal beklentiler geliştirilmektedir. Bu beklentiler, kültürden kültüre, toplumdan topluma veya aynı toplum içerisindeki kesimlerde değişiklik gösterse de temelde ortak noktalar bulunmaktadır (Ecevit, 2003:83).

Ev işlerini de kapsayan günlük yaşamı sürdürmeye yönelik işlerin cinsiyete dayalı olarak bölünmesi, insanlık tarihi kadar eski bir konudur. Arkeolojik çalışmalar, cinsiyete dayalı iş bölümünün çok eski zamanlardan bu yana var olan ve şekillenen bir olgu olduğunu ortaya koymuştur. Örneğin taş devrinde insanlar, avcılık ve yiyecek maddelerinin toplanmasıyla günlük yaşamlarını sürdürmekteydiler. O süreçte genel olarak erkekler avlanmak, kadınlar ise meyve, yeşillik ve hububat toplamakla yükümlüydüler. Dolayısıyla o dönemde erkekler avcı, kadınlar toplayıcı olarak görev almışlardır (Çapar, 2019: 60). Çoğunlukla mağaralarda ve diğer yaşam alanlarında bu tür iş bölümlerine ait resimler

bulunmuştur. Bu iş bölümünün ilk ve en önemli etkisi kadınların toplayıcılıkta erkeklerin ise avcılıkta uzmanlaşmaları olmuştur. Bu süreçte ortaklaşalı söz konusu olmuş, kadınların topladıkları ile erkeklerin avladıkları bir araya getirilmiştir. Bu nedenle bu süreçte cinsiyete dayalı iş birliğinin eşitlikçi olduğu vurgulanmıştır. Bunun yanı sıra bu süreçteki iş birliğinde ve iş bölümünde biyolojik veya fiziksel nedenlerle kadınların üzerinde üstünlük kurulmadığı ifade edilmiştir (Zubritski, Mitropolski ve Kerov, 2017: 36).

Yerleşik hayata geçen ilk ilkel toplumlarda aile içi iş bölümü, yine topluluğun ortak üretimiyle oluşmakta ve üretilen ürünler eşit olarak paylaşılmaktaydı. Avcılık ve hayvan besiciliği çoğunlukla toplumdaki genç yetişkinlerin yüklendiği bir görev iken kadınlar gebelik süreci ve çocukların bakım sorumlulukları nedeniyle ev işleri ve evlerinin yakınlarındaki bahçe işlerinden sorumlu tutulmuşlardır (Özgür, 2020: 13).

Başta saban olmak üzere üretim araçlarının gelişmesiyle birlikte topluluktaki tüm bireylerin çalışmasında gerek kalmamıştır. Çünkü bu araçlar ihtiyaçtan daha fazla ürünün elde edilmesine olanak sunmuştur. Üretimin dışında kalan bireyler dokumacılık ve sepet üretimi vb. işlere yönelmişlerdir. Bu işleri genellikle kadınlar üstlenirken güce dayanan ve performans gerektiren maden arama, bulma, işleme ve alet yapma görevlerini de erkekler üstlenmiştir. Dolayısıyla kadınlar üstlendikleri iş bölümleri nedeniyle üretimden dışlanmış toprağın ve üretim için gerekli olan aletler erkeklerin himayesi altına girmiştir (Zubritski, Mitropolski ve Kerov, 2017: 54).

Sanayi sonrası toplumlarda ise gelişen araç gereçler ve hizmet sektörleriyle birlikte meydana gelen esnek çalışma koşulları, bireylerin yaşam standartlarında düşüşe sebep olmuştur. Daha fazla bireyin istihdama kazandırılması ve işsizlik oranının düşürülmesi amacıyla gelişen bu çalışma biçimi ile daha fazla birey çalışmaya başlamıştır. Bu süreçte toplumda dezavantajlı konumda yer alan göçmen, genç, yoksul ve kadınlar bu çalışma biçimlerinden yararlanmışlardır (Özgür, 2020: 35).

Kadınların gelir ve para kazanma işlerine katılması ile geleneksel aile düzeninden kaynaklanan ve kutuplaşan kadın-erkek rolleri giderek paylaşım dayalı cinsiyet rolleri anlayışına doğru değişmiştir (Fortin, 2005:419). Zamanla

gözlemlenen ekonomik gelişmeler, bu rol paylaşımlarını hem mümkün hem de zorunlu hale getirmektedir. Her ne kadar para kazanma rolünde değişiklik olsa da çoğunlukla kadınlara yüklenen ev işlerinin paylaşımında yeterince değişim gözlenmemektedir. Bunun temelde toplumun ev işlerine yönelik, kadınlık ve erkeklik ile ilişkili kalıp yargıları ile ilişkili olduğu düşünülmektedir. Geçmişten bugüne dek para kazanmayla ilgili toplumsal kalıp yargılarla kıyaslandığında ev işlerinin paylaşımıyla ilişkili kalıp yargıların daha yüksek düzeyde direnç gösterdiği bilinmektedir (İmamoğlu; 1991:834).

Günümüzde de geleneksel olarak, aile içerisindeki haklar, sorumluluklar ve işler cinsiyet kavramı göz önünde bulundurularak paylaşılmaktadır. Bu geleneksel yapı içerisinde geleneksel erkekler sıklıkla araç ve materyal tamiri, bahçe bakımı gibi ev dışında yer alan veya teknik işleri yaparken, kadınlar çoğu zaman kendilerine yüklenen yemek pişirme, bulaşık yıkama ve ev temizliği benzeri işleri yürütmektedirler (Şafak, Çopur, Özkan, 2006).

Kadınlar, var oluşlarından itibaren bir yandan doğurganlık özellikleri nedeniyle insan neslinin devamını sağlarken diğer yandan da üretken olmaları nedeniyle de çalışma hayatında yer alarak ekonomiye katkı sağlamaktadır. Bu sebeple kadınların aile ve toplum yaşamında hayati rolü tartışılmazdır (Atış, 2010:1). Kadınlar, aile içerisinde anne olma, eş olma, ev kadını olma gibi sorumluluk gerektiren oldukça zor görevlere sahipken toplum içerisinde de bir birey olmanın yükümlülüklerine sahiptir. Diğer yandan toplum içerisinde cinsiyete dayalı rollerin dağılımı da, kadınlara benzer rol ve sorumluluklar yüklemektedir (Timur, Ege and Bakış, 2006:51).

Özetle tüm toplumlarda, cinsiyete dayalı iş bölümü, kadın ve erkekleri farklılaştırmakta, sosyal, siyasal ve toplumsal kaynaklara erişimlerini etkilemekte ve eşitsizliğe neden olmaktadır. Bu eşitsizlik, cinsiyete dayalı birçok ayrımcılık, stigmatizasyon ve engellerle güçlenmektedir. Yalnızca kadınların değil, tüm toplumun ekonomik, siyasal, kültürel gelişimi engeller niteliktedir. Dolayısıyla bu eşitsizlik ve ayrımcılık, eğitim alanında çalışma yaşamına, sağlık alanından tüm karar mekanizmalarına katılıma kadar hayatın her aşamasını önemli ölçüde etkilemektedir. Bunun yanı sıra bu eşitsizlik durumu, sadece kadın ve kız çocuklarını etkilemekle kalmaz, bunların yanı sıra ülkenin demokratikleşme ve kalkınma sürecini de olumsuz etkilemektedir.

D. Bilişsel Temelli Toplumsal Cinsiyet Yaklaşımları

1. Sosyal Öğrenme Kuramı

Sosyal öğrenme kuramı, Albert Bandura tarafının öncülüğünde ortaya koyulmuştur. Bu kuramda toplumsal cinsiyet kavramı ile ilişkili tüm davranışların sonradan öğrenilerek kazanıldığı öne sürülmüştür. Sosyal öğrenme kuramına göre gözlem önemlidir. Erkek ve kadınların, farklı rol kalıpları içerisinde davranmayı yine toplum içerisindeki kadın ve erkekleri gözlemleyerek öğrendiği savunulmaktadır. Dolayısıyla bireyin kadın ve erkek olma ve kadın-erkek rollerini öğrenmesinde içinde yaşadığı sosyal çevre oldukça önemlidir (Keskin ve Uluşan, 2016:56)

Sosyal öğrenme kuramı iki öğrenme metodu üzerinde durmaktadır. Bunlardan birincisi edimsel koşullanma, ikincisi ise model alma ve taklittir. Bandura'ya göre, edimsel koşullanma öğrenme davranışının daha temel bir yoludur ve doğrudan deneyimlere dayanmaktadır (Bandura, 1977: 3). Buradaki temel belirleyici sistem ödül ve ceza sistemidir. Ödüllendirilen, olumlu sonuçlar doğurarak pekiştirilmiş davranışların gelecek süreçte tekrarlanma olasılığı artmaktadır. Dolayısıyla cinsiyetine uygun davranışlar sergileyen çocuk ödüllendirilirken, cinsiyetine uygun davranışlar sergilemeyen çocuk cezalandırılmaktadır. Sonuç olarak ödüllendirilen davranış pekiştirilmekte, ödüllendirilmeyen veya cezalandırılan davranış tekrarlanmamaktadır (Dökmen, 2015: 60). Bunların yanı sıra edimsel koşullanmada bazı pekiştireçler (reinforcement) de oldukça önemli bir hal almaktadır. Örnek olarak, toplumsal cinsiyet çerçevesinde olumlu ve uygun kabul edilen davranışların onaylanması, bu davranışlar karşısında gülümsenmesi, ilgi gösterilme, övülmesi ve teşvik edilmesi gibi toplumsal pekiştireçler bireylere istendik davranışların kazandırılması yönünden oldukça önemlidir.

Sosyal öğrenme kuramındaki ikinci öğrenme yöntemi olan model alma ve taklit yöntemi ise, çevresel faktörlerden temel almaktadır. Bandura (1977), bireylerin ortaya koyduğu birçok davranış örüntüsünün, diğer insanların davranış kalıplarını gözleme ve taklit etme aracılığı ile kazanıldığını öne sürmektedir. Bu süreçte öğrenmeyi etkileyen üç farklı model öne sürülmüştür. Bu modeller

canlı model, sembolik model ve sözlü direktifler olarak sınıflandırılmıştır (Bandura, 1977: 5).

Canlı model, belli bir davranışı ortaya koyan gerçek bir şahsı temsil etmektedir. Kız çocuklarının annelerini, erkek çocukların ise babalarını taklit etmeleri bu modele örnek olarak gösterilebilir. Sembolik modelde ise, bir dizi, film veya televizyon programında izlenen ünlü biri ve ya herhangi bir kitapta yer alan karakter/kahramanlar bireyin modelleme yapmasında etkili olabilmektedir. Öğrenmeyi etkilediği öne sürülen ve son model olan sözlü direktifler ise, bireyin nasıl davranması gerektiğine ilişkin açıklamaları kapsamaktadır (Dökmen, 2015, s:60).

Bandura'ya göre modelleme, toplumsal cinsiyet farklılıklarının oluşmasında önemli rol oynadığından yalnızca basit bir taklit etme biçimi olarak görülmemelidir. Model alınan davranışın hayata geçirilmesinde ise dört süreç belirleyici olarak rol almaktadır. Bu belirleyicilerden biri olan dikkat/ilgi süreci (attentional process), sosyal ve sembolik çevre içinde yer alan bireyin model olarak kimi seçtiği, kimi gözlemlendiği ve bu süreçte hangi bilgilerin edinildiği üzerinde durulmaktadır. Zihinde tutma/hatırlama süreci (retention process) ise, modele yönelik yapılan gözlemin ardından elde edilen bilgilerin bireyin hafızasında dönüştürülerek yeniden yapılandırıldığı süreçtir. Model alınan davranışın hayata geçirilmesindeki üçüncü süreç ise üretim sürecidir (production process). Bu süreç, modeli gözleme sonucu elde edilen ve işlendikten sonra hafızaya yerleştirilen bilgi ve sembollerin davranışa döküldüğü süreçtir. Bu aşamada davranış biçimleri kişi tarafından inşa edilmekte, model alınan birey ile kıyaslamalar gerçekleştirilmektedir. Model alınan davranışın hayata geçirilmesindeki son süreç ise motivasyon sürecidir (motivational process). Bu süreçte, modelden öğrenilen davranış ve bireyin kendi performans kapasitesi arasındaki fark ortaya çıkmaktadır. Örneğin, erkek çocuklar ev işleri konusunda çok sayıda gözlem yapmalarına karşın, günlük hayatta evle ilgili konularda ve ev işlerine daha az düzeyde katılım sağlamaktadırlar. Benzer biçimde agresif rol ve modellerle daha fazla etkileşim gösteren erkek çocuklar, bu davranış tarzına kızlardan daha yüksek oranda uyum göstermektedirler (Bussey ve Bandura, 1999, 686-687). Sosyal öğrenme kuramına göre aileler, çocuklarını doğumdan itibaren cinsiyetlerini baz alarak farklı olarak algılamakta ve bu farklılıkları göz önünde

bulundurarak davranış gösterdiklerini ileri süremektedir (Güldü ve Kart, 2009: 104). Buna örnek olarak babasına araba tamiri yaparken yardım etmek isteyen bir kız çocuğu verilebilir. Böyle bir durumda kız çocuğu bu işin kendisine uygun olmadığı ifade edilerek konudan uzaklaştırıldığında, gelecek zamanlarda bu konuda babasına yardım etme konusunda istekli olmayacaktır. Buna karşın, annesine mutfak işlerinde yardım etmesi nedeniyle övülen bir kız çocuğu, gelecek süreçte de bu konudaki hevesli tavrını devam ettirecektir. Toplumsal cinsiyet rollerinin belirlenmesi sürecinde anne-babalar, diğer yetişkin, öğretmen ve akranların yanı sıra kitap, internet, sosyal medya ve benzer kaynaklarda yer alan diğer figürler de model olarak alınabilmektedir. Dolayısıyla yapılan bu modellemeler kişinin kendi cinsiyeti ile ilişkili kalıpları öğrenmesi bakımından önemli olduğu gibi, karşı cinsle ilişki sürecindeki uygun davranışları öğrenmesi bakımından da önem arz etmektedir. Sosyal öğrenme yaklaşımına göre, cinsiyet rollerinin ve bu rollere yönelik beklentilerinin açık ve keskin bir biçimde tanımlandığı ve katı biçimde uygulandığı toplumlarda, belirli bir cinsiyete özgü bütün modellerin davranış ve tutumlarında yoğun bir tutarlılık gözlemlenmektedir. Bu yoğun ve tutarlı modellerin varlığı nedeniyle de uygun davranış pekiştirilmekte ve toplumsal, geleneksel cinsiyet rolleri bir kuşaktan diğerine aktarılarak varoluşunu devam ettirmektedir.

E. Sosyal Rol Kuramı

Toplumsal cinsiyet kavramı, yalnızca biyolojik cinsiyetle açıklanamayan toplumsal sınıf, ataerkil yapı, siyaset, politika ve bu konularla ilgili toplumun yaşam tarzları ile farklı bir anlam kazanmıştır (Savcı, 1999: 130). Ana akım düşünceler, toplumsal cinsiyet konusunun yalnızca biyolojik farklılıklara bağlanmasını ve yalnızca bu kapsam değerlendirilmesinin yetersiz olacağını vurgulamışlardır.

Sosyal rol kuramına göre cinsiyete özgü roller, öğrenme ve bilişsel mekanizmalar temel alınarak şekillenmektedir. Bu kuramın savunduğu temel kabul, cinsiyete özgür rollerin sonradan kazanılan özellikler olduğudur. Dolayısıyla sosyal rol kuramına göre, kadın ve erkek arasındaki farklılıklar, her iki cinsiyet için de farklı sosyal roller üstlenmesi dolayısıyla ortaya çıktığını savunmaktadır. Kuram, kadın ve erkek ile özdeşleştirilen farklı sosyal roller

nedeniyle ortaya çıkan davranışsal cinsiyet farklılıklarını açıklamaktadır (Wood ve Eagly, 2002: 699; Karakılıç, Alay ve Koçak, 2008: 222) Sosyal rol kuramı, erkeklerin ve kadınların farklı sosyal rolleri yerine getirmelerinin temel nedeninin, farklı sosyal yaşantıların kadın ve erkeğe rollerine, davranış ve tutumlarına da yansıdığını öne sürmektedir (Wood ve Eagly, 2002: 699). Konuyla ilişkili olarak Wood ve Eagly (1999) her toplumun kendi sosyokültürel yapılarına özgü olarak bireylerden farklı rol beklentilerine sahip olduğunu, sonuç olarak erkek ve kadınların davranışlarının da bu sosyal rollerle uyumlu olduğu öne sürülmektedir. Benzer şekilde Schmitt (2003) de erkekler ve kadınların cinsiyet rollerini doğuştan getirmediklerini öne sürmektedir

. Rollerin doğasında bireyin cinsiyete ve farklılaşmış cinsiyetlere özgü psikolojik aktivitelere ve cinsiyet rollerine sahip olmadıklarını ileri sürmektedir. Farklı sosyal deneyimlerin ve yaşantıların, sosyal davranışlarda cinsiyet farklılıklarının oluşmasından sorumlu olduğu kabul edilmektedir. Kadınlar ve erkekler, başarılı bir rol performansı sergileyebilmek amacıyla doğuştan getirdikleri ve zaman içerisinde edindikleri özellikleri bütünleştirmektedir. Bu sayede cinsiyete özgü toplumsal rol ve sorumluluklar ortaya çıkmaktadır. Kurama göre eğer bir grup sürekli aynı aktiviteleri yaparken gözleniyorsa, o bireylerin o aktiviteleri yapma konusunda yetkin olduğuna inanılmaktadır. Örneğin, kadınlar hemen hemen her zaman çocuk bakımıyla ilgilendiklerinde, bu konuda gerekli olan birçok özelliğe sahip oldukları düşünülmektedir. Aynı biçimde, erkekler çoğu durum ve zamanda çocuk bakımı ile ilgilenmediklerinde, bu durumun erkeklerin çocuk bakımı için gereken özelliklere sahip olmamalarından kaynaklandığı öne sürülmektedir. Buna göre, toplumsal cinsiyet rollerine bağlı olarak ortaya çıkan davranışsal farklılıklarının, bireylerin sosyal baskılar nedeniyle, cinsiyetlerine özgü farklı sosyal rolleri Kabul etmeleri ve bu roller üstlenmeleri nedeniyle ortaya çıktığı görülmektedir.

Sonuç olarak sosyal rol kuramına göre, değişen sosyoekonomik ve sosyokültürel koşullar altında cinsiyet farklılıkları da değişiklik gösterebilir (Dökmen, 2004). Bu kurama göre kadın ve erkekler, cinsiyete özgü doğuştan getirilen psikolojik eğilim ve rollere sahip değildir. İki cinsiyet arasında oluşan farklılıkların temel nedeni farklı sosyalleşme yaşantılarının etkisidir (Schmitt, 2003: 309-312). Bu kavramlar kültürel öğelerden ziyade, aile ve toplum gibi

unsurlardan tarafından şekillendirilmektedir. Diğer bir deyişle, toplumun kadınlar ile ilgili ortak beklenti ve inançları dışı cinsiyet rollerini belirlerken, erkekler ile ilgili ortak beklentiler eril cinsiyet rollerini ortaya koymaktadır (Dulin, 2007: 105). Bu doğrultuda erkek ve kadınlar, etkin ve başarılı bir rol performansı sergileyebilmek için doğuştan getirdikleri özellikleri ve zamanla kazandıkları yeteneklerini birleştirerek, cinsiyete dayalı ve cinsiyete özgü toplumsal roller oluşturmaktadır (Güldü ve Kart, 2009: 102). Bu roller, toplum tarafından tanımlanmış ve belirli bir kategori içinde yer alan tüm kişilerden beklenen öğrenilmiş tepkilerdir. Dökmen (2015)'e göre, eğer belirli bir grup insan daima belirli bir faaliyette bulunurken gözleniyorsa, o gruptaki üyelerin o etkinlik için gerekli yetenek ve bireysel özelliklerini taşıdıklarına inanılır. Buna örnek olarak “kadın yemek yapar”, “erkek para kazanır”. Bu doğrultuda, “ev hanımı” ve ‘aileyi geçindiren kişi’ rolleri temel alınarak kadın ve erkek rolleri ve özellikleri farklılaşmaktadır. Toplumsal olarak cinsiyete özgü görülen işleri yapmak için gereken özelliklerse cinsiyet kalıp yargılarını oluşturur (Dökmen, 2015: 82-84).

F. Toplumsal Cinsiyet Şeması Kuramı

Toplumsal cinsiyet şeması kuramı, ilk olarak Sandra Lipsitz Bern tarafından ortaya koyulmuştur. Bu kuramsal yaklaşımda, sosyal öğrenme ve bilişsel eğitim kuramlarının temel görüşleri birleştirilmiştir. Özellikle, cinsiyetleri ayrıştırma durumunun, çocuğun kendilik algısını ve bilgisini de dâhil olmak üzere bütün bilgileri, kültürün kadın ve erkek tanımlarına göre kodlama ve organize etmeye hazır oluşu nedeniyle ortaya çıktığını ileri sürmektedir (Vargel Pehlivan, 2017: 506).

Nerdeyse yeryüzündeki tüm kültürlerde kadınsı ve erkeksi kişilik özellikleri tanımlanmıştır. Bunun yanı sıra kadın ve erkeklerin toplumdaki yerleri, yapmaları gereken iş ve faaliyetler cinsiyetlerine dayalı olarak sınıflandırılmış ve tanımlanmıştır. Çocuklar da gelişim süreci içerisinde yaptıkları gözlem ve değerlendirmeler aracılığıyla kadın ve erkeğe özgü davranışları, alınan görev ve sorumlulukları özümseyerek ve değerlendirerek öğrenmektedirler. Kısaca çocuklar, var olan ve gelişen bir toplumsal cinsiyet şeması yoluyla elde edilen bilgiyi kodlamayı ve örgütlemeyi de öğrenmektedir. Toplumsal cinsiyet şeması yaklaşımına göre çocuklar toplumsal cinsiyet şemalarını öğrenme süreçlerinde iki

cinsiyet arasındaki gözlenebilen farkları görmekte, kendi cinsiyetleri ile ilgili bilgileri edinmekte ve bu veriler doğrultusunda kendi cinsiyetlerini tanımlamaktadır (Çıtak, 2008: 14).

Toplumsal cinsiyet şeması yaklaşımına göre, çocuklar öğrenme süreci sayesinde bir cinsiyet şeması geliştirmektedirler. Dolayısıyla geliştirilen bu şemalar cinsiyete özgü özellikleri betimlemektedir. Şemalar, bilişsel yapılarıdır. Bireyin algı mekanizmalarını organize eden ve yönlendiren bir çağrışımlar ağıdır. Hâlihazırda var olan bir şema, kendisine gelen bir veriyi veya bilgiyi şema ile ilişkili kavram ve terimlerle araştırmaya ve bunları özümsemeye hazır oluşu sağlamaktadır. Belli bir şema aracılığı ile bilgileri işlemeye hazır olan bireyler, şemaya uygun bilgileri hızlıca kodlayabilmekte, şemayla ilgili kategoriler içinde örgütleyebilmekte ve şemayla ilişkili farklılaşmış yargılarda bulunabilmektedirler. Bilgileri toplumsal cinsiyet şemasına göre işlemek ise, gözlenen özellik ve davranışları kadınsı ve erkeksi olarak temelde iki kategoriye ayırmaya neden olmaktadır. Cinsiyetle ilişkili olmayan konular dahi kadınsı ya da erkeksi olmak üzere iki kategoriye ayrılarak işlenmektedir. “Nazik” ve “bülbul” gibi özellikler kadınsı kategoriye, “atılgan” ve “aslan” vb. özellikler ise erkeksi özellikler kategorisi içerisine entegre edilebilir. Toplumsal cinsiyet şeması da kadınlık ve erkeklik özelliklerinin algılanması ve elde edilen bilginin işlenmesine temel oluşturan bir yapıdır (Vargel Pehlivan, 2017: 519).

G. Ailenin Tanımı ve İşlevleri

Aile sözcüğü, Latince “famulus” olarak tanımlanan evcil köle anlamına gelmektedir. tek efendiye bağlı olan kölelerin tümüne “Familia” denir. Diğer bir deyişle kandaş ve kayınların topluluğu anlamına gelmektedir (Hançerlioğlu, 1976: 34). Aile yapısının evrensel olduğu söylenebilir ancak evrensel bir tanımının yapılabilmesi güçtür. Çünkü aile kurumu toplumdan topluma çeşitlenmektedir.

Türk toplumunda ailenin tanımlarına bakıldığında, Gökçe (1991)’e göre aile; “Anne-baba, çocuklar ve iki tarafın kan akrabalarından (aile biçiminin gereksinimlerinden) oluşmuş ekonomik ve toplumsal bir birliktir” (Gökçe, 1991: 207).

Özgüven (2011)' e göre: “Evlilik bağıyla başlayan, akrabalık ve sosyal bağlarla birbirlerine bağlanan, birçok role sahip, karşılıklı etkileşimde bulunan, genellikle aynı evde yaşayan bireylerden oluşan, üyelerinin psikolojik, sosyal, kültürel ve ekonomik ihtiyaçlarını karşılayan bir birimdir” (Günindi ve Giren, 2011: 351).

Ozan Kaya'ya göre; “Aile, içinde insan türünün belli biçimde üretilip, topluma kazanılma sürecinin belli ölçüde ilk ve etkili biçimde cereyan ettiği, cinsel ilişkilerin belli biçimde düzenlendiği, eşler ve anne babalarla çocuklar (ailenin biçimine göre başka yakınlar) arasında belli ölçüde içten, sıcak, güven verici ilişkilerin kurulduğu, yine içinde bulunulan toplumsal düzene göre ekonomik etkinliklerin az ya da çok bir ölçüde yer aldığı toplumsal kurumdur” (Ozankaya, 1979: 233).

Gordon (1999)'a göre ise aile, içerisinde mahrem ilişkilerin yer aldığı, kan, cinsel ilişki veya yasal bağlarla birbirine bağlı olan bireylerden oluşan tarihsel süreçte birtakım değişiklere uyum gösteren ve varlığını sürdüren esnek bir toplumsal birimdir (Gordon,1999). Tezcan (2000), ailenin bir toplumun temel yapısı olduğunu, ailenin insan türünü üretmek ve sürdürmek gereksiniminden doğduğunu öne sürmektedir. Aile kurumunda var olan sosyal bağlar, üretim ve tüketim ilişkileri, çocuğun toplumsallaştırılması, bakım, koruma, sevgi gibi işlevleri nedeniyle tüm toplumlarda evrensel bir kurum olarak kabul görmektedir. Aile bir yandan toplumun temelini oluştururken diğer yandan toplumun en karmaşık yapılarından birisidir. Toplumsal bir kurum olarak aile, yasalarla onaylanan cinsel bir birlikteliğin yaşandığı, çocuklar ile yeniden üretimin sağlandığı, çocuk bakım, yetiştirme ve eğitim işlevlerinin gerçekleştirildiği, kadınlık ve erkeklik rolleri çerçevesinde toplumsal cinsiyet kimliklerin inşa edildiği ve bu bağlamda iş bölümünün düzenlendiği bir ilişkiler bütünüdür.

H. Aile Tipleri

1. Geniş Aile

Sanayileşme dönemi öncesinde aile, geniş ve geleneksel akrabalık ilişkileri içerisinde yer almakta ve ekonomik üretimin merkezi rolüne sahipti (Giddens, 2005: 111). Geleneksel aile denildiğinde genellikle geniş, çok işleve sahip,

mahrem, dayanışmacı, akrabalık bağları ve ilişkilerinin güçlü olduğu ve ortak özellikler taşıyan bir toplumsal yapı akla gelmektedir. Premodern toplumlarda yaygın olan bir aile türüdür (Yıldırım, 2011, s. 71). Tarım toplumunda üretim faaliyetleri bireylerin kas gücüne dayandırıldığında ailedeki bireylerin sayıca fazla olması oldukça önemli bir faktör olarak işlev görmektedir. Geniş aile türünde görülen büyüklere karşı vefa ve sadakat, onlara bakma sorumluluğu, mahremiyet, din ve mesleki konulardaki eğitimler oldukça dikkat çekici özelliklerdir. Bu aile türünde baba, eşi ve çocuklarının ihtiyaçlarını karşılamakla yükümlüken, çocuklar da büyüdüklerinde ebeveynlerinin bakım sorumluluklarını üstlenmekle yükümlüdürler. Dolayısıyla zaman içerisinde yer değiştiren ve dönüşen bir döngü mevcuttur. Geleneksel aile türünde akrabalar ve komşular arasında dayanışmalar ve yardımlaşmalar oldukça önemlidir ve ailenin yaşamında geniş bir yer kaplamaktadır. Bunlara ek olarak geniş aile, fakir kır ailesi olarak da tanımlanmaktadır. Ekonomik ve sosyal yardımlaşma faaliyetlerini sürdürmek için bir kooperatif sistem olarak gelişir, kan veya evlilik yoluyla aile statüsü kazanırlar (Yıldırım, 2011, s. 65-80).

Yasa (1991) baba evini; bir erkek ve karısı, evli olmayan çocukları, evlenen erkek çocukları, onların eşleri ve çocuklarının aynı çatı altında beraber yaşadığı bir mülk olarak tanımlamıştır. Bir çatı altında yer alan baba evi, belirli bir alan içerisinde konutlara ayrılmıştır. Bazı zaman ve koşullarda babanın dul kızları da bu evlerde yaşayabilmektedir. Ailenin en yaşlı üyesi, ailenin başkanı olarak rol oynamaktadır. Aile, tüm mülke ortaktır ve mülk aile başkanı olarak görev yapan bireyin denetimi altındadır (Patai'den aktaran Yasa, 1991: 198). Hanedeki halkın korunma, eğitim, eğlence, dinlenme, dini eğitim, sevgi ve bakım gibi ihtiyaçları geniş aile tarafından karşılanmaktadır. Bu aile türünde, aile üyeleri arasında ekonomik iş birliği ve iş bölümü mevcuttur. Aile geliri tek elde toplanmakta, harcamalar tek elden yapılmaktadır (Ogburn'dan aktaran Kongar, 1990, s.71). Çocukların bakımı ve ihtiyaçlarının giderilmesi ailenin çalışmayan çoğu zaman yaşlı üyeleri tarafından yerine getirilmektedir. Bu sayede bir yandan çocukların gelişimi sağlanırken diğer yandan kültürel aktarım da sağlanmış olmaktadır. Aile içerisinde bulunan yaşlı üyelerinin bakımı da yine hane üyeleri tarafından yerine getirilir. Bütün bunlar geniş ailede ekonomik iş bölümü ve iş birliğinin olduğunun

yansımaları olarak değerlendirilmektedir (Ogburn'dan aktaran Kongar, 1990, s.71).

2. Çekirdek Aile

Sanayileşme süreciyle birlikte ortaya çıkan en önemli gelişmelerden biri, ailenin üretim birimi olmaktan çıkması ve dolayısıyla işyerinin ev ortamından ayrılması olmuştur (Canatan, 2011: 17). Sanayileşmenin etkisi ile meydana gelen bu değişim ve dönüşüm sürecinde, daha önce aile birimi tarafından yerine getirilen üretim, bakım, eğitim gibi işlevler okul, hastane ve fabrika gibi kurumlara devredilmiş, bu faaliyetler kurumlar tarafından sürdürülmüştür (Kongar, 1990, s. 58).

Geleneksel aileye karşın modern toplumlarda çoğunlukla aile tipi çekirdek ailedir (Kongar, 1990, s. 72). Anne, baba ve çocuklardan meydana gelen çekirdek aile, sanayi toplumunun özelliklerini yansıtan niteliktedir. Dolayısıyla tüketim toplumu ile özdeş hale gelmiştir. Geniş ailenin birincil sosyalizasyon işlevini gösteren çocuk bakımı ve eğitimi gibi işlevler çekirdek aile içerisinde yerini kreş ve okul gibi diğer sosyal kurumlara devretmiş bulunmaktadır (Yıldırım 2011, s. 74-75).

Giddens (2005), sanayileşme dönemi öncesinde aile kurumu, geniş akrabalık ilişkileri ("geniş aile") içerisine derinden gömülü bir yapıda ve ekonomik üretimin ana merkezi konumunda olduğunu bildirmiştir. Ancak aile kurumun artık bir üretim tarzı olmadığını, sanayi toplumuna geçişin geniş aile kavramını ortadan kaldırdığını vurgulamıştır. Dolayısıyla bu bağlamda akrabalık ilişkileri "çekirdek aile" ye, diğer bir deyişle anne ve baba konumundaki bir çift ve doğacak çocuklar olacak şekilde küçük bir yapıya indirgenmiştir" (Giddens, 2005).

Parsons'a göre çekirdek aile ve sanayi toplumu arasında bir uyum bulunmaktadır. Dolayısıyla çekirdek ailenin sanayi toplumunun ihtiyaçlarına oldukça büyük ölçüde uyum sağladığını öne sürmüştür (Yıldırım 2016, s. 74). Sanayi toplumlarının ortaya çıkmasıyla beraber üretim merkezleri ve üretim yerlerinde meydana gelen değişiklikler, iş yerinin ev dışındaki alanlarda şekillenmesine neden olmuştur. Çalışma sistemi açısından da geniş ailede oluşan çatışmalar engellenerek akrabalık ilişkilerinden ziyade evrensellik ilkeleri ön

plana çıkmıştır (BiltonBonnettJones, 2008'den aktaran Yıldırım, 2016, s.74). Parsons sanayi toplumunda görülen çekirdek ailenin akrabalık ilişkilerini sürdürmelerinin zorunluluk nedeniyle değil tercih durumu olduğunu ifade etmekte ve bunu sosyal evrim kuramıyla açıklamaktadır. Toplumun evrimi, yapısal olarak uzmanlaşma sürecine girmiştir. Sanayi toplumlarında malların üretilme işlevi aileden alınmış ve fabrikalara devredilmiştir (Ecevit 1993: 11-12).

Çekirdek aile aynı zamanda “kent ailesi” olarak da adlandırılmaktadır. Sanayi toplumunun bir gereği olarak ve çoğunlukla kentlerde ortaya çıkan çekirdek aile, sosyal ilişkiler, yaşam tarzı, çalışma biçimi açısından kent yaşamı için uygun olarak inşa edilmektedir (Yıldırım, 2011, s. 76). Çekirdek aile sanayileşmenin etkisiyle birlikte kent toplumlarında daha sık görülen bir aile modeli olma özelliği taşımaktadır (Çağan, 2011, s. 91). Bunun yanı sıra çekirdek aile işlevlerinin geniş aileye kıyasla daralma gösterdiği belirlenmiştir. Bu daralma yalnızca aile işlevlerinde değil aynı zamanda erkek ve babanın otoritesinde de hissedilir hale gelmektedir. Kadınların ise toplum ve ev içerisindeki konumu güçlenmiş, yalnızca ev işlerini yapan, evde çocukların bakım ve ihtiyaçlarını üstlenmekle ilişkilendirilen rollerinden sıyrılıp kamusal alanda da var olan bir konuma geldikleri görülmektedir. Bunların yanı sıra bu aile türünde çocukların üretim faaliyetleri içerisindeki rolü zayıflamış, geniş ailedeki eğitim fonksiyonunun yerini çekirdek ailede kurumlar almıştır (Adams 1986'dan akt. Çağan 2011, s. 91). Giddens (2005), 17. ve 18. yüzyılda ailenin Batı Avrupa'da üretim merkezi olduğunu bildirmiştir. Çocuklar da dahil olmak üzere tüm aile üyelerinin, hane içerisinde ya da hane yakınındaki arazilerde çalışarak üretime katkıda bulunduğunu ifade etmiştir. Bu durumun sanayileşme öncesindeki kapitalist girişimlerin yaygınlaşması ile ortadan kalkmaya başladığı ifade edilmiştir. Ayrıca kapitalist gelişmelerden birkaç yüzyıl öncesine kadar var olan aile tipinin geniş aileden ziyade çekirdek aile özelliğinde olduğunu, hane halkının kalabalık olmasının nedeninin ise hizmetçilerden kaynaklandığını belirtmiştir (Giddens, 2005: 112).

3. Tek Ebeyenli Aile

Sanayileşme sonrası toplumlarda görülen, anne baba ve çocuklardan oluşan çekirdek aile içerisinde ebeveynlerden birinin kaybı, ölümü veya eşlerin

boşanması sonucunda çocuk ve bir ebeveyninden oluşan, aile reisinin yalnızca kadın veya yalnızca erkek olduğu haneler, tek ebeveynli aile olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca bazı durumlarda çiftlerin birlikte yaşaması sonucu dünyaya gelen çocukların, çiftlerden birinin evi terk etmesi neticesinde bir ebeveyniyle aynı haneyi paylaşması durumu, tek ebeveynli aileye örnek oluşturmaktadır. Ek olarak, kadınların sperm bankaları aracılığı ile hamile kalarak çocuk dünyaya getirmeleri ve sonrasında çocuklarını tek başlarını büyütmeleri tek ebeveynli aileye örnek olarak gösterilebilir. Bu metod henüz Türkiye’de uygulanmamaktadır ancak batı toplumlarında gittikçe artan bir şekilde kullanılan bir yöntemdir (Sarı, 2016, s. 35-36). Gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde ebeveynlerin boşanması halinde çocuklar genellikle kadınlarla yani annelerle birlikte yaşamaya başlamaktadır (Güneş, 2014, s. 38). Tek ebeveyn olarak yaşamına devam etmekte olan kadın, evin tüm sorumluluğunu üstlenmiş vaziyete gelmektedir. Çocukların bakımından eğitim süreçlerine, hane halkının geçimini sağlamaktan toplumsal baskılara maruz kalma noktasında büyük zorluklarla karşı karşıya kalmaktadır.

Sonuç olarak; sanayi dönemi öncesinde üretim merkezi olarak görülen geniş aile, zaman içerisinde fabrikalaşmanın artışı ile ilişkili olarak iş yeri ve hanenin birbirinden ayrılması dolayısıyla çekirdek aile formuna geçmiştir. Çekirdek ailedeki ebeveynlerden birinin vefatı, boşanma veya ebeveynlerinden birinin başka bir hanede yaşamasına bağlı olarak da tek ebeveynli aileler oluşmaktadır.

İ. Türk Aile Yapısı

Aile yapısı kavramı, aile üyelerinin birbirine olan fiziksel yakınlıkları ve bu anlamda ailenin genişliğini kapsayan tanımlamalar için kullanılmaktadır. Diğer bir deyişle ifade edilecek olursa aile yapısı; ailenin ev içerisinde bulunan evli çift sayısı, aile reisinin kim olduğu, kuşakların sayısı ve genişliği yolundaki temel değişkenler aracılığıyla incelenmesi olarak tanımlanabilir (Topses, 2008: 44).

Türkiye toplumu, geleneksel toplum yapısından sanayi toplum yapısına doğru değişiklik gösteren bir geçiş toplumdur. Konuyla ilişkili yapılan güncel çalışmalar, Türk aile yapısının hem çekirdek ve hem de geleneksel aile özellikleri taşıdığını ortaya koymaktadır. Özellikle aile kompozisyonu incelendiğinde hem kent hem de kırsal kesimdeki aile yapılarının çoğunlukla çekirdek aile özelliğine

sahip olduğunu göstermektedir. Ancak diğer yandan aile içi ilişkiler dikkate alındığında çoğu durumda geleneksel değer sistemlerinin hâkim olması nedeni ile Türk aile yapısının çoğunlukla geleneksel aile yapısını yansıttığı gözlenmektedir (Türkiye Aile Yapısı Araştırması, 2011). Konuyla ilişkili olarak 2011 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından yapılan çalışmadan yola çıkılarak Türk Aile yapısının genel hatları tespit edilmiştir. Genel anlamda Türk toplumunda var olan aile tiplerinin çekirdek, geniş ve parçalanmış aile olduğu bildirilmiştir. Hane tiplerinin çoğunlukla çekirdek aile, geniş aile, tek kişilik akrabaların bir arada bulunduğu ve akraba olmayan bireylerden oluşan haneler olarak gruplandırıldığı belirlenmiştir. Diğer birçok ülkede olduğu gibi Türkiye toplumunda da çekirdek aile yapısı yaygınlaşmıştır (Türkiye Aile Yapısı Araştırması, 2011).

Ataerkil geniş aile, Türkiye toplumundaki geleneksel aile yapılarından biridir. Bu aile türünde çoğu zaman ana-baba, erkek ve evlenmemiş kız çocukları, erkek çocuklarının eşleri yani gelinler, erkek çocuklarının çocukları yani torunlar aynı hanede oturmaktadır. Ataerkil aile türünde aile reisi genel olarak erkeklerdir ve bu aile reisinin ailenin diğer bireyleri üzerinde yüksek düzeyde yaptırım gücü bulunmaktadır. Bu aile yapısında güç aile reisi olan bireyin elindedir. Dolayısıyla ilişkiler eşit biçimde düzenlenememiştir. Ataerkil aile yapısında tartışmasız bir biçimde babanın otoritesinin olduğu gözlenmektedir. Baba figürü, gücünü dini temelli inanış ve değerlerden almaktadır ve kendisine bağlı üyelerin gelenek ve görenekleri devam ettirmelerini sağlamaktadır. Bu aile türünde çoğu zaman kadına herhangi bir konuda söz söyleme hakkı düşmemektedir (Aluş, 2015: 16).

Türk toplumunda var olan diğer geleneksel bir aile yapısı da küçük ataerkil aile yapısıdır. Küçük ataerkil aile içerisinde anne-baba, evcil olmayan kız çocuklar, evil olmayan erkek çocuklar, erkeğin anne-babası, erkeğin kardeş veya akrabalarından bazıları aynı evde yaşamaktadır. Bu aile türünde erkek kadına kıyasla daha üst konumda yer almaktadır (Ağdemir, 1991: 2).

Türk toplumundaki geleneksel aile yapısında çoğunlukla kadınların cinsel davranış ve tutumlarının denetimi, kendilerini kadınların cinsel tutum ve davranışlarını kontrol etmede doğrudan sorumlu olarak hisseden, birçok sayıda ve farklı yakınlık derecesinde olan, hane çevresinde veya içinde toplanan erkek bireyler tarafından sağlanmaktadır. Bu aile türünde çoğu zaman ergenlik sonrası kız çocuklarının davranışları anne-baba, kardeş, yakın ve uzak akraba ve hatta

komşular tarafından yakından izlenmekte ve kontrol edilmeye çalışılmaktadır. Bu nedenle kız çocuklarına kendi cinsel tutum ve davranışlarını kontrol etme ve denetleme sorumluluğuna sahip olmadıkları düşüncesi dayatılmaktadır. Bunun yanı sıra, evlilik için eş seçimi gibi önemli seçim ve kararların alındığı aşamalarda bu durum açık ve net bir biçimde gözlenebilmektedir (Kandiyoti, 2015: 80).

J. Aileye ve Toplumsal Cinsiyete Sosyolojik Temelli Kuramsal Yaklaşımlar

Kuramsal yaklaşımlar; olguların çeşitli yönleriyle analiz edilmesini, anlaşılmasını ve yorumlanmasını sağlayan araçlardır (Canatan ve Yıldırım, 2013). Bu bağlamda çalışmanın toplumsal cinsiyete ilişkin kuramsal çerçevesini sosyolojik temelli, yapısal işlevselcilik, sembolik etkileşimcilik, çatışma kuramları; bilişsel temelli yaklaşımlar: sosyal öğrenme kuramı, sosyal bilişsel kuram ve toplumsal cinsiyet şeması kuramı ve son olarak yeni toplumsal hareketlerin içerisinde yer alan feminist kuramlar; radikal feminizm, marksist feminizm, liberal feminizm, sosyalist feminizm ve psikanalitik feminizm oluşturmaktadır.

1. Yapısal İşlevselci Yaklaşım

İlk olarak İngiliz sosyal kuramcı Herbert Spencer öncülüğünde ve 19. yüzyılda öne sürülen yapısal işlevselci yaklaşım biyolojinin organik sistem modeline dayalı olarak geliştirilen, toplumu organik bir sistem gibi bütün olarak ele alan bir yaklaşımdır. Yapısal işlevselci yaklaşıma göre tıpkı bir organizma gibi birbiri ile ilişkili ve birbirine bağlı olan yapı ve kurumlardan oluşan toplum kendi toplumsal sistemi içinde uyum ve denge içerisinde olmalıdır. Toplumsal kurumlarında meydana gelen herhangi bir değişimin diğer toplumsal yapıların işleyişine engel olmaması için toplumsal yapılar daima yeniden düzenlenmelidir (Wallace-Wolf, 2012:36)

Yapısal işlevselciliğin en önemli teorisyenlerinden bir olan Talcot, toplumların nasıl yapılandığını ve uyumlu olduğunu açıklamak amacıyla kültürel sistem, toplumsal sistem, kişilik sistemi ve davranışsal organizmayı içeren toplam dört sistemden oluşan genel eylem kuramını geliştirmiştir. Kültürel sistem, toplumsallaşma ile aktarılan ve paylaşılan norm, gelenek ve değerleri

içermektedir. Bu doğrultuda kadınların ve erkeklerin rol ve görevlerini sosyalleşme ile açıklayan kuram, cinsiyet temelli rol farklılıklarının kaynağını toplumsal iş bölümüne dayandırmaktadır. Cinsiyet de insanın sosyal kimliğini ve toplumsal olanaklarını biçimlendirmektedir. Bu bağlamda yapısal-işlevselci kuram kapsamında konuyu detaylı bir biçimde ele alan kişi Parsons'dır. Parsons'a göre, cinsiyet roller, toplumun işlevsel zorunlulukları temelinde çekirdek aile yapısının evrenselliği ve gerekliliğinin net bir sonucudur.

Özetle, yapısal işlevselci yaklaşım, her sistem birbiri ile bağlantılı parçalardan oluşan bir bütün olduğu görüşünden yola çıkarak toplumu birbiriyle ilişki içerisindeki kurumların görev yaptığı bir sistem olarak görmektedir. Her toplum toplumsal düzenini sağlamak, ihtiyaçlarını karşılamak için bağlı bulunan kurumları ile uyum ve dengede içerisinde olması gerekliliğini kabul etmektedir. İşlevselci yaklaşıma göre aile toplumun temel kurumlarından birisidir. Yapısal işlevselci yaklaşım, toplumdaki değişimlerin aile yapısına ek olarak aile bireylerinin rol ve statülerinde de değişimlere neden olduğu görüşünü kabul etmektedir (Kasapoğlu, 2012).

2. Sembolik Etkileşimci Kuram

Bu yaklaşımı ilk ortaya atan kişilerin George Herbert Mead, Herbert Blumer, Charles Horton Cooley ve William Thomas olduğu bilinmektedir. Blumer'e göre insanlar eyleme geçmeden önce karşılarındaki bireyin davranışını yorumlamaktadırlar. Dolayısıyla bu bağlamda sembol ve işaretlerin önemini göz ardı edilemeyeceğini savunmaktadır. Kuramda, insanların kendilerini ve karşılarındakileri nasıl konumlandığı imceledikleri, uyaran-tepki ilişkisinin arasına yorumlama sürecini dâhil ettikleri görülmektedir (Kasapoğlu, 2014: 56).

Etkileşimci yaklaşım aileyi, içerisinde farklı bireylerin etkileşim kurduğu bir sosyal birliktelik olarak tanımlamaktadır (Koyuncu, 2016: 46). Etkileşimci yaklaşım kuramcılarına göre, aile içerisinde meydana gelen davranışları anlayabilmek için aile üyeleri arasında varolan ilişkiler ve aile üyelerinin bu mevcut ilişkileri nasıl anlamlandırdığını ayrıntılı bir biçimde incelemek gerekmektedir (Özkalp, 2008: 131). Dolayısıyla bu kuram, insanların birbirleriyle kurdukları iletişim ve davranışlara ve o davranışlara verdikleri anlamlara odaklanmaktadır. Aile üyelerini ise senaryosu belli bir oyunda rollerini yerini

getiren bireyler olarak görmektedirler (Koyuncu, 2016: 47). Sembolik etkileşim kuramcılarına göre aile üyeleri, kendilerinden beklenen biçimde kendilerine biçilen rolleri yerine getirmektedirler. Bu çerçevede çoğunlukla eş seçimi, aile içi roller ve çocuğun sosyalizasyon konularına odaklanmışlardır. Ancak bu kuram, ailenin diğer sosyalizasyon kurumlarıyla ilişkilerini ihmal ettiği gerekçesi ile eleştirilmiştir (İçli, 1997: 62).

Sembolik etkileşimci yaklaşım, dünya genelinde aile kavramının geleneksel yapıdan uzaklaştığını ve bunun sonucu olarak da boşanma oranlarının arttığını ifade etmektedirler. Dolayısıyla, evlilik sürecindeki sembollerin değişmesi nedeniyle evliliklerin boşanma ile sonuçlandığını öne sürmektedirler. Toplumsal cinsiyet rollerinden sıyrılamayan erkeklerin ortaya koydukları davranışların boşanma durumlarında itici güç olduğu kabul edilmektedir. Diğer yandan aynı gelire sahip bireyler ve eşler arasında ev içerisindeki işlerin de paylaşılması gerektiği düşünülse de yapılan çalışma sonuçlarında elde edilen bulgular, durumun böyle olmadığını ortaya koymaktadır. Bu durum, ataerkillik kavramıyla açıklanmaktadır.

Sembolik etkileşimci yaklaşım, aynı hanede yaşayan erkek ve kadının evlilik kavramını algılama düzeyinde farklılıklar olabileceğini bu nedenle de, eşlerin aynı evlilikle ilişkili farklı düşüncelere sahip olduğu ve evlilikten beklentilerinin farklı olduğu söylenebilmektedir. Çoğu zaman kadınların evlilikten daha fazla duygusal tatmin beklediği, erkeklerin ise çoğu zaman biyolojik tatmini önemseydiği öne sürülmektedir (Kasapoğlu, 2014: 58).

Bu kurama göre cinsiyet günlük yaşamda ilişki kurmamızı sağlayan önemli bir faktördür. Erkekleri toplumun kontrol merkezine yerleştiren toplumsal cinsiyet, erkekleri davranışları şekillendiren bireyler olarak konumlandırmaktadır. Sembolik Etkileşim Teorisi, cinsiyet gibi kavramların doğal ve nesnel yollardan oluşmadığını toplum tarafından meydana getirildiğini ileri sürmektedir. "Kadınlar" veya "erkekler" olarak adlandırılan toplum, dişil veya eril olarak tanımlanan farklı karakter özelliklerine sahiptir. Cinsiyet kendi başına değil, toplumdaki insanlar arasındaki etkileşimle var olur (Baligar, 2018: Lindsey, 2011). Sembolik etkileşim teorisi, bireylerin sosyal gerçekliklerini günlük etkileşimler yoluyla yarattıklarını, bu nedenle cinsiyeti kişisel performansın bir bileşeni olarak gördüklerini ele alır.

Özetle, sembolik etkileşimcilik toplumsal olguları bireyler ekseninde inceleyen mikro boyutlu bir yaklaşımdır. Bu yaklaşıma göre insanlar düşünme kapasitesine sahiptir ve sosyal etkileşim düşünme kapasitesini şekillendirmektedir. İnsan etkileşimleri semboller, anlamlar ile süreklilik kazanır. İnsanlar bu sembolleri ve anlamları değiştirme kapasitesine sahiptirler. Aile etkileşimci bir örüntüdür ve ailedeki her bir üyenin tanımlanmış rolleri vardır. Ailedeki bireyler ailenin kullandığı semboller ve bu sembollere ilişkin tanımlamalar üzerine rollerini yerine getirirler (Baran ve Atlı, 2020).

3. Çatışmacı Kuram

Çatışmacı yaklaşım ve çatışmacı yaklaşım kuramcıları, toplumdaki grup ve sınıflar arasında ortaya çıkan sosyal, siyasi ve maddi eşitsizlikleri vurgulayarak mevcut sosyopolitik sistemi eleştirmektedirler (Kasapoğlu, 2014: 14). Çatışmacı kurama göre toplum birbirleri ile çatışan çıkarlara sahip gruplardan oluşmaktadır. Toplumsal örgütlenmenin temelinde kaynakların eşitsiz dağılımı ve eşitsiz güç ilişkilerinden kaynaklanan bir çatışma bulunmaktadır. Toplumsal bir grup olan aile de güç, hâkimiyet ve çatışmanın var olduğu bir kurumdur (Turhanoğlu Koçak, 2012)

Karl Marx, üretim araçlarını elinde bulunduran egemen grup ve egemen grup tarafından sömürülenlerin arasındaki mücadeleyi anlatmak için çatışma teorisini ileri sürmüştür. Friederich Engels, Karl Marx'ın sömüren ve sömürülen arasındaki ilişkiyi aile kurumu ve hane bireyleri arasındaki eşitsiz güç ilişkilerine uyarlamıştır. Engels'e göre kadın ve erkek arasındaki eşitsiz güç ilişkilerinin temelinde kapitalizm bulunmaktadır. Engels eşitsiz güç ve sömürü biçimlerini üç şekilde açıklamaktadır. Birincisi; Kapitalizm sistemi erkeklere daha yüksek gelir elde etmelerine ve özel mülk edinmelerine imkân sağlamaktadır. İkincisi; üretimde katkıda bulunamayan kadını kendi ihtiyaç ve zevkleri için kocasından para alan tüketici rolünde konumlandırmaktadır. Sonuncu olarak; Erkeği belirli bir ücret karşılığında dışarıda çalışarak evin geçimini sağlayandır. Kadını ise ücret değeri bulunmayan ev ve bakım işleri için hane içerisinde görevlendirmektedir (Macionis, 2010).

Modern çatışma kuramı öncelikle kurucusu Mills tarafından öne sürülmüştür. Mills'e göre, ilk süreçte sosyal yapılar, birbirleri ile sınırlı kaynak

ve çıkarlar için çatışan bireyler aracılığı ile yaratılmaktadır (Kasapoğlu, 2014: 14). Ralf Dahrendorf ve Lewis Coser marksist olmayan çatışmacı kuramcılar arasında yer almaktadır. Dahrendorf çatışmanın otorite içeren tüm ilişkilerde mevcut olabileceğini ifade ederken, Coser yakın ilişki içerisinde bulunan insanlar arasında da farklı türde çatışmaların görülebileceğini savunmaktadır. Dolayısıyla aile üyeleri arasında ev işi paylaşımında veya aile ile ilgili alınacak kararlar nedeniyle her an bir çatışma meydana gelebilir.

Marksizm'e göre toplumlar alt yapı ve üst yapı kurumlarından oluşmaktadır. Bu bağlamda değerlendirildiğinde ekonomik alt yapı, diğer üst yapıdaki kurumlar gibi aile yapısını da şekillendirmektedir. Aile, kapitalizmin yeniden üretilmesi ve yaygınlaştırılmasında kullanılmaktadır. Bu yaklaşıma göre aile kendisinden sonar gelen yedek ve ucuz iş gücünü yetiştirmekten sorumludur. Çatışmacı yaklaşım makro seviyede ve tarihsel olarak kıyaslama yaparak aileye ilişkin incelemeler yapmakta ve bunu sınıf ve güç mücadeleleri ile açıklamaktadır (Kasapoğlu, 2014: 15). İçli (1997) aileye çatışmacı bakış açısıyla bakanların aileyi güç, iktidar ve çatışma kurumu olarak ele aldıklarını öne sürmektedir. Bu bağlamda eşler arasındaki güç ve iktidar ilişkileri, şiddet, evlilik sistemi ve boşanma konularına açıklık getirmeye çalışmaktadır (İçli, 1997, s. 63).

4. Feminist Kuramlar

Feminizm, temel olarak kadın ve erkek arasındaki güç ilişkilerinin değişmesini amaçlayan ve öncelik olarak bunu hedefleyen ve en temel çabası olan kadın özgürlüğüne dayalı siyasal bir hareket olarak tanımlanmaktadır (Çelik, 2020: 232). Feminist kuram kadın-erkek eşitsizliği üzerine kurulan ilişkilerin analiz edilmesine ve dönüştürülmesine yönelik olarak geliştirilen eleştirel bir yaklaşımdır. Feminizm çatısı altında toplanan birbirinden çok farklı yaklaşımlar olmakla beraber, bu yaklaşımlar kadın ve erkekler arasındaki eşitsizlikleri, toplumsal cinsiyet ve ataerkil gibi kavramlar çerçevesinde analiz etmektedirler. Bu yaklaşıma göre, aile kurumu ataerkilliği yeniden üreten, kadının ikincil konumda olmasına ve ezilmesine neden olan bir kurumdur (Suğur, 2009).

Feminist yaklaşım, genellikle işlevselci ve çatışmacı yaklaşım kuramcılarının görüşlerine eleştirel bakmaktadır. Bunun nedenini ise ataerkillik kavramıyla açıklamaktadır. Feminist yaklaşım, aile içerisinde her bireyin eşit

haklara sahip olmadığını, özellikle de kadınların kamusal alana dâhil olmalarının, ev dışında çalışmaya başlamalarının ev içerisindeki sorumluluklarını azaltmadığını savunmaktadırlar. Ev içerisindeki işler, çocuk ve yaşlı bakımının halen kadınların sorumluluğunda olduğunu, kadın ve erkek arasında ev işlerinde adaletli bir paylaşım olmadığını ifade etmektedirler. Dolayısıyla kadınların kamusal alanda çalışmaya başlamasının ev içerisindeki yüklerinde herhangi bir değişim meydana getirmediğini, bu nedenle de aslında kadınların iki kez sömürüldüğünü öne sürmektedirler (Çelik, 2020:232). Aynı zamanda işlevselci yaklaşım kuramcılarının kadın ve erkek için Kabul ettikleri verilmiş rollerin değişebilir olduğunu, çünkü bu rollerin kültürel aktarımla aktarıldığını, bu nedenle dönüşebilir ve değiştirilebilir olduğunu ifade etmektedirler. Dolayısıyla bu konuda işlevselci yaklaşım kuramcılarını eleştirel olarak bakmaktadırlar. Ayrıca Marksist yaklaşım kuramcılarını ise, sınıf ve güç mücadelesine odaklanarak toplumsal cinsiyet kavramını görmezden gelmeleri nedeniyle eleştirmektedirler. Feminizm yaklaşımları kapsamında marksist, radikal, liberal, sosyalist ve psikanalitik feminizmin yer aldığı ifade edilmektedir (Kasapoğlu, 2014: 16-17).

a. Liberal Feminist Kuram

Liberal feminizm, kadın ve erkekler arasındaki eşitlik ilkesini vurgulayan ilk feminist yaklaşımdır. Tüm feminist yaklaşım kuramcıları, bu bakış açısının çerçevesinde adil ve eşit bir toplum oluşturmayı ve tam anlamıyla bir kadın-erkek eşitliğinin sağlanabilmesi için engellerin ortadan kaldırılmasını amaçlamaktadır (Mills vd., 2010: 525). Liberal feminist yaklaşımın kökenleri, 17. ve 18. Yüzyıllar arasındaki liberal siyasal düşüncenin gelişimine dayanmaktadır ve bugüne dek uzanmaktadır (Calas ve Smircich, 1996: 219). Temelini insanların kendi yeteneklerini geliştirme hususunda özgür olmaları gerektiğini kabul eden klasik liberal düşünce biçiminden alan liberal feminizm, erkek ve kadınlar arasında var olduğu kabul edilen cinsiyet farklılıklarının nasıl meydana geldiğine odaklanmıştır (Demirbilek, 2007: 18-19).

Erken liberal yaklaşımı savunanlar, yaşamda önemli kabul edilen ve kamusal alandaki işlerin erkekler tarafından yapılmasına, kadınların ise özel alanlara kapatılmasına şiddetle karşı çıkmaktadır. Kadınların da erkeklerle eşit biçimde toplumda saygın Kabul edilen mesleklere girebilmeleri ve yaşamın tüm

alanlarında erkeklerle eşit olanaklara sahip olmaları gerektiğini savunmaktadırlar (Ecevit, 2011: 13; Calas ve Smircich, 1996: 222).

1960'lı yıllara dek liberal feminist kuram, kadın ve erkeklerin eşit olduğunu vurgularken, daha sonra eşitlik yerine hatta eşitliğin de ötesinde kadınları erkeklerin egemenliğine dayanan toplumdaki kurtarmayı amaçlamaktadır. Bunun yanı sıra kadınları her ne kadar özel alanlarda erkek egemenliğinden kurtarsalar da piyasa içerisinde eşit biçimde rekabet edemediklerini, iş yaşamında erkeklerin baskısının devam edeceğini bildirmişlerdir. Kadınların iş yaşamında deneyimledikleri başarısızlığının çoğu zaman çocukların bakımı ve ev işleri gibi sorumlulukların ağırlığı nedeni ile ortaya çıktığı düşünülmektedir. Bu sebeple kadınlara çocuk sahibi olmak istememe ve diledikleri zaman kürtaj yaptırma hakkı gibi yasal hak ve özgürlüklerin verilmesi gerektiğini savunmuşlardır (Çelik, 2020: 233). 1960'lı yıllardan bu yana liberal feminist kuramcılar, kadın ve erkek arasındaki cinsiyet ayrımcılığına ve örgütsel ve sosyal alanlarda bu ayrımın ortadan kaldırılması gerektiğine odaklanmıştır. Ek olarak iş yaşamında kadınların erkek egemenliği altında hapsedilmesinin ve yüksek mevkilere ulaşamamasının nedeni olarak da örgütlerdeki cam tavanın (glass ceiling) varlığına dikkat edilmiştir (Mills vd., 2010: 526).

Cam tavan kavramı, örgütsel önyargı ve kalıplar tarafından yaratılmış ve kadınların üst düzey pozisyonlara ulaşmasını engelleyen görünmez yapay engeller olarak betimlenmiştir (Çelik, 2020: 233). Liberal feministlere göre, cam tavan engeli, kadının kamusal alanlarda cinsiyet ayrımcılığı ile karşı karşıya kalmalarına ve erkeklere kıyasla daha kötü ve düşük pozisyonlarda istihdam edilmelerine neden olmaktadır. Dolayısıyla liberal feministler, örgütsel alandaki bu bakış açısının değişmesi ve herhangi bir cinsiyet ayrımı yapmayan (gender-neutral) bir örgütsel alanın oluşturulması gerektiğini savunmaktadır. Yönetim ve örgütlerle ilişkili literatürde toplumsal cinsiyetle ilişkili çalışmalar çoğunlukla 1960'lı yıllardan sonra liberal siyasal düşüncenin varsayımları ile ilişkili olarak "yönetimde kadınlar" (women in management) kategorisi altında gelişmiştir (Calas ve Smircich, 1996: 223). Yönetimde kadınlar üzerine yapılan çalışmaların sıklıkla "eğer kadın yönetici olursa" sorusuna yanıt aradığı saptanmıştır. Bu tür çalışmaların zaman içinde artması ile birlikte sorular, örgüt içerisinde kadın ve

erkek arasındaki duygu, düşünce ve davranış bakımından ne tür farklılıkların olduğuna doğru evrilmiştir (Hartl, 2002: 15).

Özetle, liberal feminizm yaklaşımı fırsat eşitliği, pozitif ayrımcılık ve cinsiyet ayrımcılığı konularına odaklanmaktadır. Liberal feministlerin öncülüğünde yapılan ve sıklıkla yönetimdeki kadınlar üzerine odaklanan çalışmalarda, örgütlerdeki cinsiyet ayrımcılığını (cam tavan engeli) vurgulayan konular ele alınmakta, bunun nedenleri sorgulanmaktadır. Liberal feminist kuramcılar, böylelikle örgütsel çalışmalarda uzun süre boyunca ihmal edilen kadın ve erkek eşitsizliği ve toplumsal cinsiyet konularının gündeme getirilmesine öncülük etmişlerdir.

b. Radikal Kuram

Radikal feminizm kuramcılar, temelde kadınların sömürdüklerini, bu sömürünün asıl sorumlusunun erkekler olduğunu dolayısıyla erkeklerin kadınları sömürdüklerini ve kadınların bu sömürülmesinde yararlandıklarına inanmaktadır (Giddens, 2006: 471). Radikal feministler, 1960'lı yıllarda ortaya çıkan eşitlikçi haklar arayışından farklı olarak kadınların özgürlüğünden söz etmiş, kadının ikinci plana atılmasının nedeninin de ataerkil toplumsal yapı sonucunda gelişen bir durum olduğunu öne sürmektedirler (Altun, 2008: 70). Ayrıca radikal feminist yaklaşımı benimseyenler, kadın ve erkek arasında meydana gelen hiyerarşik yapının ataerkil toplumsal yapıya ek olarak, kadın ve erkek arasındaki biyolojik farklılıklar sonucu meydana geldiğini vurgulamışlardır (Jaggar, 1983: 88).

Radikal feministlere göre kadınların üzerindeki baskının asıl nedeni, kadınların özel alanlardaki roller, cinsellik, üreme kapasitesi, anne rolü, aile yaşamı ve kültür gibi kadınların toplumsal cinsiyet baskısına dayanan rolleri nedeniyle ortaya çıkmaktadır (Abramovitz, 1996: 23). Kadınlar cinsellik ve çocuk doğurma/doğurmama gibi haklara kendi iradeleriyle karar verebilmelidirler. Bu nedenle istenmeyen gebeliklerin önlenmesi ve kürtaj gibi bazı hak ve özgürlükler kadınların kendi bedenleri üzerindeki hâkimiyetlerini elde etmelerine yardımcı olabilecektir (Ecevit, 2011: 14-15). Cinsellikle ilgili olarak liberal feminizm, bazılarının göre cinsiyetçi normları ortadan kaldırma hedefiyle çelişiyor gibi görünen kişisel mahremiyet ve özerkliğe değer vererek liberalizm geleneğini sürdürmektedir. Örneğin, liberal feministler, ticari cinsel faaliyet konusunda

özgürlükçü veya halk sağlığı yaklaşımını benimseme eğilimindedir. Bu nedenle birçok liberal feminist, üretim ve tüketimlerine katılanlar bunu zorlama olmaksızın yaptıklarında, fahişeliği ve pornografiyi suç sayma ve hatta kınama çağrılarını reddediyor. Bu konumu mahremiyete atıfta bulunarak ama aynı zamanda özerk seçimin doğasında var olan değere başvurarak savunurlar. Liberal feministler, kişinin cinsel yönelimi, partneri ve uygulamaları hakkında karar verme özgürlüğünü hukukun ulaşamayacağı bir yerde savunurlar (Mohajan, 2022: 10-16).

Liberal feminist kuramcılar, kadının aile içerisindeki ikincil konumunu kabul ederken, radikal feminist kuramcılar kadının aile içerisinde sömürüldüğünü vurgulayarak, aile kurumunun varlığını reddetmekte, toplum içerisindeki sosyal norm ve yapıların değişmesi gerektiğini savunmaktadırlar. Liberal feminist kuramcılara göre aile kurumu ve toplum, temelde erkeklere kadınlardan daha fazla güç sağlamak için ortaya çıkan yapılardır. Bu nedenle bu yapılar, kadınların görev ve sorumluluklarını, sağlıklı bir biçimde yapmalarını engellemekte, kadınlar açısından olumsuz sonuçlara neden olmaktadır (Voorhis, 2008: 268).

Radikal feminizm yaklaşımının merkezinde kadınlar yer almaktadır. Bu nedenle bilimsel teori ve araştırmalardan elde edilen veriler, yalnızca kadınları dışladıkları için değil, aynı zamanda kadınları merkeze almadıkları, kısacası kadın merkezli olmadıkları için radikal feministler tarafından reddedilmiştir (Irefin vd., 2012: 10- 11). Bu bağlamda radikal feministler, kadınları merkeze alan, kadın kültürünün gelişmesi için çabalayan, bu kültürü destekleyen ve erkeklerin ihlal edemeyecekleri “kadın alanı” (womanspace) olarak tanımlanan yapılar oluşturmaya çalışmaktadır (Çelik, 2020: 234). Söz konusu kadın alanı, kadınların ihtiyaçlarını giderecek alternatif kurum ve örgütlerin yapılandırılması anlamını taşımaktadır (Calas ve Smircich, 1996: 227). Bu alanlar, kadınlar için daha fazla özgürlük talep ederek, kadınların düzenli bir biçimde erkeklerin etki ve baskısından kaçabilecekleri, kendi cinsleri ile birlikte olabilecekleri, özgürlük ve öz imajlarını geliştirebilecekleri ve kadın olarak kendi kültürel yapılarını oluşturabilecekleri özgür bir yapıyı temsil etmektedir (Becker-Schmidt, 1999: 109).

Radikal feministler, “kişisel olan siyasaldır” sloganını özümseyerek ve evrensel kız kardeşliğinin oluşturulması için çağrı yaparak kadınların bireysel

deneyim, inanç ve diğer birçok konuda paylaşım yapabilecekleri gruplar oluşturmuşlardır. Kadınların özgürlüğünü önemseyen ve bunu savunan bu gruplar, hiyerarşik düzenlere karşı kolektivist ve lidersiz örgütsel mevkiler ve yapılar oluşturmaya eğilimlidir (Çelik, 2020: 234). Ancak siyasal alanda çok fazla etkiye sahip olmayan bu gruplar zamanla dağılsalar da süreç içinde örgütsel alanda eşitlikçi ve baskın olmayan bir yapı ortaya koymayı çalışmışlardır (Calas ve Smircich, 1996: 227). Kısacası, radikal feministler kadını merkeze alan örgütsel yapıların oluşturulmasının gerekliliğini gündeme getirmiş, örgütsel araştırmalarda kadınları merkeze alan incelemelerin ve müdahalelerin yapılmasına önemli ölçüde katkı sağlamışlardır.

c. Psikanalist feminist kuram

Psikanalitik feminist kuramın temeli Freud'un psikoseksüel gelişim kuramı kapsamında yer alan ödipal dönemle ilişkili yaptığı deneysel çalışmalara dayanmaktadır (Madsen, 2000: 94). Freud'un erkek ve kadınların aile içerisindeki rollerini belirlemeye yönelik yaptığı deneysel çalışmalar ve çocuğun, toplumsal rollere paralel olarak belirlenen yetişkinlik rolüne doğru gelişimsel sürecini tanımlaması çağdaş feminist kuramın temelini oluşturulmasında önemli bir yapı taşı olmuştur (Donovan, 2009: 175). Freud'un çalışmaları, bireyin cinselliği ve onun ruhsal gelişme sürecine odaklanmıştır. Freud, toplumsal cinsiyet ve cinsiyetin birbiriyle ilişkili ve birbirini takip eden süreçler olduğunu öne sürmüş, insanın ruhsal yapısının üçlü bir yapıya sahip olduğunu, bu yapıların ego, süper ego ve id olarak adlandırılabilceğini ortaya koymuştur (Nicolson, 1996: 55). Ancak psikanalitik feminist kuramı benimseyen araştırmacılar, öncelikle, Freud'un "anatomi kaderdir" tarzındaki düşüncesinin net bir biçimde biyolojik determinizm olduğunu vurgulamakta ve bu düşünceyi ciddi bir biçimde eleştirmektedir (Donovan, 2009: 192).

Psikanalitik feminist kuramcılara göre kadın ve erkeklerin psikolojik gelişimleri arasındaki farklılıklar ataerkil aile yapısı vb. belirli sosyal yapılar tarafından yönlendirilmektedir. Dolayısıyla bu yapıların değiştirilmesi ve dönüştürülmesi, beraberinde kadınların toplumsal alanda karşı karşıya kaldıkları erkek hâkimiyetinin de azalmasına katkıda bulunacaktır (Calas ve Smircich, 1996: 229). İkinci olarak, psikanalitik feminist kuramcılar, Freud'un kadınlarda "penis kıskançlığı" olduğuna dair öne sürdüğü düşünceyi ve bu kavramın ortaya

çıkışını da eleştirmektedir. Bu bağlamda yapılan münazaalarda, Freud tarafından penisin, erkeklerin gücünü temsil eden metaforik bir sembol olarak kullandığı iddia edilse de feminist yaklaşımı benimseyenler Freud'un çalışmalarında kadınları cinsel ve psikolojik açıdan gelişmemiş bir yaklaşımla ele aldığını öne sürdüğünü vurgulamış ve bu durumu eleştirmişlerdir (Andersen ve Taylor, 2006: 92). Freud'a göre annenin, babanın sahip olduğu özelliklere sahip olmadığını simgeleyen penis kıskançlığı, psikanalitik feministler tarafından eleştirilmiş ve kadının cinsel kimliğinin gelişiminde babanın değil, annenin daha fazla etkili olduğunu, annelerin ezilmişlik konumlarına rağmen kızları üzerinde olumlu etkiler yarattıklarını savunmuşlardır (Ecevit, 2011: 20). Diğer yandan psikanalitik feminist kuramı benimseyenler, Freud'un kişilik gelişimine yönelik veri ve açıklamalarının erkek yanlısı olduğunu düşünmekte ve bu düşünce tarzından mümkün olduğunca hızlı bir biçimde kurtulmak gerektiğini savunmaktadır.

d. Marksist Feminist Kuram

Marksist feminist kuram yaklaşımı, kadınların ikinci plana atılmasının sınıflı toplumsal yapı sonucu meydana geldiğini ve kadınların baskı altında olma sebebinin kapitalizm olduğunu öne sürmektedir (İşler, 2004: 33). Mevcut sorunların kaynağının sınıfsal baskı olduğunu öne süren bu yaklaşım, yönetici sınıfta yer alanların dayattığı hâkim ideoloji dikkat çekerek, sınıfsız toplum yapısının kadınların özgürleşmesi için vazgeçilmez bir yapı olduğuna inanmaktadır (Çelik, 2020: 236). Marksist feminist kuram, en temelde kadınlarının içerisinde bulunduğu koşulların ve karşı karşıya kaldıkları sorunların düzelmesi için ekonomik değişikliklerin gerçekleşmesi gerektiğini ve bunun bir önkoşul olduğunu vurgulamaktadır.

Marksist feminist yaklaşımçıları, aile yapısını ücretsiz ev işleri sunan ve böylece kapitalist topluma hizmet vermesi için yedek ordu oluşturan bir yapı olarak görmektedir. Böyle bir yapı içerisinde kadınlar, yedek ordular olarak kapitalist sistemdeki yeni üretim kolları içine çekilebilecek işgücü potansiyelini oluşturmaktadır (Çelik, 2020: 233). Kadınların ücret elde edebilecekleri emek alanı dışına itilmeleri ve çocuk doğurma, büyütme ve yetiştirme gibi faaliyetlerinin her ne kadar erkeklerin yararına olduğu düşünülse de bundan asıl kar elde edenin sermaye ve kapitalizm olduğu savunulmaktadır (Ecevit, 2011: 16).

Kısaca Marksist feminist kuram yaklaşımı, genellikle ataerkil ve kapitalist örgüt yapısı içerisinde büyük ölçekli değişimler gerçekleşmeden cinsiyet eşitsizlikleri ile ilişkili durumun devam edeceği ve bu sorunların çözülemeyeceğini iddia etmektedir. Bu çerçeveden bakıldığında Marksist feminist kuram yaklaşımı örgütsel araştırmalarda çok sık temsil edilmediği, ancak geleneksel Marksist feminizmin yerini sosyalist feminist yaklaşıma bırakarak örgütsel araştırmalara katkı sağladığı düşünülebilir (Calas ve Smircich, 1996: 232).

e. Sosyalist Feminist Kuram

Sosyalist feminist kuram yaklaşımı, Marksist, radikal ve psikanalitik feminist düşünce okullarının birleşmesi sonucu oluşmuştur Marksist feminist yaklaşımı benimseyenler kapitalizm sonucu iş yeri ile evin ayrıldığını ve evde yürütülen çalışmaların nasıl önemsizleştirildiğini açıklamışlardı ancak kapitalist yaklaşımın kamusal alanı erkekler ile, özel alanı ise kadınlar ile nasıl ve neden ilişkilendirdiğini tam olarak açıklayamamışlardı. Benzer şekilde radikal feminist yaklaşımı benimseyenler, kadına yönelik baskı ve kadın üzerindeki hâkimiyetin maddi temellerini belirlemekte bunun yanı sıra ataerkilliğin evrensel bir olgu olduğunu ileri sürmekteydiler. Diğer yandan psikanalitik feminist kuramcılar ise kadınların ruhsal yapıları nedeniyle ezildiklerini, bu nedenle ruhsal yapının kadınların ezilmişliğinin temel nedeni olduğunu açıklamışlardı (Ecevit, 2011: 16-17). Sosyal feministler de radikal feministler ile benzer biçimde, üreme ve kadına karşı şiddet gibi bedensel ve cinsellik ile ilişkili konuları ele almış ancak bu konuların ataerkillik ve ekonomik konular ile ilişkili olarak değerlendirmişlerdir (McLaren, 2002: 10). Sosyalist feminist yaklaşımı benimseyenler de bu bağlamda bir yandan Marksist kuramın ekonomi ile ilişkili açıklamalarını, diğer yandan da radikal ve psikanalitik feminist kuramların cinsellik ile ilişkili açıklamalarını harmanlayıp yeni bir kuramsal yaklaşım ortaya koymuşlardır. Sosyalist feministlerin geliştirdiği bu bakış açısı “ikili sistemler kuramı” (dual systems theory) olarak adlandırılmıştır ve literatür incelendiğinde bazı durumlarda bu kavramın sosyalist feminist kuramın yerine de kullanıldığı görülmektedir.

İkili sistemler kuramına göre toplum içerisinde ekonomik sistem ve toplumsal cinsiyet sistemi olmak üzere faaliyet gösteren iki farklı sistem bulunmaktadır. Bu ikili sistemler içinde kapitalizm, mevcut ataerkil sistem

üzerinde giderek yaygınlık göstermektedir (Colgan ve Ledwith, 1996: 9). Sosyalist feminist yaklaşıma göre ataerkil yapı, kapitalizmden çok daha önce de vardı ve post-kapitalist toplumlarda da var olmaya devam ettirecektir. Mevcut sistem içerisindeki güç ilişkileri, ataerkillik ve kapitalizmin diyalektik ilişkisi ve bu ilişkilerin karşılıklı olarak sistemi güçlendirmeleri sonucu ortaya çıkmaktadır (Çelik, 2020: 236). Bu bağlamda kapitalizm, tarihi süreç içerisinde üretim tarzından kaynaklanan bir materyal iken, ataerkillik ya bir materyal ya da ideolojik bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır (Calas ve Smircich, 1996: 232). İkili sistemler yaklaşımı içerisinde kapitalizm ile ilişkili olarak yer alan açıklamalar sıklıkla materyale dayandırılmaktayken ataerkilliğe ilişkin iki farklı yaklaşım ileri sürülmektedir. Bu yaklaşımlardan ilki temelini Julite Mitchell'in görüşlerinden almaktadır. Mitchell, kadınların toplum içerisindeki konumlarının üretimdeki ve yeniden üretimdeki rollerinin, cinsellik ve çocukların toplumsallaştırılması tarafından belirlendiğini öne sürmüştür, kadınların ezilmesinin onların ruhsal deneyiminde, ekonomik yapı içerisindeki bir dönüşüme eşdeğer bir devrimin ortaya çıkmadığı sürece devam edeceğini, bu nedenle de kapitalizmin bir materyal olduğunu ancak ataerkilliğin bir ideoloji olarak var olduğunu öne sürmüştür. Ataerkil yapı ile mücadele etmek için de psikanalitik yaklaşımlardan yararlanılması gerektiği vurgulanmıştır (Calas ve Smircich, 1996: 232; Ecevit, 2011: 17).

Sosyalist feminist yaklaşım temelli araştırmalarda cinsiyete dayandırılan iş bölümü, örgütlerde cinsiyet yapılanması ve mesleki cinsiyet ayrımına dair konular oldukça önem arz etmektedir (Calas vd., 2007: 92). Sosyalist feministler bu konulara vurgu yaparak örnek vaka analizleri yapmışlardır. Konuyla ilişkili olarak çok sayıda sosyolog, örgütsel kültür araştırmacıları gibi farklı gruplar tarafından yapılan deneysel araştırmalar, toplumsal cinsiyete dayalı tutum ve ön kabullerin sosyal beklentilerin altında nasıl saklandığını, bunun yanı sıra örgütsel kural ve uygulamalarla nasıl yakın bir ilişki içerisinde olduğunu göstermişlerdir (Calas ve Smircich, 1996: 234).

f. Kültürel Feminist Kuram

Kültürel feminizmin temelleri, Margaret Fuller tarafından 1845 yılında yazılan "19. Yüzyılda Kadın" (Woman in the Nineteenth Century) başlıklı eser kültürel feminizmin odak noktasını oluşturmuştur. Kadının varlığının dahi

neredeyse yok sayıldığı ve akıl-duygu ayrımının yapıldığı liberal feminizmin aksine kültürel feminist yaklaşım, bu ayrıma karşı çıkmakla birlikte duygu kategorisinin, kadınların lehine bir faktör olduğunu savunmuştur (Güneş, 2018:146). Dolayısıyla kültürel feminizm, liberal feminizmin temel bazı düşünce ve kabullerine karşı bir tepki oluşturmuştur. Bunun yanı sıra kültürel feminist yaklaşım, en temelde liberal feminist yaklaşımın kadınların kurtuluşuna yönelik neredeyse tek bir faktör olarak Kabul ettikleri kamusal yaşamda yer alma ve siyasal yaşamda temsil edilmenin günümüzde geçerli ve yeterli olmadığına inanmaktadır. Kültürel feministlere göre, kadının ikinci plana düşmesinin en temel nedenleri aile, din, ahlak, yuva vb. kültürel faktörlerdir ve liberal feministler, bu alanların özel alanlar olduğunu iddia etmiş, bu faktörleri feminist düşünce içerisinde değersizleştirmiştir.

Kadınları özel alanla sınırlayan ve bununla kalmayan ataerkil sistem, onların varoluşsal tasarımını da gelenek, görenek, kurumsal düzenlemeler ve dini kurallar aracılığıyla doğrudan yapılandırmıştır. Kadınların, akli ile bedeni arasında uçurumlar oluşturarak kadınlığı ve kadınların bedenini, dezavantajlı bir duruma dönüştürüp, bedenlerini nesneleştirmiş ve eril dünya tarafında çizilen sınırlara mahkûm edilmiştir (Kaylı, 2009: 63).

Aydınlanma yaklaşımı ise, kadına verilen değeri arttırsa da kadını aşağılayan ahlaki değer yargılarını ortadan kaldıramamış ve kadınları duygu kategorisinden çıkaramamıştır. Kültürel feministler ise, kadınları rasyonel düşünme becerilerinden ve kamusal alandan uzak tutmaya çalışan bu kavramsallaştırmanın bir sorun olduğunu savunmuş, duygu kategorisine giren özelliklerin, Kabul edilenin tam aksine, kadınları, erkeklerin karşısında ya da alt düzeyinde değil tam tersine daha üstte tutan özellikler olduğunu öne sürmüştür. Bu düşünceyi bir adım daha geliştirerek kadınlar ve erkekler arasında eşitliği sağlamak yerine, kadınların üstün özelliklerine ve üstünlüklerine dayalı bir anaerkil sistemi, var olan ataerkil sistemin yerine koymayı önermiştir (Güneş, 2018:146). Kısaca vurgulamak gerekirse kültürel feministleri, liberal feministlerden ayıran en önemli unsurlardan biri, yaklaşımların eşitlik üzerine geliştirdikleri düşünceleridir.

Liberal feministler, kadın ve erkeklerin temelde aynı olduğunu, dolayısıyla her iki cinsiyetin de eşit olduğunu savunmaktadırlar. Bu yönleriyle aydınlanmacı

akıllı insan düşüncesinin kadın cinsiyet için de geçerli olduğunu ve bu yaklaşımın kadınları da kapsadığını öne sürmüşlerdir. Ancak insanın algısına içkin olduğu düşünülen eril kabulleri göz ardı etmişlerdir. Diğer yandan kültürel feminist yaklaşım, kadın ve erkeklerin farklı olduklarını düşünmekte ve düşünceden hareket etmektedir. Kadınların cefakâr, fedakâr, dayanışmacı, barışçıl olduklarını; erkeklerin ise rekabetçi, savaşçı bir yapıya sahip olduklarını öne sürmüşlerdir (Kırca, 2007: 68). Farklı temel yapıya sahip olan iki farklı cinsin eşit olmama durumunu düşünce biçimlerine dayandırmışlardır.

Kültürel feminizme göre kadın olmak bir çeşit öğrenilmiş çaresizlik gibidir. Ataerkilliğin baskısı altında kalan kadınlar, özel ve kadınlığa özgü özelliklerini fark etmek bir yana dursun en temel ve doğal haklarını dahi unutan bir konuma getirilmişlerdir. Kadınlar ve erkekler eşit varlıklar değildir ve ataerkilliğin öne çıkardığı engeller aşıldığında eşitlikten daha öte bir düzen ortaya çıkacağı düşünülmektedir (Donovan, 2016: 78). Dolayısıyla kültürel feminizme göre, kadınların erkeklerin sahip olduğu hak ve özelliklere sahip olmasının önünde toplumun yarattığı engeller bulunmaktadır ancak kadınlar kendi potansiyellerinin farkına vardıklarında gidecekleri yolun erkeklerin yolu olmadıklarını fark edeceklerdir. Bu bağlamda kültürel feminizm, kadına doğayı işaret etmekte, kadınların, doğadan ilham aldıklarında kendi varoluşları ile ilişkili ipuçlarına ulaşacaklarını ve tarif edilenden farklı ve özgür bir biçimde özne benliklerini kendilerini inşa edeceklerini öne sürmektedir (Güneş, 2018:147).

Kültürel feministler, Aydınlanma düşüncesindeki kategorik akıllı ve o akıllı besleyen kutsal kaynakları eleştirmişlerdir. Kültürel feministlere göre, bu sınıflandırmanın kökeninde; kadınların deneyimini göz ardı eden ve aşağılayan Hristiyanlık öğretisi bulunmaktadır. Radikal bir aktivist olan Elizabeth Cady Stanton tüm erkek ve kadınların eşit haklara sahip olarak yaratıldığını; yaratıcının onlara sorgulanmayacak haklar verdiğini, bu hakların özgürlük, yaşam, rıza ve yönetsel haklar olduğunu öne sürmüştür (Gürcüm ve Arslan, 2017: 1393). Stanton'a göre, kadın ve erkekler tanrı önünde eşittir ve mevcut dinlerin çoğu erkek diliyle ve erkeğin ağzıyla konuşular da Tanrı çift cinsiyetlidir. Stanton, temelde ölümü kutsayan erkek dini yerine hayatı kutsayan kadın dinini desteklemektedir. Bu noktada kutsal dinler ve yazılı kaynaklar kadar Darwinizme de bayrak açmaktadır. Bu bağlamda, kültürel feminizm Spencer'ın sosyal

ilerlemenin kökenine koyduğu savaş ve rekabete karşı kadının şefkatini ve annelik sevgisini yerleştirmektedir. Bu yaklaşıma göre, toplumsal huzur ve gelişme, kadını kendilerine bağımlı hale getiren sosyal Darwinist bir ataerki yerine, kadın bedenini kendi belirleyiciliğini içerisinde taşıyan, yaşam veren, besleyen, bakım veren, iyileştiren, huzur ve barış gibi değerlerle toplumu bir araya getiren, kadına özgü önemli yeteneklerin gelişmesiyle mümkündür (Kaylı, 2009: 64)

III. LİTERATÜR TARAMASI

Bu bölümde ailede rol ve sorumluluk paylaşımını toplumsal cinsiyet bağlamında inceleyen çeşitli çalışmalara yer verilmiştir.

Günay ve Bener'in 2011 yılında toplumsal cinsiyet rolleri ekseninde bireylerin aile içi yaşamı algılama biçimlerini incelemek amacıyla 575 kadınla yaptıkları çalışmada; katılımcıların %77,6'sı ailede erkeklerin tamir, bakım gibi işlerin erkekler tarafından %75,8'i ise ev işleri giyim, beslenme gibi faaliyetlerin kadınlar tarafından yapılması gerektiğini bildirmişlerdir. Aynı çalışmada Günay ve Bener ailede üstlenilen sorumluluklarda değişimler olduğunu belirtmektedirler. Kadınların eğitim düzeyinin artması ve çalışma hayatına katılımları, ailedeki bakım ve temizlik işlerinin kurumlar aracılığıyla yerine getirilmesinden dolayı kadınların ailede temel faaliyet alanlarını toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde değerlendirmediklerini söylemektedirler.

İskoçya'da 2000-2008 yılları arasında hemşireler üzerinde yapılan bir çalışma sahip olunan çocuk sayısı çocukların yaşı, çalışma saatleri ve doğum izni gibi nedenlerle kadınların geçici olarak çalışma hayatına ara vermeleri kariyerlerinde ilerlemelerinin önündeki sınırlandırıcı faktörlerdendir. Birden daha fazla çocuğu olan kadınlarda ise kariyerlerindeki ilerleme kademeli olarak azaldığını dolayısıyla, cinsiyetin erkeklerin kariyer ilerlemesinde olumlu, kadınlar için olumsuz etkiye sahip olduğunu ortaya koymuştur. (McIntosh, B. ve ark 2012). TÜİK,2021 Hane halkı işgücü araştırmasına göre 3 yaşın altında çocuğu olan 25-49 yaş grubundaki kadınların istihdam oranının %26,1, erkeklerin istihdam oranı ise %89,1'dur. İlkaracan, (1998), İstanbul ilinde 530 kadınla yapmış olduğu yüz yüze görüşmelerde daha önce çalışan kadınların işlerinden ayrılma nedenlerini evlenmek veya doğum eşleri veya ailelerin istekleri ve ev, çocuklar ve hasta olan bireylere bakımı içeren ailevi nedenlerden kaynaklı olduğu ortaya koymuştur. TÜİK,2021 Hane halkı işgücü araştırmasına göre 3 yaşın altında çocuğu olan 25-49 yaş grubundaki kadınların istihdam oranının %26,1, erkeklerin istihdam oranı ise %89,1'dur

Eker (2018), ücretli işte çalışan kadınlar ile toplumsal cinsiyet bağlamında iş dışı zaman kullanımını inceleyen çalışmada kadınların ücretli işte çalışmasına rağmen erkeklere göre ev işlerinin büyük bir bölümünü üstlenmeye devam ettiklerini bildirmektedir. Çalışmada kadınların kahvaltı hazırlama ve yemek işlerinin %63,3, ev temizliğini %56,7, çamaşır yıkama işleri %82,5 oranla kadın tarafından yerine getirildiğini ortaya koymuştur. TÜİK 2021 aile yapısı statiklerine göre ev işlerini genellikle kadınların üstlenmektedir. Buna göre %85,6 ile çamaşır ve bulaşık yıkama (makineyle bile olsa), %85,4 ile yemek yapma ve evin günlük toplanması ve temizlenmesi işlerini kadınlar tarafından yapılmaktadır.

Yapılan çeşitli çalışmalarda ailede erkeklerin çocuk bakımını ev işlerine göre yapmalarını daha gönüllü olduklarını ev işlerine göre daha keyifli ve ödüllendirici olarak algıladıklarını ileri sürülmektedir. Araştırmalar, çocuk bakımının genel kategorisine giren beslemek, bebek bezini değiştirmek, banyo yaptırılması, uyutma, geceleri uykusundan uyandığında ilgi ve bakımını sağlama gibi görevlerin anneler tarafından yapıldığını babaların ise bu tür bakım işlerine sınırlı katılım sağladıklarını ortaya koyulmuştur. Babaların oyun oynamak, parka götürmek gibi eğlenceli aktivelere katılma oranlarının yüksek olduğunu ortaya koymuştur. (Bianchi et al. 2006; Roeters ve ark. 2009) . 2017 yılında Amerika’da yapılan bir araştırmada erkek katılımcıların %56 ‘sı kadınların %50 ‘si emzirmenin yanı sıra, yeni doğan bir bebeğe annelerin

TÜİK, 2021 Türkiye aile yapısı araştırması sonuçları evin düzeni ve çocukların eğitimi hakkında karar mekanizmasının çoğunlukla kadın olduğunu göstermektedir. Evde ne yemek pişirileceğine karar veren kadın oranı %27,7 iken erkeklerin oranı %1,9 dur. Benzer şekilde günlük alışveriş konularına karar veren kadınların oranı %14,7 erkeklerin oranı %4,1. çocukların eğitim konusunda karar verenler %6,3 ile kadınlardır.

IV. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

A. Araştırmanın Modeli

Bu çalışmanın ailede kadın ve erkeklerin rol ve sorumluluklarını toplumsal cinsiyet bakış açısıyla anlamak ve değerlendirmek amacıyla yapılmıştır. Kadın ve erkeklerin ailede rol ve sorumluluklarına ilişkin tutum ve davranışlarını kendi bakış açıları, deneyimleri doğrultusunda kapsamlı bir şekilde anlayabilmek için çalışmanın modeli nitel araştırma yöntemidir. Nitel araştırma yöntemlerinden derinlemesine görüşme tekniği ile katılımcılarla yüz yüze görüşülerek veriler toplanmıştır. Görüşmelerde literatür taraması yapılmış ve uzman görüşü alınarak hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme sorularına yer verilmiştir. Ek 2'de verilen görüşme soruları TÜİK, 2021 Türkiye aile yapısı araştırma istatistiklerinde yer alan verilerden, Akgül (2013) ve Paçacıoğlu'nun (2018) çalışmalarında yer alan ev içi rol ve sorumlulukları ile ilgili sorular incelenerek çalışmaya uygun olarak yeniden biçimlendirilmiştir.

B. Araştırmanın Evren ve Örnekleme

Bu çalışmanın evreni İstanbul ilinde yaşayan kadınlar ve erkeklerdir. Çalışmanın problemine ilişkin olarak edinilen bilgilerden hareketle farklı durumlarda ortak olguların olup olmadığını anlamak amacıyla kadın ve erkek katılımcılar amaçlı örnekleme yöntemlerinden maksimum çeşitlilik örnekleme ile seçilmiştir. Bu doğrultuda çeşitli aile yapılarında (Geniş aile, çekirdek aile, tek,) yer alan farklı sosyo-kültürel, sosyal ekonomik, demografik (yaş, medeni durum) özelliklere sahip gönüllü 8 kadın ve 8 erkek katılımcı çalışma evreninin örneklemini oluşturmuştur.

Katılımcılara görüşmeye başlamadan önce kısaca çalışmanın amacı hakkında bilgi verilmiştir. Katılımcılara görüşmelerin gizlilik esasına göre yapılacağı, kimlik bilgilerinin gizli tutulacağı ve araştırmada toplanan verilerin yalnızca bilimsel amaçlı olarak kullanılacağı açıklanmıştır.

C. Veri Toplama Aracı

Bu çalışmada yorumlayıcı bir yaklaşım olan nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma; sosyal gerçekliğin ne olduğunu anlamamız için olgu ve olayları kendi doğal ortamlarında insanların durumu nasıl deneyimledikleri nasıl anlamlandırdıklarını nasıl tanımladıklarını gerçekçi ve bütüncül bir bakış açısıyla yorumlama sürecidir. (Yıldırım ve Şimşek2005:39, Sandelowski, 2004:893 Akt: Şavran,2009:85)

Nitel veri toplama aracı olarak derinlemesine görüşme tekniği kullanılmıştır. Literatür taraması yapılarak ailede kadın ve erkeklerin ev-içi ve ev-dışı rollerini, ebeveyn tutumları, kadın ve erkeklerin beklentileri, aile içi iletişim konu başlıklarından oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu ailedeki toplumsal cinsiyet eşitliğini / eşitsizliğini anlamak için çalışmanın amacına yönelik olarak hazırlanmıştır

Katılımcıların yaş, medeni durum, eğitim, gelir düzeyi, aile yapıları hane yapılarına (tek, çekirdek, geniş aile) ilişkin bilgi edinmeye yönelik Demografik Bilgi Formu ile açık uçlu sorulardan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu ile katılımcılarla yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

D. Verilerin Toplanması ve Analizi

Nitel veriler, toplumsal yaşamdaki insanlar, eylemler ve olayları açıklayan ya da temsil eden metin, yazılı kelimeler, cümlecikler veya semboller biçimindedir. Nitel veri analizi; katılımcılardan elde edilen ham ve kaydedilmiş verilerin içeriğini analiz etmek verileri kodlamak, kodlanmış verileri, sınıflandırma, kategorilere ayırma, değerlendirme ve yorumlama sürecidir. (Neuman,2014)

Bu çalışmada her bir katılımcıya kod verilmiştir. Veri toplama sürecinde alınan ses verilerinden deşifre edilerek elde edilen yazılı veriler ile çalışma sırasında tutulan notları çalışmanın sorusuna, çalışmanın kuramsal çerçevesine, verileri toplamak için kullanılan sorulara ve çalışma örneğine göre yeniden sınıflandırılarak temalar oluşturulmuştur. Kodlanmış ve benzer temalar bir araya getirilerek alt temalar belirlenmiştir. Son olarak kapsayıcı temalar belirlenerek ve kategoriler oluşturulmuştur.

V. BULGULAR

A. Katılımcıların Demografik Bilgileri

Çalışmaya katılan katılımcıların sos yo-demografik bilgileri; kadın katılımcılara ait sosyo-demografik bilgiler Çizelge 1’de, erkek katılımcılara ait demografik bilgiler Çizelge 2’de yer almaktadır. Bu çalışmaya katılan kadın ve erkek katılımcılar aynı hanelerde yaşamamaktadırlar. Katılımcı kadınlar K1, K2, K3, erkek katılımcılar E1, E2, E3. olarak kodlanmıştır.

Çizelge 1. Kadın Katılımcılara Ait Demografik Bilgiler

Katılımcı KADIN (K.)	Yaş	Medeni Durum	Aile Tipi	Çocuk sayısı	Çalışma Durumu
K. 1	45	Evli	Çekirdek	1	Çalışıyor
K. 2	47	Evli	Çekirdek	2	Çalışıyor
K. 3	33	Evli	Çekirdek	1	Çalışıyor
K. 4	30	Evli	Çekirdek	1	Çalışıyor
K.5	42	Evli	Çekirdek	2	Çalışıyor
K. 6	38	Evli	Geniş	3	Çalışıyor
K.7	49	Evli	Çekirdek	1	Çalışıyor
K.8	40	Evli	Çekirdek	1	Çalışıyor

Çizelge 2. Erkek Katılımcılara Ait Demografik Bilgiler

Katılımcı ERKEK (E.)	Yaş	Medeni Durum	Aile Tipi	Çocuk sayısı	Çalışma Durumu
E. 1	35	Evli	Çekirdek	1	Çalışıyor
E. 2	47	Evli	Çekirdek	2	Çalışıyor
E. 3	38	Evli	Çekirdek	2	Çalışıyor
E. 4	46	Evli	Çekirdek	1	Çalışıyor
E.5	32	Evli	Çekirdek	1	Çalışıyor
E 6	38	Evli	Çekirdek	2	Çalışıyor
E.7	37	Evli	Çekirdek	YOK	Çalışıyor
E.8	55	Evli	Çekirdek	4	Çalışıyor

Bu çalışmada, ailede kadın ve erkeklerin rol ve sorumluluklarını toplumsal cinsiyet bakış açısıyla betimlenmeye çalışılmıştır. Görüşme kayıtlarından elde edilen veriler incelenerek içerik analizi yapılmıştır. Çizelge 3’ de yer alan temalar ve bu temalara ilişkin alt başlıklar oluşturulmuştur.

Çizelge 3. Çalışmaya İlişkin Temalar ve Alt temalar

TEMALAR	ALT TEMALAR
1 Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Ev Odaklı/İş Odaklı Olmak	Ayrı Alanlar Farklı Sorumluluklar Görev mi? Yardım mı?
2 Toplumsal Cinsiyet Algısı Cinsiyetlendirilmiş işler	Kadını İşler / Ev işleri Günlük Rutin İşler Evin Organizatörü, Sekreteri, Öğretmeni, Aşçısı Olmak Bakım İşleri Sen Yemeği Yap Ben Çocuğu Oyalarım Sen Çocuğa Bak Ben Çalışırım Erkeksi İşler /Ev Dışı İşler Gelir Kazanma Tadilat işleri Süper Kadın Olmak
3 İş /Ev Dengesi	
4 Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Karar Alma	
5 Aile Toplumsal Cinsiyet Eşitliği/Eşitsizliğinin Başlangıç Noktası	

B. Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Ev odaklı /İş odaklı Olmak

Çalışmamızın bulgularına göre oluşturduğumuz temalardan biri toplumsal cinsiyet bağlamında ev odaklı iş odaklı olmaktır. Bu tema altında ayrı alanlar /farklı sorumluluklar ve görev mi /yardım mı? iki alt temaya ilişkin bulgularımız bu bölümde yer verilmiştir.

1. Ayrı Alanlar /Farklı Sorumluluklar

Geleneksel toplumlarda cinsiyete dayalı iş bölümü kadın ve erkeklerin rol ve sorumluluklarını farklılaştırmaktadır. Kadına ev içi ve bakım işlerini, erkeğe ise evi geçindirme sorumluluğunu yüklemektedir. Bu cinsiyetçi iş bölümü kadın ve erkeğin yoğunlaştıkları işleri ve bu işleri yerine getirdikleri mekânları da ayırmaktadır. Kadını özel alan olan eve, erkeği de kamusal alana yerleştirmektedir. Böylece toplumsal cinsiyet kadın ve erkeklerin hangi alanda

çalışacaklarını, haklarını, rollerini, konumlarını belirlemektedir. Çalışma kapsamında katılımcılara “*Ailede kadın ve erkeğin görevleri nedir?*” Sorusu yöneltilmiştir.

K1 45 yaşında. Ön lisans mezunu, özel bir şirkette tam zamanlı olarak çalışıyor. 12 yaşında bir kızı var. Yöneltilen soruya gülererek “Kendi görevlerimi söyleyebilirim.” diyerek sözlerine başlıyor.

“Evle ilgilenmek, çocukla ilgilenmek. Yani eşimin benim gelirimle ilgili çok büyük bir beklentisi yok. Sadece çocuğun okulu ile ilgili kısmı üstleniyorum. Tüm maddi kısımlarla eşim ilgileniyor. Yani çok şey değil. Ev içine dâhil olmakla ilgisi yok. Ev işi yapayım, onu yapayım, bunu yapayım diye bir derdi yok. Tek savunması: Ben sana da yap demiyorum ki. Eşim ev dağınık olsa da bundan rahatsız olmuyor. Niye kendini paralıyorsun diyor. Yetiştirilme olarak sanırım. Home ofis çalışıyor kendisi. Çalışma masasını çok derli toplu tutuyor. Evin diğer bölümlerinin toplanmasını görev olarak almıyor üzerine.”
(K1)

18 yaşında görücü usulü ile evlenen K6’ya ailede kadın ve erkeğin görevleri nelerdir diye sorduğumuzda; erkeğin görevini güçlü, koruyan, kollayan ve iyi gelir getiren bir işte çalışmak; kadının görevini ise iyi bir ev kadını olmak şeklinde düşüncelerini ifade etmektedir.

“Bir erkeğin, bir babanın görevi evdekilerin güvende hissetmesini sağlamaktır. Aile babası olmasının karşılığı bende her anlamda maddi ve manevi olarak güvende olmalarını sağlamak... Kimseye muhtaç olmayacak şekilde ihtiyaçlarını karşılamalıdır. Kadın ise iyi bir ev hanımı olmalıdır. Kadınsın, evdeysen evini idare etmesini bileceksin. Çocuğuna, kocana bağlı olacaksın.” (K6)

Bir diğer katılımcımız kendisi ve eşi emekli olan 65 yaşındaki E8, aile içinde kendisinin rol ve görevlerini şu şekilde aktarmaktadır:

“İşin yükü onun üzerindeydi. Ben eve sadece para getirirdim. Yardımcı olmaya zamanım yoktu. İşten geç gelirdim. Ben kahveye giderdim. Eşim, büyük kızım ortaokula başladığında çalışmaya başladı. Kızım çocuklara destek olurdu, bakardı. Yemeğimizi yapardı.

Oğlum benimle birlikte çalışırdı. Çok yoğun çalıştığım için eşim benden yardım talep etmezdi. Ben para getirirdim. Onun işi çocuklara bakmak yemek pişirmektir. Çocuklar büyüyünce eşim çalışmaya başladı. O zaman da büyük kızım 14 yaşına gelmişti. Yemek, bulaşık yapabiliyordu. Kardeşlerine bakabiliyordu. Yani bana pek iş kalmıyordu.” (E8)

Katılımcı E2 47 yaşında lise mezunu. “Ailede erkeğin öncelikli görevinin para kazanması gibi geliyor bana.” ifadesinin ardından kısa bir duraksamadan sonra sözlerine şu şekilde devam etmektedir.

“Kadın ve erkek eşit. Örneğin eşim çalışıyor evin geçiminde onun da payı var. Kadın ve erkek çalışıyorsa bunu yapabiliyorsa bana göre pek görev dağılımı gibi kalmıyor. Herkes her işi yapabilir. Fakat yani çok düşünmüyorum eşit olmuyor. Temizlik ve ev işleri gibi ağırlıkta kadının üzerinde olduğunu düşünüyorum. Eşit olmalı fakat pratikte olmuyor. Eşit olmamasının sebebi ev işi yapmaz erkekler bulaşık yıkamaz dendiği için ya da öğretilmediği için belli bir yaştan sonra bize yapışıp kalıyor. (E2).

Erkek katılımcılara “**Eşinizin geliri sizden daha fazla olsaydı işten ayrılıp ev ve çocuğun bakım işlerini yapmak için kabul eder miydiniz?** sorusu yöneltilmiştir.

“Açıkçası gelire ilgili aramızda çok fark olmuş olsaydı kabul ederdim. Fakat eşit ya da bir tık üzeri geliri olsaydı kabul etmezdim. Ev işleri bir şekliyle halledilir ama. Bir anneyle babanın çocuğa bakımının aynı olmayacağını düşünüyorum. Örneğin çorba yapmasını beceremem. Öğrenebilir miydim öğrenirdim herhalde... (E1)

“Yok hayır... Yine çalışırdım. Ev işlerini tek başına yüklenilir miydim? Bilmiyorum. Çocuğa aileden başka biri bakabilir. Bakacak kimse yoksa gerekirse daha fazla çalışır, başka çözüm bulurdum.” (E6)

“%90 bırakabilirdim %10 kararsız kalırdım. Kararsızlığım şundan dolayı Aynı işi bir daha bulabilir miyim? Aynı işe tekrar sahip olabilir miyim?” (E5)

2. Görev mi? Yardım mı?

Toplum kadına ve erkeğe farklı farklı roller ve sorumluluklar yüklemektedir. Bireylerden yerine getirmesi beklenen toplumsal cinsiyet rolleri, bireylerin hangi işlerin birincil sorumluluğu hangileri ikincil sorumluluğu olduğunun da sınırlarını belirlemektedir. Bu bağlamda katılımcılara geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin, kadının birinci dereceden ev içi işlerden sorumlu kılındığı bilgisiyle yola çıkarak kadın katılımcılara **“Ev işlerini paylaşıyor musunuz? Kimlerle paylaşıyorsunuz?”** Sorusu yöneltilmiştir.

K5 15 yaşında görücü usulü akraba evliliği yaparak evleniyor. Eşiyle evdeki işleri nasıl paylaştıklarını şu şekilde anlatmaktadır:

“Eşim ev işlerine çok yardımcı oluyor. Mesela bulaşıklarına yardım ediyor, ev temizliğine yardım ediyor. Yemek hazırlamaz. Çocuklarımız küçükken çocukların bakımına da yardımcı oluyordu, altını değiştirmezdi ama. Çalışmayı seviyorum. Eşime para konusunda yardımcı oluyorum en azından.” (K5)

K5 ile görüşmemizde göze çarpan en önemli detay, katılımcının büyük bir memnuniyet ve sevinçle eşinin kendisine yardımcı olmasını aktarmasıdır. Katılımcı erken yaşta bir evlilik yapması ve köken ailesinde ve şu anki akraba çevresinde erkeklerin bu tür işleri yaptığına şahit olmamasından kaynaklı olsa gerek eşinin ev işi yapması kendisini sevindirmektedir.

K3 32 yaşında, üniversite mezunu. Kendisi ve eşi öğretmen. Ev işlerini ortaklaşa yaptıklarını ifade ederek sözlerini şöyle sürdürüyor:

“Her şeklide yardım ediyor. Ev işlerinde, yemek yapmada, çocuk bakımında yardımcı oluyor. Bir sıkıntı yaşamadım bu zamana kadar. Evlendiğimizden beri böyle devam ediyor.” (K3).

Katılımcılar; toplumun kendilerine yüklediği toplumsal cinsiyete dayalı benimsedikleri, içselleştirdikleri rol ve sorumluluklarının dışında yaptıkları işleri “yardım” ve “destek” olarak tanımlamaktadırlar. Kadın katılımcılar, iş yaşamına katılarak ailenin gelirine destek sağladıklarını ifade ederlerken erkek katılımcılar da kadının çalışma durumunu ailenin gelirine katkı olduğunu ifade etmektedirler. Aynı doğrultuda hem erkek hem kadın katılımcılar erkek tarafından

gerçekleştirilen ev içini ilgilendiren işleri destek ve yardım olarak algılamaktadırlar

C. Toplumsal Cinsiyet Algısı Cinsiyetlendirilmiş İşler

Toplumsal ve kültürel yapılara bağlı olarak ortaya çıkan “toplumsal cinsiyet rolleri” kadın ve erkeklerin yapabileceği işleri kadınsı işler ve erkeksi işler olarak ayırmaktadır. Toplumsal cinsiyet rolleri temizlik, yemek, bulaşık, çamaşır, ütü, çocuk bakımı gibi beceri gerektiren ev içi işleri kadınsı işler olarak tanımlamaktadır. Evde yapılması gereken küçük tamir –tadilat, badana, boya gibi işler ile evin geçimini sağlamak üzere gelir getirmek için yapılan işler erkeksi işler kategorisindedir. Bu bağlamda çalışmanın bu bölümüne ait bulgular Kadınsı İşler /Ev İşleri alt başlığı ile Erkeksi İşler/ şeklinde ele alınacaktır.

1. Kadınsı İşler/ Ev İşleri

a. Günlük Rutin İşler

Günlük rutin yapılması gereken ev içi işleri; yemek hazırlama, temizlik, alışveriş, bulaşık gibi tipik işleri kapsamaktadır. Geleneksel ve toplumsal cinsiyet kabulleri, ailedeki iş bölümünü etkilemektedir. Aile içindeki iş ve sorumlulukların, toplumun norm ve kültür beklentilerine uygun olarak kadın ve erkek tarafından nasıl paylaşılacağını ve kimler tarafından yapılması gerektiğini toplumsal cinsiyet algısı belirlemektedir. Çalışma kapsamında toplumsal cinsiyet bağlamında ailede ev içine ait işlerin kimler tarafından yapıldığını anlamak için katılımcılara “Ev içi işleri nasıl paylaşıyorsunuz? Sorusu yöneltilmiştir:

“Listeyi veriyorum alışverişi yapıyor. Yemeği ben hazırlıyorum. Hasta olsam da o yemeği ben hazırlamak zorundayım. Kesinlikle yapmıyor. Tül perde yıkadığım zaman asmasını yapıyor. Dolap üstleri falan temizlenecekse yetişemediğim yerleri siliyor. (K2)”

“Eşimle ev işlerini paylaşıyoruz. Şöyle: Evde çalışıyor benim eşim. Evden çalıştığı için bulaşık falan bende zaten. Mesela sofrayı kurar kahvaltı hazırlamaya yardım eder. Akşam yemeklerinde sofrayı kurar ben mutfağı toparlarım. Süpürme işi ondadır, silme işi bendedir. Süpürme onda olduğu için robot süpürge aldı. Kolay olsun

diye. Ev işlerinin paylaşımında bir sorun yaşamıyoruz bu konuda bir şey söyleyemem. “(K4)

Bana göre bir kadın ve erkek ailede tüm görevleri paylaşmalıdır. Her şey ortak olmalı. Eşim ve ben çalışıyoruz. Fakat evin çamaşırından, temizliğinden, ütüsünden, yemeğinden, düzeninden ben sorumluyum. (K7)

Ev içi işlerle ilgili iş bölümünde, erkeğin yardım eden ve destek olan kişi rolünden ziyade ev işlerinin eşler tarafından eşit iş bölümü olacak şekilde paylaşılmasını ve işlerin ortak yapılmasını, savunan katılımcı E4 ve E5 ev içi iş deneyimlerini şu şekilde ifade etmektedirler:

“Her konuda yardım ediyorum. Paylaşıyorum yani. Evlilik demek hayatı paylaşmak demek ben de hayatı paylaşıyorum. Yemek, temizlik yaparım. Beceremediğim şeyleri eşim yapıyor. Ütü sevmiyorum, beceremem. Sıkıcı iş demiyorum. Örneğin perdeler yıkandı takılması gerekiyor. Takmam demem, takarım. Ama ütü işini hiç sevmedim. Yemek yapmaya çok seviyorum, soğan da doğrarım. Mutfak konusunda çok güveniyorum kendime. Ama pilav yapmasını beceremem. Onu eşim yapar.” (E4)

“Bizde genel olarak görev paylaşımı var. Ben işe giderim ama mesela geldiğimde yemek de yaparım. Evi temizlerim. Hani öyle kadının işi budur, erkeğin işi budur diye durum söz konusunu olmaz. Sadece sevmediğim işler vardır. Eşimin de sevmediği işler vardır. Yatağın çarşafını değiştirmek çamaşır yıkamak benim anladığım şeyler değil. Daha çok eşim yapar. Anlamadığım ve sevmediğimden dolayı yapmıyorum. Yapsam yapar mıyım yaparım. Çamaşır yıkandıktan sonra asmasını, katlamasını yaparım. “(E5)

Her iki katılımcının ev içi işlerinin paylaşımındaki sorumluluk algısı sevip sevmediği, anlayıp anlayamadığı ya da becerip beceremediği işler ile sınırlı olduğu görülmektedir. Çalışma kapsamında görüşülen ev işlerinde yardımcı olduğunu söyleyen erkek katılımcıların genel olarak tercihen işleri yaptıklarına değinmektedirler. Genelde katılım gösterdikleri ev içi iş türleri el becerisi gerektirmeyen, karmaşık olmayan, basit kaba temizlik süpürme, tül perde asma,

erişilemeyen yüksek yerlerin toz alımı gibi işlerdir. Yemek yaptıklarını ifade eden erkek katılımcıların genellikle makarna, salata gibi kolay yemek türlerini yaptıkları görülmektedir. Belli bir beceri ve yetenek gerektiren, vakit alan, yemek, silme, makineye çamaşır veya bulaşıkların makineye yerleştirilmesi, ütü gibi işler kadınlar tarafından yapılmaktadır.

Erken çocukluk döneminden itibaren cinsiyete dayalı iş bölümüne bağlı olarak ailede erkek ve kadınların farklı işler yapmasına, farklı işlerde uzmanlaşmasına tanık olan kadın ve erkeğin, yetişkinlik dönemlerinde de bu iş bölümünü içselleştirip kendi aile yaşantılarında da sürdürdükleri görülmektedir.

“Çok yardımcı olamıyor. Bazen yapıyor. Şunu yapar mısın dersem yapıyor. Çok da iyi yapamadığı için talep etmiyorum. Ev işleri bilgisi dâhilinde değil.” (K1)

“Ben eşimin yaptığı işi beğenmiyorum. Ardından tekrar yapıyorum. Erkeklerin bu konuyla ilgili becerileri yok. Kadınların eli daha yatkın. Bunun alıştırmaktan ötürü olduğunu düşünüyorum. Çamaşır katlamayı eşim de biliyor ama benim gibi katlayamıyor.” (K7)

“Kadın gibi iş yapmasını beklemiyorum. Öyle bir toplumda yetişmiyorlar ki. Zaten yaparsa da tekrar ardından ben yapıyorum. Bulaşıkları makineye koysa çöpler lavaboda kalıyor. Çamaşırları topluyor katlamadan buruş buruş... İçime sinmiyor. (K6)

“İkimiz de çalışıyoruz. Elimden geldiğince yardımcı olmaya çalışıyorum. Düzeni o söylüyor ben de yapıyorum. Çamaşırdı bulaşıktı o evde yokken gereken düzeni ben sağlıyorum, evdeyken genelde onun hâkimiyetinde. Hatta bazen diyorum bırak yapma gel oturalım birlikte vakit geçirelim diyorum. Tamamıyla şey bence kadınlığın vermiş olduğu bir enerjiyle yapıyor. Bilmiyorum ama sanırım içsel bir duyguyla yapıyorlar.” (E1)

b. Evin Organizatörü, Sekreteri, Öğretmeni, Aşçısı Olmak

Yapılan görüşmelerde ev işlerini ortaklaşa yaptıklarını veya ev işlerinde eşlerinin kendilerine yardımcı olduğunu ifade eden kadın katılımcılar, diğer bir

tarafından eşlerinin ev işleri konusunda doğrudan sorumluluk almadıklarını, her şeyi kendilerinin hep organize etmek durumunda olduklarını ifade etmektedirler.

“Dokuz ay önce bir operasyon geçirdim. Yine de evin tüm düzeninden sorumlu ben. Yemeği, bulaşığı. Önceden pek yardım etmezdi... Eşim sadece çalışır getirirdi. Çocukların hangi okula gideceğine kadar ben araştırırdım. Mali planlamasını da ben yapıyordum. Şimdi verdim eline kartı al sen yap diyorum. En azından yetti mi arttı mı diye düşünmüyorum. (K7)

Erkekler yardım ettiklerinde çok şey yaptıklarını sanıyorlar. Hâlbuki her şeyi düşünen, yapan benim. Ne pişecek, pişirilmesi için ne alınacak. Mutfak dolabının üzerinde alışveriş listemiz vardır. Alışverişi beraber yapıyoruz. Düşünemiyor. Dolabın kapağını açıp ne eksik var bakayım listeye ekleyeyim demiyor. Evde herkesin bir odası eşimin odası var kızımın odası var. Herkes kendi odasından sorumlu. Benim bir odam niye yok diyorum Bütün ev senin diyorlar. Yani bütün sorumluluk ben de... (K1)

“Evin koordinatörü yöneticisi her şeyi sen... Sen düzenliyorsun sen söylüyorsun. Şunu yap kendiliğinden direk üzerlerine sorumluluk almıyorlar. Erkekler yardım ettiğinde yaptıkları işi lanse ediyorlar. Kadınlar iş yaptığında bunu göstermiyorlar.” (K8)

“Genelde eşim sorar ne yapalım ne yiyelim diye ben senin kafanda ne varsa onu yeriz derim. Hiçbir zaman şu olsun böyle olsun demem. Eve geldiğimizde birlikte bir şeyler yapmaya çalışıyoruz. Yemek, çamaşır ve bulaşık işlerinin genelde eşim organize ediyor. Ben elimden geldiğince yardımcı oluyorum o söylüyor ben yapıyorum. (E6)

Kadın katılımcılar işi yapmaktan çok işi planlamanın ve yaptırmanın daha yorucu olduğunu ifade etmektedirler. Evdeki düzeni birlikte sağladıklarını ifade eden E6 ‘nın da söylediği gibi “kadınlar söylüyor erkekler yardım ediyor”.

2. Bakım İşleri

Kadının toplumdaki yerini ev olarak belirleyen ve kadının asıl sorumluluğunun annelik ve ev kadınlığı olduğunu söyleyen geleneksel kabuller, kadının çalışma hayatına girmesiyle katılığını yitirmiş babaların çocuk bakım işlerine daha fazla katılım göstermeye başlamıştır. Bununla birlikte annelik ve anneliğe ilişkin yaklaşım kutsallığını korumaktadır.

“Çocukların yetiştirilmesinde bence bir periyod vardır. Annenin etkili olduğu bir dönem var, geri kalanında baba biraz yük alabilir. İlk bir yıl anne daha etkili. Onu doyuruyor besliyor.” (E1)

“Babalar çocuğa anneler kadar iyi bakabileceğini düşünmüyorum. Emzirmek değil ki sadece. En basiti kucaklarına almaya korkuyorlar. Eşim çocuğu ilk bir ayında kucağına almaya korkuyordu. Beceremiyordu tutmasını. Bir de babalar daha katı oluyor. Ya da benim babam öyleydi. Severdi bizi ama sarılmazdı. Hissettirmezdi sevdiğini.” (K4)

a. Sen Yemeği Yap Ben Çocuğu Oyalarım

Çalışmamızda 0-4 yaş aralığı çocuk sahibi olan katılımcılar ile çocuğun öz bakımını kapsayan çocuğun beslemesi, banyo yaptırılması, tuvalet ihtiyacının giderilmesi gibi işlerin nasıl paylaşıldığını anlamak amacıyla katılımcılara yöneltilen “Çocuğunuzun bakım işlerini paylaşıyor musunuz? Sorusuna, erkek katılımcılar genellikle anne yemek, temizlik gibi diğer ev işleriyle meşgul olduğu durumlarda çocukla ilgilendikleri şeklinde yanıt vermişlerdir.

“Eşim yemek yapıyorsa çocukla ilgileniyorum. Hafta sonları parka ben götürüyorum. Hafta sonu temizlik işleri falan oluyor.” (E3)

“Akşam gittiğimde çocukla ilgileniyorum. Bazen eşimin işi oluyor. Yemek yediriyordu, altını değiştiriyorum. Ev işlerinde çok yardımcı olamıyorum. Hafta sonu çocukla genelde ben ilgileniyorum. Hafta içi tek olduğu için yapamadığı işleri hafta sonu benim evde olduğum zamanlarda yapıyor.” (E2)

Ailede çocuk bakımına ilişkin rol ve sorumluluk paylaşımını etkileyen diğer bir etken çocuğun cinsiyetinin kız veya erkek olmasıdır. Kız çocuğu sahibi baba

katılımcı E1, kızının bebeklik döneminde altını değiştirdiğini fakat şimdi çok mecbur kalmadıkça tuvalet bakımı ve banyo yaptırılması gibi işleri yapmadığını ifade etmektedir.

“Eşimin işi olduğu zaman tuvalete de götürürüm. Eşimin gösterdiği gibi temizliyorum. Bebekken daha kolaydı. Büyümeye başlayınca yani ne bileyim işte... Bebekliğindeki gibi bakamıyorsun. Kızım da utanıyor. Ben babanım diyorum... Oğlumda böyle olmamıştı. Daha rahattı. (E1)

“Çocuk bakımında yardımcı oluyor. Tuvalet gibi çocuğun öz bakımında mecbur kalmadıkça ben ilgileniyorum. Bunu yapmayı ben kendim istiyorum. Kız çocuğu olduğu için elim bulaşıkta ya da başka bir işle ilgileniyorsam söylüyorum yapıyor. Kızım “Babam erkek anne sen bana yardım eder misin?” (K4) diyor

Katılımcıların ifadelerinde görüldüğü gibi çocuğun öz bakım işlerinin kadın tarafından daha iyi yapılabilir kalıp yargısının ötesinde, toplumsal cinsiyet algısı, çocuk bakımındaki iş bölümünde belirleyici bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumsal cinsiyet algıları, anne ve babaların kendi çocuklarının bakımında bile cinsiyetçi tutumlar geliştirmelerine neden olmaktadır. Mahremiyet kavramının bağlayıcılığı, daha çok kız çocukları üzerinde görülürken çocuk bedeninin kız erkek fark etmeksizin korunması anlayışı yerine özellikle kız çocuğunun bedeninin korunması, saklanması düşüncesi anne, baba ve doğal olarak çocuk tarafından kabul görmektedir. Bu kabulde özellikle kız çocuğu annelerinin çocukluktan itibaren kendi bedenlerine ilişkin baskın sınırlandırıcı söylemlerin hem kendi tutumlarına yansımaları hem de kendi kız çocuklarına bunları aktarmaları rol oynamaktadır.

b. Sen Çocuğa Bak Ben Çalışırım

Kadınların anne olmasıyla birlikte çocuğun öz bakım ve ilgi gereksinimlerinin anne tarafından giderilmesi gerektiğine ilişkin geleneksel ve egemen annelik söylemleri, kadının iş yaşamını ve faaliyetlerini sınırlandırması, gelir kaybına uğraması ya da daha düşük statülü işleri tercih etmelerine neden olması katılımcıların sıklıkla değindiği sorunlardır.

47 yaşındaki ilkokul mezunu K2 özel bir şirkette asgari ücretin biraz daha üstü maaş karşılığında aşçılık yapıyor. Görüşmemizin çalışma ve gelir durumuna ilişkin bölümünde gelir durumundan memnun olmadığını aslında kendisinin evlenmeden önce usta makineci olarak tekstilde çalıştığını söyleyerek pişmanlık içeren bir ifadeyle “*Hiç ara vermemiş olsaydım şimdi emekliydim.*” diyor.

Evlenmeden önce çalışıyordum. Kızım doğduğunda işi bıraktım. Çocuğuma bakmak zorundaydım. Boş durmadım tabii. Çocuğu babaanneye bırakır, yakın komşulara temizliğe giderdim. Kızım liseye başlayınca ekonomik sıkıntılardan dolayı tekrar çalışmaya başladım. Oğlum ortaokula başlamıştı. (K2)

Eşim çocuktan sonra ayrıldı. Çocuğa bakacak kimse olmadığı için mecburiyetten bıraktı. Çocuk biraz büyüdüktan sonra tekrar başlayacak. Uygun bir iş bulabilirse. Özel sektörler malum çocuklu kadınları çok tercih etmiyorlar. Çalıştığım işyerinden biliyorum. Kaç bayan arkadaşım ayrılmak zorunda kaldı. (E2)

Kızım doğduğunda ilk iki yıl çalışmadım. Son bir yıldır çalışmaya başladım. Biraz zor oluyor. Kreşe verdik. Toplantısı olduğu zaman iş yerinden izin almak sıkıntılı oluyor. (K3)

Çocuğun doğumuyla birlikte çalışma hayatına ara verdiğini biraz daha büyüdüğünde tekrar çalışmayı düşünen katılımcı K4 çalışmak istediği işle ilgili koşullarını şu şekilde ifade etmektedir:

Ben küçüklüğümden beri çalışıyorum. Biz şeye karar verdik ilk önce. Belli bir yaşa getirelim çocuğu. Fedakârlık etmek gerekiyor. Çocuğu babaanneye ya da anneanneye bırakmayalım dedik. Anne böyle bir fedakârlık yapar mısın dedi Oturduk düşündük. Tamam dedim. Sevgisini alsın diye eşim senden rica ediyorum dedi. Doğurduktan sonra hemen bırakamıyorsun tabii. İlk adımını görmek istiyorsun. Sonra pandemi girdi araya. Zaten çalışmış olsaydım da çocuktan dolayı ayrılmak zorunda kalırdım. Şu anda da kendi isteğimle çalışmıyorum. Çocuk büyüdü fakat şöyle bir durum var. Çalıştığım sektör sabah 9 akşam 7. cumartesi günleri de var. Kendime vakit ayırma çocuğa vakit ayırma zor. O yüzden biraz esnek saati olan

yerler belediyeler gibi sabah 9 akşam. Belediyeler gibi. Şu an zorlayan bir şey yok eşimin geliri orta düzeyde. (K4)

Anne, baba ve çocuklardan oluşan çekirdek hane yapılarında, kadının rolleri “eş” ve “anne” olmaktır. Geniş aile yapılarında ise kadının “anne” ve “eş” rolüne “gelin” rolü ilave olmaktadır. Geniş aile yapılarında kadının konumu, geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri daha da katı bir görünüm almaktadır. Bu tür aile yapılarında kadından, çocuk bakım işlerinin yanı sıra yaşlı aile büyüklerine hizmet ve bakım işlerinin de yürütülmesi beklenmektedir.

18 yaşında görücü usulü ile evlenen K6 iki çocuk sahibidir. Kayınpederi ve kayınvalidesi ile aynı evde yaşayan katılımcı ev içi rol ve sorumluluklarını şu şekilde aktarmaktadır:

“20 yıllık evliyim. 18 yaşında evlendim. Annemi erken kaybettim. İki çocuğum var. Kalabalık bizim ev. Kayınpederim, kayınvalidem, görümcem ile birlikte yaşıyoruz. Görümcem çalışıyor. Kaynanam yaşlı, 80 yaşında. Kayınpederim de öyle. Evin tüm işleri benim sırtımda. Evin yemek bulaşık temizlik işleri... Tükeniyorum bazen. Bir de yaşlılar hastalanınca elim ayağım birbirine giriyor. Her şeye yetişmek zorundasın. Okul, ders hepsi bende. (K6).

Aile apartmanında yaşıyorum eşimin baba ve annesi üst katımızda oturuyorlar. Yemeklerini ben yapıyorum. Temizliklerine fazla karışmıyorum Şimdi çalıştığım için anca kendi evimin işlerini yapıyorum. Çalışmadığım zaman yapıyordum, şimdi kızları yapıyor. Evlendiğimiz ilk yıllarında eşim çok baskı kurdu bakımları konusunda. Çalışmaya başladıktan sonra baskı azaldı üzerimde. (K2).

3. Erkeksi İşler /Ev Dışı İşler

a. Gelir Kazanma

Geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri erkeği evin geçimini sağlayan birey olarak konumlandırmaktadır. Kadının iş yaşamına katılmasıyla kadın da eve gelir getiren birey sorumluluğunu üstlenmiş erkeğin evi geçindirme sorumluluğuna ortak olmuştur. Bu doğrultuda çalışma kapsamında katılımcılara **“Kendinizin/eşinizin çalışması veya çalışmaması konusunda ne**

düşünüyorsunuz?” sorusu yöneltilmiştir. Erkek ve kadın katılımcıların ifadelerinde, kadının çalışma durumuna ve eve gelir getirmesine ilişkin düşünceleri şu şekildedir:

“Ben bir kadının hayatında pasif konumda olmasını istemiyorum. Kadın çalışmalı kendini geliştirebilmeli ve finansal özgürlüğünü kazanmalı. Daha önce annemin yaşadığı durumlardan dolayı kadın çalışmalı diye düşünüyorum. (E5)”

E5, eşinin çalışma hayatında yer almasını, kadının kendi ekonomik özgürlüğünü sağlaması ve kendi ayakları üzerinde durması fikrini savunmaktadır. Bu tarz eşitlikçi bir yaklaşım sergilemesinde, çocukluk döneminde annesinin ekonomik zorluklardan dolayı ezilmiş olmasına şahit olmasının yanı sıra bugünkü gelir seviyesinin ve eğitim düzeyinin yüksek olmasının temel etkenler olduğunu aktarmaktadır. Bu etkenlerin onun üzerinde, geleneksel cinsiyet rol tutumlarından uzaklaştırıcı bir etkiye sahip olduğunu söyleyebiliriz.

“Bana göre kadın ve erkeğin görev tanımı vardır diye düşünmüyorum. Eşimin çalışma durumundan çok memnunum benim için bir sorun teşkil etmiyor. Aksine avantajı var. Maddi yüküm hafifliyor. Çalışmasını bakımım eksik kalıyor akşam yemeğim pişmiyor diye asla bir rahatsızlığım yok. Bir kâse yoğurt da olsa yerim.” (E4)

“Çalışması gerektiğini düşünüyorum hem kendi hayatı için hem ayaklarının üzerinde durabilmesi için. Kendini geçindirebilmesi için. Eşimin kendisine de söyledim, kendi ihtiyaçlarını karşılayıp kendine ve çocuğuna daha iyi şeyler sunabilmesi için çalışırsan daha iyi olur dedim. Diğer bütün her şeyi kendi üzerime aldım. Ödemeler, borçlar...” (E1)

Kadınların çalışmasına ilişkin erkek katılımcılar genel olarak memnuniyet duyduklarını belirtmektedirler. Kadının çalışmasının, olumlu yaklaşımlarının altındaki asıl neden yaşam koşullarının ve tüketim modellerinin değişmesiyle birlikte erkeğin tek başına evi geçindirme sorumluluğuna ilişkin yaşadığı güçlüklerdir. Kadın ve erkeğin görev ayrımına karşı olduğunu savunan katılımcı E4’ün eşinin çalışma durumunu maddi yükümlülüğünün hafiflemesi olarak aktarmaktadır. Eşinin çalışmasından dolayı bakım ve yemek işlerinin

aksamasının kendisini rahatsız etmediği yönündeki ifadelerinde, aslında kendisinin asıl görevinin evin geçimini sağlamak; eşinin asıl görevinin ise ev işleri olduğu vurgusu vardır. Eşinin gelir getirme durumunu geçim sorumluluğunu paylaşımı olarak değil, katkı olarak algılamaktadır.

Kadın katılımcılar çalışma yaşamında yer almalarına ilişkin görüşlerini şu şekilde ifade etmektedirler:

“Eşim çalışmaktan çok memnun... Ben çalışmazsam kendisi ekonomik açıdan zorlanıyor Gelirimden bir kısmını borçlar için eşime veriyorum. Diğer kısmını kendim ve çocuğum için harcıyorum.” (K3)

“Çalışmadığım dönemlerde çok zordu. Hem ev işleri, çocuk bir de paranın yetmemesi... Çok zorlanıyordum. Bir de eşinden para istemek zorunda kalmak. Şimdi çok fazla zorlansam da çalışmak beni daha öz güvenli yapıyor. Kazandığının bir kısmını eşime veriyorum. Fatura, mutfak gibi harcamalar için kalanını çocukların üstü başı okul masraflarına...” (K2)

“10 yıl önce çalışmaya başladım. Çalışmaya başladıktan sonra eşim baskıyı azalttı. Kendi paramı kazanmaya başlayınca öz güvenim geldi. Çalışmadan önce kendimi köle gibi hissediyordum. (K5)

Buradaki ve diğer kadın katılımcıların sıklıkla kendi paralarını kazanmalarının kendilerini daha özgür ve öz güvenli hissettikleri ifadelerinde yer almaktadır. Diğer karşımıza çıkan bir olgu ise hem kadın hem erkek katılımcıların ifadelerinde de yer aldığı gibi kadının gelirini, kendisi veya çocuklarının masrafları için kullanmasıdır. Kadının geliri evin geçimini paylaşmaktan ziyade evin geçimine katkı olarak görülmesi tıpkı erkeklerin ev işlerine katılımındaki yardım ve destek algısının hâkim olmasıdır.

b. Tadilat İşleri

Geleneksel olarak eve ait küçük tadilat tamirat işlerinin erkek tarafından yapılması beklenmektedir. Evde yapılması gereken küçük tadilat ve tamirat işlerinin yapılmasına ilişkin katılımcılar şu şekilde aktarmaktadırlar:

“Tadilat ve tamirat işlerini ben yapıyorum. Ufak tefek şeyleri tamir edebiliyorum. Badana boya işleri de elimden geliyor. Pandemi döneminde evi ben boyamıştım.” (E2)

Bakım tadilat işleri elimden gelir fakat vakit bulamadığım için dışarıdan hizmet alıyoruz. Evi boyamak için uğraşmam. (E6)

Erkek katılımcılar genellikle ellerinden küçük tadilat tamir işlerinin geldiğini fakat güç ve zaman gerektiren badana ve boya işleri ve teknik bilgi gerektiren işler için dışarıdan hizmet aldıklarını söylemişlerdir.

Eşi inşaat teknikeri olan bir katılımcı E4, eşinin tadilat tamirat işlerinde kendisinden daha iyi olduğunu şu şekilde aktarmaktadır:

“Eşim tamir işlerinde bana göre daha yetenekli. Örneğin eve demonte bir eşya ya da çocuklar için oyuncak gibi şeyler alındığında o yapar. Musluk aktığında eline takım aleti alıp değiştirebiliyor. Gücününüm yetmediği mesela lavabo hortumu gibi o zaman bana tarif ediyor şöyle yap diye. Badana, boya ya da büyük elektronik işler için usta çağırıyoruz.” (E4)

D. İş / Ev Dengesi

1. Super Kadın Olmak

Kadın ve erkeklerin çalışmış olduğu ailelerde, ailede rol ve görev paylaşımı daha kaotik bir duruma dönüşmektedir. Toplum tarafından kadına biçilen anne, eş, ev hanımı rollerine bir de çalışan kadın rolünün eklenmesi sonucu kadının diğer rollerini de yerine getirmek için daha fazla emek ve zaman harcamasına neden olmaktadır.

“Ev kadınlarını erteleyip yapmadığı birçok şeyi –çalışan kadınlar daha sistemli oluyor fakat bu da kontrolcü olmayı getiriyor bu da yıpratıcı bir taraftı. İsteyken evi düşünmek durumunda kalıyorsun. Erkekler isteyken evde yemek var mı yok mu diye düşünmüyorlar. Ama bir kadın olarak düşünüyorsun: Evde yemek var mıydı ne yiyecekler? Düşünmediğim zaman da eşim arıyor beni ne yedireyim diye soruyor. (K1)

“İşten gelip hem çocuk hem yemek hem düzen evin düzeni çok fazla zorluyor. Fazla yoruyor beni. Örneğin evde yemek yoksa ne pişirileceğine ben karar veriyorum. Ne alınacaksa... Ekmek alınacaksa bile ben düşüneneğim. Eşim çok nadir bunları düşünsün. Sitem ettiğimde çalışma, ben sana çalış demiyorum ki oluyor.” (K3)

“Eşim ve ben tam zamanlı çalışıyoruz. Sabah evden beraber çıkıyoruz. Kahvaltayı dışarıda yapıyoruz. Akşam ben eşimden önce dönüyorum. Eşim daha geç geliyor. Elimden geldiğince bir şeyler yapmaya çalışıyorum. Eşim genellikle hafta sonları birkaç günlük yemeği yapıyor. Yemek yoksa hazırlıyorum makarna salata gibi şeyler. Hafta sonu zaten genel temizliği birlikte yapıyoruz.” (E6)

“İşten gelip kapıyı açar açmaz eşim kanepede uzanmış açım çabuk çabuk yemek hazırla diyor. Sanki mutfak sırtımda geziyorum” (K2)

Çalışan kadınlar iş ve ev yaşamındaki uyumu sağlamak için her şeyi yetiştirmek gayretindedirler. Ev içine ait işlerini aksatmamak için katılımcıların da ifadelerinde yer aldığı gibi akşamdan bir sonraki günün yemeğini hazırlama, çocuk varsa derslerini kontrol ya da bir ertesi güne okul hazırlığını yapma, hafta sonları ise hafta içi yenecek yemeklerin hazırlanması ve genel temizlik işleriyle uğraştıklarını ifade etmektedirler. Katılımcıların gelir getiren bir işte çalışmaları, evdeki asıl sorumluluklarını yerine getirmemesi için bir mazeret olarak görülmemekle birlikte kadının eğitilmiş veya eğitimsiz olması da kadınların asıl işinin evde olduğu görüşüne etki etmeyip asıl misyonlarını sürdürdükleri görülmektedir.

Katılımcılar, ev ve bakım işleri için dışarıdan hizmet alıp almama durumlarını şu şekilde ifade etmektedirler.

Tam zamanlı çalışan 4 yaşında ve 12 yaşında kızları olan 2 katılımcı:

“Kızım kreşe gidiyor. İşime yakın bir kreşte. Sabah ben bırakıyorum akşam beraber dönüyoruz. Arada bir dışarıdan ev işleri için kadın alıyorum. Çok ihtiyaç duyduğumda. Hastaysam ya da genel temizlik için.” (K3)

“Şu an çalışmadığımdan dolayı pek ihtiyaç duymuyorum. Kızım bebekken alıyordum. Bir dönem eşimin işleri çok yoğundu. Çok yardımcı olamıyordu. Hem çocuğa bak hem yemek temizlik yetiştiremiyordum. Şimdi kızım büyüdü biraz. Sıklıkla almasam bile arada sırada alıyorum.” (K4)

Bir erkek katılımcı ise:

“Almıyoruz. Eşim istemiyor. Seviyor ev işi yapmayı. Çocuk olmadan önce de kendisi yapardı çalıştığı hâlde. Hafta sonları çocuğa ben bakıyorum. O da hafta içi yapamadığı işleri yapıyor kafasını boşaltıyor... İstese çağırırız tabii. Bugünlerde işe başlayacağım diyor. Sanırım bunaldı. O zaman belki almaya başlarız.” (E3)

Kadın katılımcılar, dışarıdan ev işleri için hizmet almayı hastalık, genel temizlik ya da çocuğun küçük olduğu durumlarda tercih etmektedirler. Çalışma kapsamında görüşülen diğer çalışan ya da çalışmayan katılımcılar iş- ev arasındaki yoğun temposundan, her şeyi organize etmek durumundan şikâyetçi olsalar dahi ev işleri için dışarıdan hizmet almamaktadırlar. Toplumsal cinsiyet bağlamında bu konuyu ele aldığımızda kadınların ev içinde gerçekleştirdikleri işleri doğallaştırdıkları için bu işleri ücret karşılığında yaptırmayı gereksiz bulduklarını söylemek mümkündür.

E. Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Karar Alma

Ailede karar alma, hangi konularda kimlerin karar verdiği ve buna bağlı olarak ailedeki güç ilişkilerini yansıtan bir süreçtir. Katılımcılara ev ve araba alımı ve gelirin kullanımı ve evin ihtiyaçları ve harcamalara yönelik kararların kimin tarafından alındığına ilişkin katılımcılar şöyle görüşler belirtmişlerdir:

“Gelirimizi ortak kullanıyoruz. Kimse kimseden hesap sormaz. Evimizin giderlerini ortak harcıyoruz. Gayrimenkul ya da bir araba alınacağı zaman ortak karar veriyoruz. Ama şöyle bir şey de var. Bu biraz ilgi alanları ile de ilgili. Kadınların otomobil ve teknik konularda çok bilgisi yoktur. İlgisi de olmuyor birçoğunun otomobilin şurasında bu parça var şu parça var demez. Ama kullanır. Teknik konularda ben daha etkiliyim.” (E4)

“Kararları ortak alıyoruz ama genellikle eşimin istediği oluyor. Örneğin ev alacağımız zaman gidip bakıyoruz. Beğenirse alıyoruz. Eve herhangi bir eşya alınacağı zaman eşimin beğendiğini alıyoruz. Bu konularda çok müdahil olmuyorum.” (E8)

Katılımcıların ifade ettiği gibi kararlar genellikle ortak alınmaktadır. Bununla birlikte hâkim olunan mekânlar ve uzmanlaşmış alan ve konular kararların son belirleyicisi olunmasında etkindir. Genellikle eve ait eşya ya da diğer mutfak alışverişi gibi konularda kadınlar son sözü söyleyendir. Ev ve araba alım kararlarında cinsiyetçi yaklaşım kendini devam ettirmektedir. Erkek katılımcılar kendilerini araba ya da ev alımlarında kendilerinin bu konuda daha yetkin olduklarını düşünmektedirler.

F. Aile Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin/Eşitsizliğinin Başlangıç Noktası

Ailede ebeveynlerin kız ve erkek çocuklarının cinsiyetlerine uygun farklı işlerden sorumlu tutmaları ve onları bu işlere uygun yetiştirmeleri, bireylerin ilerideki aile yaşamlarında üstlenecekleri rol ve sorumluluklarında cinsiyetçi tutumlar geliştirmelerine neden olmaktadır. Çalışmamızda ev içi iş ve bakım işlerinin paylaşılmasına ilişkin görüş bildiren erkek katılımcıların, görüşmelerde sıklıkla *“alışmamışım” “anlamam” “çok da beceremem” “istesem öğrenirim”* gibi ifadeleri sıklıkla dile getirdikleri görülmüştür. Katılımcı E2 . *“Ailede erkeğin öncelikli görevinin para kazanması gibi geliyor bana.”* ifadesinin ardından kısa bir duraksamadan sonra sözlerine şu şekilde devam etmektedir:

“Kadın ve erkek eşit, bunu yapabiliyorsa bana göre pek görev dağılımı gibi kalmıyor. Herkes her işi yapabilir. Fakat yani çok düşünmüyorum eşit olmuyor. Temizlik ve ev işleri gibi ağırlıkta kadının üzerinde olduğunu düşünüyorum. Eşit olmalı fakat pratikte olmuyor. Eşit olmamasının sebebi ev işi yapmaz erkekler bulaşık yıkamaz dendiği için ya da öğretilmediği için belli bir yaştan sonra bize yapışıp kalıyor. (Can).

“Babam anneme çok yardımcı olamazdı. Çalışıyordu adam, annem ev hanımıydı. Biz beş kardeşlik dördümüz kız. Zaten on yaşına geldin mi birimizin elinde çay tepsi birimizin elinde şeker.” (K4)

Katılımcılardan E7 'nin "Ben ortaokula giderken annem ütülerimizi yapmazdı. Babam da yapmasına kızardı. Biz iki erkek kardeştik. Bize hizmet etmezdi. Hizmet ettiği zaman da babam tarafından tepki görürdü." yönündeki ifadesi çocukluk dönemindeki aile içi iş bölümünün, şu anki aile yaşamında rol ve sorumluluk paylaşımına ne şekilde etki ettiğini gösterir niteliktedir.

"Eşim home ofis çalışıyor. Ben yemek yapmam. Eşim de haftada bir kere yapıyor. Diğer günler hep dışarıda yiyoruz. Temizliği ortak yapıyoruz. Belki biraz ben daha fazla yapıyorum. Kim fazla rahatsız oluyorsa temizliği o yapar. Ben dağınıklıktan rahatsız olurum. Ben eşime göre daha titizim. Tek sıkıntımız bu. Bana göre kadının ve erkeğin görevi diye bir şey yoktur." (E7)

Ailede ebeveynlerin meşgul oldukları işler, ev içi rol ve sorumluluklarında paylaştıkları görevler, sergiledikleri rol ve tutumlar çocukların bilişsel yapılarında kadın ve erkeklerin yapabileceği işleri sınıflandırmaktadır. Kızının doğumuyla birlikte çalışma yaşamına ara veren katılımcı K3'ün ifade ettiği gibi anneyi sürekli mutfakta yemek yapan, ev işleriyle meşgul olan dışarı çıktıklarında arabayı sürekli olarak babasının kullandığını gören çocuk, işleri kadın işi ve erkek işi olarak zihninde kategorileştirmiştir.

"Bence her şey ortaklaşa olmalı. Yemek yapmak da bir erkek için uygun olmalı arabayı kullanmak da kadın için uygun olmalı. Kızım doğduğunda ilk iki yıl çalışmadım. Son bir yıldır çalışmaya başladım. Çalışmadığım dönemlerde ev işlerini hep ben yaptığım için yaşındaki kızım diyor ki arabayı babalar kullanır diyor Eşim hayır anneler de araba kullanır. Ben arabayı kullanınca evet anneler de araba kullanırmış diyor. Eşim yemek yapınca babalar da yemek yapabiliymiş diyor." (K3)

"Ben ev işlerini çok sevmiyorum. Temizlik falan çok bana göre değil. Alışmamışım. Evlenene kadar annem yapardı işlerimi ben çalışıyordum. Evlendikten sonra da zaten eşim ev işlerini seviyordu. İsteyerek yapıyordu kendisi. Eşim yapmamı istemedi benden. Çocuk olana kadar zaten iki kişi olduğumuz için ortalık çok kirlenmiyordu, dağılmıyordu. Ben öyle etrafi dağıtan bir insan değilim." (E8).

Bunun yanında ailede çocukların büyümesiyle artan masraflar karşısında kadının da çalışmasıyla birlikte annenin evdeki rol ve sorumlulukları evin kızına devredilmektedir. Bu durumu katılımcı E8'in ifadelerinde görmek mümkündür.

VI. TARTIŞMA VE SONUÇ

Tüm toplumlarda yaygın bir kurum olan aile kurumu; üreme, üretim, tüketim işlevlerinin gerçekleştiği, aile bireylerinin bulunduğu toplumun normlarını değerlerini ve yaşam biçimlerini öğrendiği birincil araçtır. Bireyin ilk sosyalleşme alanı aile kurumu bireyin sosyalizasyon sürecinde edindiği normlar ve değerler çerçevesinde hangi rolleri yerine getireceğini ve hangi pozisyon ve statüde bulunacağını üyelerine aktarır.

Cinsiyete dayalı iş bölümü “kadınların ve erkeklerin ne yapması gerektiği ya da neleri yapabileceği hakkında toplumda yaratılan fikirler ve değerler üzerinde temellenen, kadınlara ve erkeklere farklı roller, sorumluluklar ve görevler yüklenmesini ifade eder.” (Bhasin, 2003: 27). Bu iş bölümü nedeniyle kadın ve erkeklerin farklı günlük işleri, sorumlulukları ve zaman kullanımları vardır. Kadınların işleri, rolleri ve kimlikleri çocuk doğurma ve aile içinde yapılan işler temelinde belirlenirken, toplumsal ve kamusal alanda yapılan işler asıl olarak erkeklerin işi olarak görülür. Erkek egemenliği altında bu iş bölümü, kadınları bağımlı, ikincil ve dezavantajlı kılmaktadır. Kadınların temel rolünün eş ve ev kadını olarak belirleyen geleneksel toplumsal cinsiyet normları geçmişte kadınların ücretli bir işte çalışmasını sınırlandıran önemli bir etkendi 20 yaşında evlenen ve 45 yıllık evli olan. 65 yaşında görüştüğümüz erkek katılımcının geçmişteki ailedeki kendi sorumluluğunu “*para kazanmak ve eşinin sorumluluğunu yemek yapmak ve çocuklara bakmak*” olarak ifade etmesi günümüzden biraz daha geriye gittiğimizde ailede rol ve sorumluluk paylaşımının daha katı cinsiyete dayalı bir iş bölümü olduğu gerçeğidir.

Günümüzde kadınların eğitim düzeylerinin artmasıyla işgücüne katılımı artmış, gelir kazanma dâhil ev içi rol ve sorumlulukların paylaşımında geçmişe kıyasla değişimler olmuştur. Bu değişimler gerçekleşmekle birlikte eğitim ve çalışma durumu fark etmeden kadını evde erkeği kamusal alanda konumlandıran geleneksel cinsiyete dayalı iş bölümünün kendisini devam ettirdiği kendisi ve eşi üniversite mezunu bir kadın katılımcının ifadelerinde durumu ispatlar niteliktedir.

“Evle ilgilenmek çocukla ilgilenmek. Yani eşimin benim gelirimle ilgili çok büyük bir beklentisi yok. Sadece çocuğun okulu ile ilgili kısmı üstleniyorum. Tüm maddi kısımlarla eşim ilgileniyor. Yani çok şey değil. Ev içine dâhil olmakla ilgisi yok. Ev işi yapayım mı onu yapayım bunu yapayım diye bir derdi yok.”

Toplumun ev işlerine yönelik, kadınlık ve erkeklik ile ilişkili kalıp yargıları çalışan kadının çifte yük taşımaya neden olmaktadır. Geçmişten bugüne dek para kazanmayla ilgili toplumsal kalıp yargılarla kıyaslandığında ev işlerinin paylaşımıyla ilişkili kalıp yargıların daha yüksek düzeyde direnç gösterdiği görülmektedir. Cinsiyete dayalı iş bölümü, çalışan kadınların aynı zamanda ev içindeki sorumlulukları da taşımaya devam ettirmeleri gerektiğini söylemektedir. Ev içine ait işlerini aksatmamak, evin düzenin sağlamak için katılımcıların da ifadelerinde yer aldığı gibi akşamdan bir sonraki günün yemeğini hazırlama, çocuk varsa derslerini kontrol ya da bir ertesi güne okul hazırlığını yapma, hafta sonları ise hafta içi yenecek yemeklerin hazırlanması ve genel temizlik işleriyle uğraştıklarını söylemektedirler. Katılımcıların gelir getiren bir işte çalışmaları, evdeki asıl sorumluluklarını yerine getirmemesi için bir mazeret olarak görülmemekle birlikte kadının eğitilmiş veya eğitimsiz olması da kadınların asıl işinin evde olduğu görüşüne etki etmeyip asıl misyonlarını sürdürdükleri görülmektedir.

Geleneksel olarak ailede kadın ve erkeklerin yapmış olduğu ev işleri arasında önemli farklılıklar vardır. Meissner, (1977) erkeklerin iyi tanımlanmış bir başlangıç ve sonu olan görevleri yerine getirme eğiliminde olduğunu bildirmektedir. Diğer bir taraftan kadınların ise yemek, bulaşık, çamaşır gibi sıklıkla yapılan, kalıcı olmayan ve sürekli yapılması gereken işleri yaptıklarını ifade etmektedir. TÜİK 2021 aile yapısı statiklerine göre ev işlerini genellikle kadınların üstlenmektedir. Buna göre %85,6 ile çamaşır ve bulaşık yıkama (makineyle bile olsa), %85,4 ile yemek yapma ve evin günlük toplanması ve temizlenmesi işlerini kadınlar tarafından yapılmaktadır. Yapılan görüşmelerde kadınların sıklıkla yemek, bulaşık, çamaşır, gibi işlerin kadınlar tarafından yerine getirildiği erkek katılımcıların ise ev içi işlerinden çoğunlukla süpürme, tül perde asma, alışveriş küçük tadilat işlerini yaptıklarını ifade etmektedirler.

Cinsiyet üretim teorisi kadın ve erkeklerin cinsiyete dayalı kimliklerini göstermek için kadınların ev işlerini ve çocuk bakımını yerine getirdiklerini

erkeklerin ise bu işleri yapmayı reddettiğini ileri sürmektedir (West & Zimmerman, 1987). Diğer bir ifadeyle kadınların kadınlıklarını ve yeteneklerini göstermenin bir yolu olarak ev içi işlerini üstlenmektedirler. Erkekler ise kendilerine atanmış rollerinin dışına çıkmayı reddederek basmakalıp kadınsı ev işlerini yapmakta direnç göstermektedirler. Erken çocukluk döneminden itibaren cinsiyete dayalı iş bölümüne bağlı olarak ailede erkek ve kadınların farklı işler yapmasına, farklı işlerde uzmanlaşmasına tanık olan kadın ve erkeğin, yetişkinlik dönemlerinde de bu iş bölümünü içselleştirip kendi aile yaşantılarında da sürdürdükleri görülmektedir. Çalışmada eşlerinin ev işlerine yardımcı olduğunu söyleyen bazı kadın katılımcılar; eşleriyle ilgili ev işlerinin nasıl yapılması gerektiği hakkında bilgileri ve becerileri olmadığına ilişkin eleştirel bir ifadeye bulunmuşlardır. Bazı kadın katılımcılar ise ev işlerine ve bakım işlerine kadınların elinin daha yatkın olduğunu ve bunun alıştırmaktan dolayı olduğunu söylemişlerdir. Erkek katılımcılar ise ev işlerine katılımlarındaki direnç dayanakları sevip sevmediği, anlayıp anlayamadığı ya da becerip beceremediği işlerdir. Ailede ebeveynlerin kız ve erkek çocuklarının cinsiyetlerine uygun farklı işlerden sorumlu tutmaları ve onları bu işlere uygun yetiştirmeleri, bireylerin ilerideki aile yaşamlarında üstlenecekleri rol ve sorumluluklarında cinsiyetçi tutumlar geliştirmelerine neden olmaktadır.

Ev işleri, günlük yaşamın sürdürebilmesini sağlayan tüm fiziksel, zihinsel, duygusal ve ruhsal görevlerin ve emek süreçlerinden oluşmaktadır. Gordon ve Whelan-Berry (2005), yaptıkları bir çalışmada ailede erkek eşlerin genellikle evde "yönetmek" yerine "yapmak" için daha fazla zaman harcadıklarını bitirmektedirler. Çalışma kapsamında yapılan görüşmelerde kadın katılımcıların ifadelerinde eşlerinin kendileriyle ev işlerinde ve çocuk bakımında yardımcı olsalar bile her şeyi kendilerinin organize ettiklerini ifade etmektedirler. TÜİK, 2021 Türkiye aile yapısı araştırması sonuçları evin düzeni ve çocukların eğitimi hakkında karar mekanizmasının çoğunlukla kadın olduğunu göstermektedir. Evde ne yemek pişirileceğine karar veren kadın oranı %27,7 iken erkeklerin oranı %1,9 dur. Benzer şekilde günlük alışveriş konularına karar veren kadınların oranı %14,7 erkeklerin oranı %4,1. çocukların eğitim konusunda karar verenler %6,3 ile kadınlardır. Feminist yaklaşım, aile içerisinde her bireyin eşit haklara sahip olmadığını, özellikle de kadınların kamusal alana dâhil olmalarının, ev dışında

çalışmaya başlamalarının ev içerisindeki sorumluluklarını azaltmadığını savunmaktadırlar. Ev içerisindeki işler, çocuk ve yaşlı bakımının halen kadınların sorumluluğunda olduğunu, kadın ve erkek arasında ev işlerinde adaletli bir paylaşım olmadığını ifade etmektedirler. Dolayısıyla kadınların kamusal alanda çalışmaya başlamasının ev içerisindeki yüklerinde herhangi bir değişim meydana getirmediğini, bu nedenle de aslında kadınların iki kez sömürüldüğünü öne sürmektedirler.

Ailede kadınlar ev işi ve bakım işlerini maddi karşılık beklemeden yapmaktadırlar. Savran , (2008) Ev içi emeğin karşılıksız emek yani görünmeyen emek olarak tanımlamaktadır. Görünmez özelliklerinden biri ev içi ve bakım işlerinin kadının doğasına uygun görülmesi ve kadınların bu işleri yapmaya daha yatkın olduklarının düşünülmesidir. Görüşmelerde bazı kadın katılımcılar ev ve bakım işlerinin eşlerinin kendileri kadar iyi yapamayacağına ilişkin görüş bildirmiş, bu işleri yapabilmeyi doğuştan getirdikleri bir özellik, tanrı vergisi olarak tanımlamışlardır. Bazı kadın katılımcılar, dışarıdan ev işleri için hizmet almayı hastalık, genel temizlik ya da çocuğun küçük olduğu durumlarda tercih etmektedirler. Bazı çalışan ya da çalışmayan katılımcılar iş- ev arasındaki yoğun temposundan, her şeyi organize etmek durumundan şikâyetçi olsalar dahi ev işleri için dışarıdan hizmet almamaktadırlar. Toplumsal cinsiyet bağlamında bu konuyu ele aldığımızda birincisi kadınları tarafından gerçekleştirilen ev ve bakım işlerinin hem erkek hem de kadın katılımcılar tarafından kadının bir doğası olarak kabul görmesidir. Katılımcı E3 ifade ettiği gibi “*Dışarıdan hizmet almıyoruz. Eşim istemiyor. Seviyor ev işi yapmayı. Çocuk olmadan önce de kendisi yapardı çalıştığı hâlde. Hafta sonları çocuğa ben bakıyorum. O da hafta içi yapamadığı işleri yapıyor kafasını boşaltıyor... İstese çağırırız tabii. Bugünlerde işe başlayacağım diyor. Sanırım bunaldı. O zaman belki almaya başlarız.*”

Bazı kadın katılımcılar, her şeyi organize eden kendileri olduklarını işi yapmaktan çok organize etmenin daha yorucu olduğunu ifade etmektedirler. Kendisini evinin koordinatörü ,yöneticisi olarak tanımlayan bir kadın katılımcı eşinin doğrudan sorumluluk olmadığını ancak kendisinin direktifleriyle eşinin ev içi ve bakım işlerine yardımcı olduğundan yakınmıştır. Evin mali planlamasını kendisinin yaptığını ifade eden diğer bir kadın katılımcı parayı yetirmek ve artırmanın zihinsel yükünden kurtulmak için eşine maaş kartını verdiğini

söylemiştir. Katılımcı E6 ‘anında ifade ettiği gibi kadınlar söylüyor erkekler yardım ediyor. “Genelde eşim sorar ne yapalım ne yiyelim diye ben senin kafanda ne varsa onu yeriz derim. Hiçbir zaman şu olsun böyle olsun demem. Eve geldiğimizde birlikte bir şeyler yapmaya çalışıyoruz. Yemek, çamaşır ve bulaşık işlerinin genelde eşim organize ediyor. Ben elimden geldiğince yardımcı oluyorum o söylüyor ben yapıyorum. “(E6).

Yapılan çeşitli çalışmalarda ailede erkeklerin çocuk bakımını ev işlerine göre yapmalarını daha gönüllü olduklarını ev işlerine göre daha keyifli ve ödüllendirici olarak algıladıklarını ileri sürülmektedir. Araştırmalar, çocuk bakımının genel kategorisine giren beslemek, bebek bezini değiştirmek, banyo yaptırılması, uyutma, geceleri uykusundan uyandığında ilgi ve bakımını sağlama gibi görevlerin anneler tarafından yapıldığını babaların ise bu tür bakım işlerine sınırlı katılım sağladıklarını ortaya koyulmuştur. Babaların oyun oynamak, parka götürmek gibi eğlenceli aktivelere katılma oranlarının yüksek olduğunu ortaya koymuştur. (Bianchi et al. 2006; Roeters ve ark. 2009) . Çalışmada görüşülen 0-4 yaş aralığı çocuk sahibi olan bir katılımcı; E3 eşinin yemek yaptığı esnada çocukla ilgilendiğini, hafta sonu parka götürdüğünü ifade etmiştir. Diğer bir katılımcı E2; akşamları işten eve gittiğinde eşinin işi olduğunda yemek yedirdiğini, altını değiştirdiğini, hafta içi eşinin yetiştirmediği işleri hafta sonu yaptığı için çocukla kendisi ilgilendiğini söylemiştir.

Bu çalışmada görüşülen hem kadın hem de erkek katılımcılar çocuk bakımı söz konusu olduğunda hem kadın hem erkeklerin algılarında çocuğun bakımından birincil derecede annenin sorumlu olduğunu bildirmektedirler. 2017 yılında Amerika’da yapılan bir araştırmada erkek katılımcıların %56 ‘sı kadınların %50 ‘si emzirmenin yanı sıra, yeni doğan bir bebeğe annelerin daha iyi bakabileceğini bildirmişlerdir. (Horowitz ve ark. 2017). Çalışmada katılımcılar çocuğun bakımında belli bir periyodun olduğunu en az ilk üç sene annenin çocuğun bakımını sağlaması gerektiği konusunda ortak görüş bildirmeleri araştırmayı desteklemektedir. Ramazanoğlu’na göre annelik paradoksal bir kurumdur. Kadınların Biyolojik özelliklerine ithafen kendilerini erkeklerden ayıran doğurmak özelliği aynı zamanda kadına ve beslemek büyütme görevini kadına vermekte kadınların ezilmesine yol açmaktadır. (Ramazanoğlu,1998: s.105). Toplumsal cinsiyetin anneliğe atfettiği cefakâr ve fedakâr kadının hayatında

yaşamı boyunca devam eden bir sürece dönüşmektedir “*Belli bir yaşa getirelim çocuğu. Fedakârlık etmek gerekiyor. Çocuğu babaanneye ya da anneanneye bırakmayalım dedik. Anne böyle bir fedakârlık yapar mısın dedi Oturduk düşündük. Tamam dedim. Sevgisini alsın diye eşim senden rica ediyorum dedi* “

Kadınların dünya çapında yaptığı farklı işleri kadınların ev işi 'ne dönüştüren yapısal ilke; erkekleri ücretli işleri, kadınları ise ücretsiz işleri üstlenmeye yönelten cinsiyete dayalı iş bölümünün işlemedir. İskoçya'da 2000-2008 yılları arasında hemşireler üzerinde yapılan bir çalışma sahip olunan çocuk sayısı çocukların yaşı, çalışma saatleri ve doğum izni gibi nedenlerle kadınların geçici olarak çalışma hayatına ara vermeleri kariyerlerinde ilerlemelerinin önündeki sınırlandırıcı faktörlerdendir. Birden daha fazla çocuğu olan kadınlarda ise kariyerlerindeki ilerleme kademeli olarak azaldığını dolayısıyla, cinsiyetin erkeklerin kariyer ilerlemesinde olumlu, kadınlar için olumsuz etkiye sahip olduğunu ortaya koymuştur. (McIntosh, B.ve ark 2012). Tüik,2021 Hane halkı işgücü araştırmasına göre 3 yaşın altında çocuğu olan 25-49 yaş grubundaki kadınların istihdam oranının %26,1, erkeklerin istihdam oranı ise %89,1 'dur. Çalışmada çocukları olduktan sonra eşleri çalışma hayatına ara veren üç erkek katılımcıya eşlerinin gelirleri kendi gelirlerinden daha fazla olsaydı işlerinden ayrılıp eşlerinin ev işi ve çocuk bakım sorumluluklarını üstlenip üstlenemeyecekleri sorulmuştur. Katılımcılar ilişkin ifadelerinde ev işlerinin ve çocuk bakım sorumluluğu güçlüklerinden ziyade asıl kaygılandıkları E5 'in ifade ettiği gibi “%90 bırakabilirdim %10 kararsız kalırdım. Kararsızlığım şundan dolayı Aynı işi bir daha bulabilir miyim? Aynı işe tekrar sahip olabilir miyim?” gelir ve iş kaybının yanı sıra kariyerlerine bıraktıkları yerden başlayıp başlayamama kaygısı hâkimdir.

Ailede bakım gereksinimi gerektiren küçük çocukların bulunması kadınların ev işlerine ve bakım işlerine ayırdıkları zamanı artırmakta çocuğun doğumuyla birlikte çalışma hayatına ara vermektedirler. İlkaracan'ın (1998) İstanbul ilinde 530 kadınla yapmış olduğu yüz yüze görüşmelerde daha önce çalışan kadınların işlerinden ayrılma nedenlerini evlenmek veya doğum eşleri veya ailelerin istekleri ve ev, çocuklar ve hasta olan bireylere bakımı içeren ailevi nedenlerden kaynaklı olduğu ortaya koymuştur. Çalışmamız erkek ve kadın katılımcıların ifadelerinden elde edilen bulgular ışığında evlenme değil ama ailenin çocuk sahibi olmasıyla

çocuğun bakım işlerinin en iyi kadın tarafından yapılacağına ilişkin toplumsal, kültürel öğretiler ve kabullerin etkisiyle kadınların çalışma yaşamlarını bıraktıkları İlkaracan'ın çalışmasıyla uyumlu olduğunu söylemek mümkündür.

Toplumsal cinsiyet modern öncesi ataerkilliğin üzerine yeniden inşa edilen kadın ve erkeklerin farklı norm ve değer yargılarına bağlı olarak özel ve kamusal alan olarak ayrıştırılmış mekânlarda farklı işler yapmasına yol açan bir düzendir. Çalışma ve üretimin gerçekleştiği kamusal alan ve yeniden üretimin gerçekleştiği ev/hane ekonomik kurumsal ve politik açıdan farklı uygulamaların, değerlerin, normların, hak ve özgürlüklerin gerçekleştiği alanlardır.

Ülkemizde doğum sonrası çocuk bakımına yönelik İşçiler için 4857 Sayılı İş Kanunu, memurlar için 657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu uygulanmaktadır. Kanun incelediğinde aile -kadın odaklı analık izni, ücretsiz izin ve yarım zamanlı çalışma konusunda toplumsal cinsiyet eşitsizliğini pekiştiren düzenleme ve uygulamalar içermektedir. Analık izni adı altında yapılan sadece kadınları kapsayan bu düzenlemeler kadınların doğum öncesi 8 ve sonrası 8 hafta toplam 16 haftalık ücretli izin, doğum sayısına göre kademeli olarak artan ilk doğumda 60, ikinci doğumda 120 ve üçüncü doğumda 180 gün yarım zamanlı ücretsiz izin uygulamalarıdır. Ücretsiz izin süreleri ise özel sektörde çalışan kadın çalışanlar için 6 ay devlet memuru kadın ve erkekler için 24 ayı kapsamaktadır. ILO, 2022 Çalışma Yaşamında Bakım” adlı raporun da Türkiye’de Kadın ve erkeklere verilen doğum izin süreleri arasında “cinsiyet temelli izin açığı”nın oldukça yüksek olan ülkelerden olduğunu belirtmektedir. Türkiye’de ne işçiler ne de memurlar için ‘ebeveyn izni’ adı altında bir düzenleme bulunmamaktadır. İzinlere dair düzenlemelerin dönüştürücü sosyal politika anlayışı çerçevesinde farklılıkları dikkate alarak eşitlik yaratmak amacıyla tasarlanması toplumsal cinsiyet eşitliği, kadın istihdamı ve çocuk gelişimi açısından önemlidir. Bir Katılımcının ifade ettiği gibi” *Eşim çocuktan sonra ayrıldı. Çocuğa bakacak kimse olmadığı için mecburiyetten bıraktı. Çocuk biraz büyüdükten sonra tekrar başlayacak. Uygun bir iş bulabilirse. Özel sektörler malum çocuklu kadınları çok tercih etmiyorlar. Çalıştığım işyerinden biliyorum. Kaç bayan arkadaşım ayrılmak zorunda kaldı”.* Bakım izin sürelerinin ve erişebilir bakım hizmetlerinin yetersiz olması kadınların çalışma hayatlarından soyutlanmasına neden olmaktadır.

Toplumsal cinsiyet rollerinin gündelik ve sosyal yaşamda biçimlenmesinde toplumun sahip olduğu kültür ve kültürün aktarımında aile önemli bir etkidir. (Giddens, 2012: 506). Bununla birlikte çocuk yetişirken toplum ve aile çocuğun cinsiyetine uygun roller, kurallar ve davranış modellerini çocuğa sunarak gelecekteki toplumsal cinsiyet rollerine hazırlar (Connel, 1998). Ailenin önemli işlevlerinin arasında bireylere kültürün aktarılması ve bireylerinin sosyalizasyonudur. Cinsiyete dayalı ayrımcılık toplumun en küçük yapısı olan ailede başlamaktadır. Kız ve erkek çocuklarının anne karnında belirlenen biyolojik cinsiyeti, doğdukları andan itibaren buldukları aile kurumu içerisinde toplumun beklentilerine uygun eril ve dişil cinsiyet davranış kalıplarını öğrenir. Toplumun kadın ve erkeğe yüklediği roller ve tutumlar her iki cinsiyetin eğitim, çalışma, erişim, karar alma gibi tutumlarına etki ederken aile kurumunda toplumun norm ve kültür beklentilerine uygun olarak kadınlık ve erkeklik rollerini yerine getirmesi beklenir. Ailede ebeveynlerin kız ve erkek çocuklarının cinsiyetlerine uygun farklı işlerden sorumlu tutmaları ve onları bu işlere uygun yetiştirmeleri, bireylerin ilerideki aile yaşamlarında üstlenecekleri rol ve sorumluluklarında cinsiyetçi tutumlar geliştirmelerine neden olmaktadır.

A. Öneriler

Ailede toplumsal cinsiyet eşitliği, toplum genelinde toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasının anahtarıdır. Yaygın kullanılan radyo, televizyon, gazete, dergi gibi yaygın kitle iletişim araçları yoluyla yapılan geleneksel aile yapısının ürettiği ev ve bakım işlerinden kadının, gelir kazanmanın ise erkeğin sorumlu olarak gösterildiği, cinsiyetçi iş bölümünü doğallaştıran, dizi, kadını muhtaç gösteren reklam veya kamu spotu gibi yayınları kontrol altına alınmalıdır. Kadın ve erkeği eşit olduğu, rol ve sorumlulukların eşit paylaşıldığı, kadını ve aileyi güçlü olduğuna yönelik mesajlar içeren yayınları desteklenmelidir. Hem çocukların hem de yetişkin bireylerin toplumsal cinsiyet eşitsizliğine karşı bilinçlenmeleri örgün ve yaygın eğitim kurumları yoluyla sağlanmalıdır. Çocukların ders materyallerinde toplumsal cinsiyet eşitsizliğini destekleyen türde bilgi ya da görsel kullanımına yer verilmemeli, aile içindeki bireylerin sorumlulukları cinsiyete bağlı olmaksızın anlatılması sağlanmalıdır. Bakım işlerinin kadınlar ve erkekler arasında eşit paylaşımını sağlamak amacıyla, doğum

izni ile ilgili düzenlemeleri sadece kadınları değil erkekleri de kapsayacak biçimde ebeveyn izni biçimde düzenlenmelidir. Ev içi ve bakım işlerinin kurumsallaştırılmasına yönelik politika ve düzenlemeler yapılmalıdır.

VII. KAYNAKLAR

KİTAPLAR

- ABRAMOVITZ, M. (1996). **Regulating the Lives of Women: Social Welfare Policy from Colonial Times to the Present**, Cambridge MA, South End Press
- ACAR-SAVRAN, Gülnur (2004) “**Kadınların Emegini Görünür Kılmak: Marx’tan Delphy’e Bir Ufuk Taraması**”, *Beden Emek Tarih: Diyalektik Bir Feminizm İçin*, Kanat Yayınları.
- AILE VE TOPLUM HİZMETLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ. (2019). “**Türkiye Aile Yapısı Araştırması**”, Ankara: Araştırma ve Politika Serisi, 1. Baskı
- ALTINAY, G. ve ARAT A. Y. (2008). “**Türkiye’de Kadına Yönelik Şiddet**”, İstanbul
- ANDERSEN, L.M & TAYLOR F. H. (2006). **Sociology: Understanding a Diverse Society**. USA, Thomson Learning Inc
- BANDURA, A. (1977). “**Social Learning Theory**”, Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- BEAUVOİR, DE S. (2019). **İkinci Cinsiyet** (1.bs). (G. Savran, Çev.). İstanbul: Koç Üniversitesi Yay.
- BECKER, G. S. (1981). **A Treatise on the Family**. Cambridge, Massachussets: Harvard university press. Farré, L., and Vella, F. (2013). The intergenerational transmission of gender role attitudes and its implications for female labour force participation. *Economica*, 80(318), 219-247
- BECKER-SCHMIDT, R. (1999). “**Critical Theory as a Critique of Society: Theodor W. Adorno’s Significance for a Feminist Sociology**”, London, Sage Publications Inc

- BİANCHİ, BC, SAYER, LC, MILKİE, MA, & ROBINSON, JP (2012). **Housework: Who did, does or will do it, and how much does it matter?** Social Forces, 91 (1), 55-6v
- BLACKSTONE, A. (2003). **“Gender Roles and Society”**.
- BOZKURT, V. (2011). **“Değişen Dünyada Sosyoloji”**, Bursa, Ekin Basım Yayın.
- CALAS, M.B. & SMIRCICH, L. (1996). **“From ‘The Woman’s’ Point of View: Feminist Approaches to Organization Studies”**, London, SAGE Publications,
- COLGAN, F. & LEDWITH, S. (1996). **“Women as Organisational Change Agents”**, UK, Macmillan Business Press Ltd
- COLLINS, R. (2015). **“Sosyolojide Dört Ana Gelenek”**, İstanbul, Sentez Yayıncılık
- CONNEL, R.W. (1998). **“Toplumsal Cinsiyet ve İktidar”**, İstanbul, Ayrıntı.
- ÇAĞAN, K. (2011). **“Ailenin işlevleri”**, İstanbul: Açılım Kitabevi.
- DÖKMEN, Z. Y. (2015). **“Toplumsal Cinsiyet: Sosyal Psikolojik Açıklamalar”**, İstanbul, Remzi Kitabevi
- ECEVİT, M. (2014). **“Epistemoloji”**, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- ECEVİT, Y. (2011). **“Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisine Başlangıç”**, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları
- ECEVİT, Y. (2013). **“Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları”**. Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları
- ECEVİT, Y. (2021). **“Türkiye’de Katılımcı demokrasinin güçlendirilmesi: toplumsal cinsiyet eşitliğinin izlenmesi projesi faz ii, toplumsal cinsiyet eşitliğinin temel kavramları”**, Ankara Ceid Yayınları
- GIDDENS, A. (2005). **“Aile ve Cinsiyet”**, Ankara, Siyasal Kitabevi
- GIDDENS, A. (2006). **“Sociology”**, Cambridge/UK, Polity Press,
- GIDDENS, A., & SUTTON, P. W. (2014). **“Sosyolojide Temel Kavramlar”**, Ankara, Phoenix Yayınevi

- GLADDING, S. (2012). “**Aile Terapisi: Tarihi Kuram ve Uygulamaları**”, Çev. Keklik, & İ. Yıldırım, Ankara, Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği Yayını.
- GÖKÇE, B. (1991). “**Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme, Aile Yazıları, Temel Kavramlar Yapı ve Tarihi Süreç, Bilim Serisi**” Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları
- GÖNÇ ŞAVRAN, Ş. (2013) “**Nicel ve Nitel Araştırmalarda Kullanılan Araştırma Teknikleri**”, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi
- GÖRGÜN BARAN, A., (2012). “**Davranış bilimleri**”, Ankara, Siyasal Kitabevi
- GÜNEŞ, F. (2014). “**Aile, Evlilik, Akrabalık ve Hane**”, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi.
- HALLAÇ, S. VE ÖZ, F. (2014). “Aile kavramına kuramsal bir bakış”, **Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar**, cilt 6, sayı 2, ss.142-153
- HANÇERLİOĞLU, O. (1976). “**Felsefe Ansiklopedisi**”, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- İLKKARACAN, P. (1998b). **1990'lar Türkiye'sinde kadın ve göç. Bi- lanço 98: 75 yılda kadınlar ve erkekler içinde (305-322)**
- İMAMOĞLU, E. O. (1991). “**Aile İçinde Kadın-Erkek Rollerini**”, Ankara, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Türkiye Yazarlar Birliği Vakfı.
- JAGGAR, M.A. (1983). “**Feminist Politics and Human Nature**”, USA, Rowman & Littlefield Publishers Inc
- KANDİYOTI, D. (2015). “**Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar**”, İstanbul, Metis Yayınları.
- KASAPOĞLU, A. (2011). “**Sosyolojik Yaklaşımlar Temelinde Aile Kuramları**”, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi yayını
- KASAPOĞLU, A. (2012) “**Sosyolojik Yaklaşımlar Temelinde Aile Kuramları**”, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları 3. Baskı
- KIRAY, M. (2006). “**Toplumsal Yapı ve Değişme**”, İstanbul, Bağlam Yayınları
- Kongar, E. (1972). “**İzmir’de Kentsel Aile**”, Ankara, Türkiye Sosyal Bilimler Araştırma Derneği

- KONGAR, E. (1990). **“Türkiye’de Aile: Yapısı, Evrimi ve Bürokratik Örgütlerle İlişkileri”**, Ankara, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu.
- KOYUNCU, A. A. (2016). **“Aile Araştırmaları Metodolojisi: Yaklaşımlar ve Yöntemler”**, Konya, Çizgi Kitabevi
- MACIONIS, J. J. (2010). **“Sociology”**. London, Pearson.
- MADSEN, L.D. (2000). **“Feminist Theory and Literary Practise”**, USA, Pluto Press
- MARSHALL, G. (1999). **“Sosyoloji Sözlüğü”**, (Çev. O. Akınhay, D. Kömürcü), Ankara
- MARSHALL, K. (2006). **“Converging Gender Roles”**, Canada: Statistics Canada
- MCLAREN, A.M. (2002). **“Feminism, Foucault and Subjectivity”**, Albany, State University of Newyork Press
- MILLS, J.A., EUREPOS, G. & WIEBE, E. (2010). **“Encyclopedia of Case Study Research”**, UK, Sage Publications Inc
- MURDOCK, G. **“Social Structure”**, Toronto, Ontario
- NICOLSON, P. (1996). **“Gender, Power and Organization: A Psychological Perspective”**, London, Routledge Publications
- OAKLEY, A. (2016). **“Sex, Gender and Society”**. Roulledge, New York
- OZANKAYA, Ö. (1979). **“Toplum Bilimine Giriş”**, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Yayınları
- Özbay, F. (2015). **“Dünden bugüne Aile”**, İstanbul, İletişim Yayıncılık A. Ş, 5. Baskı
- ÖZKALP, E. (2008). **“Aile Kurumu”**, Bursa, Ekin Basım Yayın Dağıtım
- SANCAR, S. (2011). **“Erkeklik: İmkansız İktidar. Ailede, Piyasada ve Sokakta Erkekler”**, İstanbul, Metis Yayınları, 2. baskı
- SANCAR, S., ACUNER, S., ÜSTÜN. İ., BORA, A. & ROMANIUC, L. (2006). **“Bir de Buradan Bakın”**, Ankara, Türkiye Kitabevi
- SARI, Ö. (2016). **“Aile Kurumu ve Ailenin Tanımı”**, Konya, Çizgi Kitabevi

- SCHIAPPA, E. (2021). **“The Transgender Exigency: A brief history of defining sex and gender”**
- SCHROEDER, S. K. (2007). **“Popüler Feminizm”**, İstanbul, Bağlam Yayıncılık
- SEGAL, L. (1992). **“Ağır Çekim: Değişen Erkeklikler Değişen Erkekler”**, İstanbul, Ayrıntı Yayınları
- SUĞUR, S. (2012). **“Sosyolojide temel yaklaşımlar”**, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları 1. Baskı
- TURHANOĞLU, K. (2012). **“Aile Sosyolojisi”**, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 3. Baskı
- UÇAN, G. (2016). **“Toplumsal Cinsiyetin Öteki Yüzü-Erkek”**.
- WALLACE, R. A., WOLF, A. (2012). **“Çağdaş Sosyoloji Kuramları”**, Çev. Leyla Elburuz - M. Ramî Ayas, Ankara: Doğu Batı Yayınları
- WEISBERG, K.D. (1996). **“Pornography: Introduction, Applications of Feminist Legal Theory to Women’s Lives: Sex, Violence, Work and Reproduction”**, Philadelphia, Temple University Press
- YASA, İ. (1991). **“Evlilik ve Geniş Aile Kurumlarının Yazgısı”**, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu
- YILDIRIM, E. (2011). **“Aile ve Evlilik Türleri”**, İstanbul: Açılım Kitap.
- YILDIRIM, E. (2016). **“Aile ve Evlilik Türleri”**, İstanbul, Açılım Kitap
- YOLCU, M. A. (2014). **“Türk Kültüründe Evliliğe Bağlı Tabu Ve Kaçınmalar”**, Konya, Kömen Yayınları.
- ZENCIRKIRAN, M. (2016). **“Sosyoloji”**, Bursa: Dora.
- ZUBRITSKI, Y., MITROPOLSKI; KEROV, V. (2017). **“İlkel Topluluk, Köleci Toplum, Feodal Toplum”**, Çev.S. Belli, Ankara, Sol Yayınları.

DERGİLER

- AĞDEMİR, S. (1991). "Aile ve Eğitim", **Aile ve Toplum Dergisi**, cilt 1, sayı 1, ss.1-3

- ALUŞ, Y. (2015). "Kültürel ve toplumsal gerçekliğimiz açısından aile anlayışlarının ve türk ailesinin değerlendirilmesi", **PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, cilt 1, sayı 1, ss.15-24.
- ARPACI, F. (2014). "Ailede alınan kararlara kadının katılımını etkileyen faktörlerin incelenmesi", **Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi**, sayı 42
- BABCOCK, LINDA & LASCHEVER, SARA. (2004). Women Don't Ask: Negotiation and the Gender Divide. **Southern Economic Journal**. 71. 10.2307/4135303.
- BAYER, A. (2013). "Değişen toplumsal yapıda aile", **Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, cilt 4, sayı 8, ss. 101-129
- BINGÖL, O. (2014). "Toplumsal Cinsiyet Olgusu ve Türkiye'de Kadınlık", **Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, Cilt 16, sayı 1,
- BOZOK, M. (2018). "Türkiye'de ataerkillik, kapitalizm ve erkeklik ilişkilerinde biçimlenen babalık", **Fe Dergi 10**, cilt 2, ss.31-42.
- ÇELİK, H., Başer Baykal, N. ve Kılıç Memur, H. N. (2020). "Nitel veri analizi ve temel ilkeleri", **Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi**, cilt 8, sayı 1, ss:379-406.
- ÇOBANOĞLU, A. (2020). "Türk aile yapısında ve kültüründe yakın gelecekte önem kazanacağı öngörülen değişimler", **Journal of Social Sciences and Humanities**, cilt 4, sayı 2, ss.68-80.
- DEMIRBILEK, S. (2007). "Cinsiyet ayrımcılığının sosyolojik açıdan incelenmesi", **Finans Politik & Ekonomik Yorumlar**, Cilt 44, Sayı 51
- DULIN, A.M. (2007). "A Lesson on Social ole Theory: An Example of Human Behavior in the Social Environment Theory", **Advanced in Social Work**, Cilt 8, Sayı 1, ss.104-112.
- DUMAN, M. Z. (2012). Aile Kurumu Üzerine Tarihsel Bir Okuma Girişimi ve Muhafazakâr İdeolojinin Aileye Bakışı . İnsan ve Toplum Bilimleri

Araştırmaları Dergisi , 1 (4) , 19-51 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/itobiad/issue/8758/109270>

ECEVİT, Y. (1993). “Aile, kadın ve devlet ilişkilerinin değerlendirilmesinde klasik ve yeni yaklaşımlar”. **Kadın Araştırmaları Dergisi**, 9-34.

ECEVİT, Y. (2003). “Toplumsal cinsiyetle yoksulluk ilişkisi nasıl kurulabilir? bu ilişki nasıl çatışabilir?” **Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi**, cilt 25, sayı 4, ss. 83-88.

EKER, H. (2018). Toplumsal Cinsiyet Bağlamında İş Dışı Zaman Kullanımı: Kamuda Çalışanlar Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme . **OPUS International Journal of Society Researches** , 8 (15) , 1218-1240 . DOI: 10.26466/opus.440876

FORTIN, N.M. (2005). “Gender Role Attitudes and the Labour-Market Outcomes of Women Across OECD Countries”, **Oxford Review of Economic Policy**, cilt 21, sayı 3, ss. 416-438.

GÖKÇE, B. (1976). “Aile ve aile tipleri üzerine bir inceleme”, **Hacettepe Üniversitesi Beşerî Bilimler Dergisi**, cilt 8, Sayı 1-2, ss. 46-67

GÜLDÜ, Ö. VE KART M. (2009). “Toplumsal Cinsiyet Roller ve Siyasal Tutumlar: Sosyal Psikolojik Bir Değerlendirme”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, cilt 64, Sayı 3, ss. 98-116.

GÜLSEVEN, A. S. (2017). “Türk aile hukukunda toplumsal cinsiyet roller”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, Cilt Eylül-Ekim 2017, sayı 132, ss. 183-230.

GÜNEŞ, H. N. (2018). “Feminist akımlarda aile”, **Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi**, cilt 7, sayı 3, ss.142-153.

GÜNEŞ, N. (2018). “Feminist akımlarda aile”, **Social Sciences Research Journal**, cilt 7, sayı 3, ss.142-153

GÜNİNDİ Y. & GİREN S. (2011). “Aile kavramının değişim süreci ve okul öncesi dönemde ailenin önemi”, **Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi**, sayı 31, ss.349-36

- GÜRCÜM, B.H., ARSLAN, A. (2017). "19. Yüzyıl süfraj hareketinde sessiz direnişin sembolü olarak reform kıyafeti", **İdil Dergisi**, cilt 6, sayı 32, ss.1385-111.
- HARTL, K. (2002). "Expatriate Woman Managers: Gender, Culture and Career", München, **Rainer Hamp Verlag Publications**
- HENRETTA, J. C., WOLF, D. A., VAN VOORHIS, M. F., & SOLDI, B. J. (2012). "Family structure and the reproduction of inequality: Parents' contribution to children's college costs", **Social science research**, cilt 41, sayı 4, ss. 876–887.
- HOLVINO, E. (2007). "Women and Power: New Perspectives on Old Challenges", USA, **Jossey Bass Publications**,
- IREFIN, P., IFAH, S.S. & BWALA, H.M. (2012). "Organizational Theories and Analysis: A Feminist Perspective", **International Journal of Advancements in Research and Technology**, cilt 1, sayı 1, ss.71-97.
- İÇLİ, G. (1997). "Aile Araştırmalarında Yöntem ve Yaklaşım", **Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, ss. 59-66.
- KARA, B. (2018). "Türkiye’de aile yapısının değişimine etki eden dinamikler", **Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi**, cilt 40, sayı kış-2018, pp. 374-385
- KARAKILIÇ, M., ALAY, S., KOÇAK, S. (2008). "Kadın ve yönetici: Aday yöneticiler yönetimsel becerilerde cinsiyete özgü kalıplara sahip midirler?", **Hacettepe Spor Bilimleri Dergisi**, cilt 19, sayı 4, ss. 220-237.
- KESKİN, F., & ULUSAN, A. (2016). "Kadının toplumsal inşasına yönelik kuramsal yaklaşımlara dair bir değerlendirme", **Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, cilt 26, pp. 47-68.
- MAGARAGGIA, S. (2012). "Gender in Theory and Practice: An Interview with Raewyn Connell", **Feminist Review**, cilt 102, ss. 116-124.
- MARKS, J., BUN, L. C., & MCHALE, S. M. (2009). "Family Patterns of Gender Role Attitudes", **Sex roles**, cilt 61, sayı 3-4, ss. 221–234

- MOHAJAN, H. (2022). "An overview on the feminism and its categories", **Research and Advances in Education**, cilt 1, sayı 3, ss.11-26.
- OGLETREE, S. (2015). "Gender role attitudes and expectations for marriage", **Journal of Research on Women and Gender**, cilt 5, ss. 71-82.
- OLÁH, L. S., KOTOWSKA, I. E., & RICHTER, R. (2018). "The new roles of men and women and implications for families and societies", **A Demographic Perspective on Gender, Family and Health in Europe**, ss. 41–64.
- ÖZMETE, E., & YANARDAĞ, M. Z. (2016). "Erkeklerin bakış açısıyla toplumsal cinsiyet rolleri: Kadın ve erkek olmanın değeri", **Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi**, cilt 20, sayı 1, ss. 91-107.
- SADIKOĞLU, Z.Z. (2021). "Modern Türk Aile Yapısında ve Kadınların Uğraşlarında Değişme", **Tesam Akademi Dergisi**, cilt 9, sayı 1, ss.1-31
- SAVCI, İ. (1999). "Toplumsal Cinsiyet ve Teknoloji", **A.Ü. SBF Dergisi**, cilt 54, sayı 1, ss. 123–142.
- SCHMITT, D. P. (2003). "Are Man Universally More Dismissing Than Women? Gender Differences in Romantic Attachment Across 62 Cultural Regions", **Personal Relationships**, cilt 10, sayı 3,
- SMITH, H., GAGER, C. & MORGAN, S. (1998). "Identifying underlying dimensions in spouses' evaluations of fairness in the division of household labor", **Social Science Research**, cilt 27, sayı 3, ss. 305-327
- TIMUR S., EGE E. VE BAKIŞ E. (2006). "Engelli kadınların üreme sağlığı sorunları ve etkileyen faktörler", **Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi**, cilt 10, sayı 1, ss. 52-58.
- VATANDAŞ, D. D. C. (2011). "Toplumsal cinsiyet ve cinsiyet rollerinin algılanışı", **Istanbul Journal of Sociological Studies**, cilt 0, sayı 35, ss. 29-56.

- VOORHIS, V. M. R. (2008). "Feminist Theories and Social Work Practise", Human Behavior Theory & Social Work Practise, **New Brunswick, Transaction Publishers**, pp. 265-290,
- WOOD, W., EAGLY, A. H. (1999). "The Origins of Sex Differences in Human Behavior: Evolved Dispositions Versus Social Roles", **American Psychologist**, cilt 54, sayı 6, ss. 408-423.
- WOOD, W., EAGLY, A. H. (2002). "A cross cultural analysis of the behavior of women and man: implications fort he origins of sex differences", **Phsicological Bulletin**, cilt 128, sayı 5, ss. 699-727

TEZLER

- AKGÜL GÖK, F. (2013). "Evli kadın ve erkeklerin toplumsal cinsiyet rolleriyle ilgili algılarının aile işlevlerine yansımaları", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, Hacettepe Üniversitesi
- ALTUN, H. (2008). "Feminist kuram doğrultusunda bir okuma/ sahneleme ve bir örnek çalışma: denizden gelen kadın", (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara Üniversitesi
- ATIŞ, F. (2010). Ebelik/ Hemşirelik 1. ve 4. Sınıf Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Tutumlarının Belirlenmesi. Çukurova Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Ebelik A.B.D. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana.
- KAYLI, D. (2009). "Feminist Eleştirel Yaklaşımlarda Özgürleşme ve Kadın Bedeni", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi., İzmir
- ÖZGÜR, G. (2020). "Tarihsel değişim sürecinde iş ve aile yaşamında kadın: Muğla ili, bankacılık sektöründe çalışan çocuklu kadınlar üzerine bir inceleme", (Yayımlanmamış Yüksek lisans tezi), Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
- ÖZTÜRK, A. B. (2014). "Erkeklik Ve Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet: Eşine Şiddet Uygulayan Erkekler", (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Sosyal

Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, Hacettepe Üniversitesi

PAÇACIOĞLU, B. (2018). Üç Farklı Kuşaktaki Evli Kadın ve Erkeklerin Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Tutumları ile Aile İşlevleri Arasındaki İlişki, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Aile ve Tüketici Bilimleri, Ankara.

TOPSES, M. D. (2008). “Modern aile yapısı ve fonksiyonlarının, bireyin elcil davranış düzeyi ile ilişkisi”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, Hacettepe Üniversitesi

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

BHASIN, K., (2003). “Toplumsal cinsiyet ‘bize yüklenen rolleri’”. <https://docplayer.biz.tr/4690201-Toplumsal-cinsiyet-kamla-bhasin.html> (Erişim Tarihi: 25 Aralık 2022)

CANATAN, K. (2011). “Aile Sosyolojisi: Konuları, Perspektifi ve Gelişimi”, İstanbul, Ayrıntı Kitabevi <https://docplayer.biz.tr/17228533-Aile-sosyolojisi-doc-dr-kadir-canatan-doc-dr-ergun-yildirim.html> (Erişim Tarihi: 25 Aralık 2022)

ÇELEBİ, N. (1990). “Kadınlarımızın Cinsiyet Rolü Tutumları”, Konya, Sebati Ofset. http://nilguncelebi.com/wpContent/uploads/2016/07/nilgun_celebi_kadınlarımızın_cinsiyet.pdf (Erişim Tarihi: 25 Aralık 2022)

DONOVAN, J. (2009). “Feminist Teori: Amerikan Feminizminin Entelektüel Gelenekleri”, (Çev. Aksu Bora, Meltem Ağduk Gevrek, Fevziye Sayılan), İstanbul, İletişim Yayınları <https://www.e-kitaphavuzu.com/kitap/josephine-donovan-feminist-teori-kitabi-indir.html> (Erişim Tarihi: 25 Aralık 2022)

GIDDENS, A. (2012). “Sosyoloji”, İstanbul, Kırmızı Yayınları https://turuz.com/storage/2011-her_konu/1179-Sosyoloji-Anthony_Giddens-Cemal_Gozel-2012-1084s.pdf (Erişim Tarihi: 25 Aralık 2022)

- MCINTOSH, B., MCQUAID, R., MUNRO, A. AND DABIR- ALAI, P. (2012), "Motherhood and its impact on career progression", [Gender in Management](#), Vol. 27 No. 5, pp. 346-364. <https://doi.org/10.1108/17542411211252651>
- TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU [TÜİK] (2021). <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Turkiye-Aile-Yapisi-Arastirmasi-2021-45813>
- UNICEF (2017). "Glossary of Terms and Concepts. Regional Office for South Asia" (Erişim Tarihi: 01Ocak 2023)
- WEST, C., & ZIMMERMAN, D. H. (1987). Doing Gender. *Gender & Society*, 1(2), 125–151. <https://doi.org/10.1177/0891243287001002002>

EKLER

Ek 1 Sosyo-Demografik Bilgi Formu

Ek 2 Yarı Yapılandırılmış Soru Listesi

Ek 3 Anket/Araştırma/Uygulama İzin Formu

Ek 4 Etik kurul kararı

Ek 1 Sosyo-Demografik Bilgi Formu

1. Cinsiyetiniz: Kadın Erkek

2. Doğum Yılı ve Yeri: -----

3. Medeni Durumunuz:

Bekar Evli Ayrılmış

4. Çocuğunuz Var mı?

Yaşları ve Cinsiyetleri	Çocuk Sayısı	Yaş	Cinsiyet
	Çocuk 1	$\frac{1}{2}^{\frac{3}{4}}\frac{1}{2}^{\frac{3}{4}}\frac{1}{2}$	Kız Erkek
	Çocuk 2	$\frac{1}{2}^{\frac{3}{4}}\frac{1}{2}^{\frac{3}{4}}\frac{1}{2}$	Kız Erkek
	Çocuk 3	$\frac{1}{2}^{\frac{3}{4}}\frac{1}{2}^{\frac{3}{4}}\frac{1}{2}$	Kız Erkek
	Çocuk 4	$\frac{1}{2}^{\frac{3}{4}}\frac{1}{2}^{\frac{3}{4}}\frac{1}{2}$	Kız Erkek

5. Öğrenim Durumunuz:

6. İlköretim Lise Üniversite Lisanüstü

7. Mesleğiniz: -----

8. Çalışma durumunuz:

Tam zamanlı Yarı zamanlı Çalışmıyorum

9. Gelir durumunuzu nasıl değerlendiriyorsunuz?

Düşük OrTA İyi

10. Ailenizde kimlerle yaşıyorsunuz?

11. Ailenizde kimler gelir getiren bir işte çalışıyor?

12. Yaşadığınız konut ailenize mi ait? Kimin üzerine kayıtlı?

Ek 2 Yarı Yapılandırılmış Soru Listesi

1. Kısaca kendinizden ve ailenizden bahsedebilir misiniz?

Hafta içi ve hafta sonu iş yaşamı –ev işleri ve çocuk bakımı rutininizi anlatır mısınız?

2. Sizce kadın ve erkeğin ailede başlıca görev ve sorumlulukları nelerdir? Kadın ve erkeklerin ev-içi ve ev-dışı yapabileceği işler farklı mıdır? Hangi işler kadın ve erkek tarafından yapılmalıdır? Sizce neden böyle olmalı/olmamalı?

3. Size söyleyeceğim işler ailenizde kimler tarafından yapılıyor?

4. Eşiniz, çocuklarınız ve diğer aile bireyleriyle ev ve bakım (çocuklar aile büyükleri) işlerini paylaşımını nasıl yapıyorsunuz? Ev ve bakım işlerinin paylaşımının herkes tarafından adil bir biçimde paylaşıldığını düşünüyor musunuz?

5. Çalışıyor olmanız /olmamanız durumundan memnun musunuz? Sizin için avantajlı veya dezavantajlı tarafları nelerdir? Gelirinizi nasıl kullanıyorsunuz?

6. İş ve yaşam dengenizi nasıl kuruyorsunuz? Ev- işleri için dışarıdan yardımcı alıyor musunuz?

7. Eşinizin çalışması / çalışmaması konusunda ne düşünüyorsunuz? Eşiniz çalışmış ya da çalışmamış olsaydı yaşamınızda nasıl bir değişiklik olurdu? Eşinizin geliri aile bütçesi için önemli mi?

8. Sizce ailede kararlar kim/ kimler tarafından alınmalı? Kadın ve erkeğin ailede karar vermesi gereken konular farklı mıdır? Neden farklı olmalı/olmamalı?

9. Ailenizde karar alma biçiminden memnun musunuz? Eşiniz/ çocuklarınız/ diğer aile üyeleriyle karar verilmesi gereken konu/konularda sorun yaşıyor musunuz? Hangi kararların alınmasında sorun yaşıyorsunuz?

Ek 3 Anket/Araştırma/Uygulama İzin Formu

1) Öğrenci Bilgileri:

Adı Soyadı	Zeynep Çırak	Anabilim Dalı	AİLE DANIŞMANLIĞI
Öğrenci No	Y1995.010006	Program	AİLE DANIŞMANLIĞI YÜKSEK LİSANS (Tezli)
Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi Fahimeh Hosseinnezhad HENDVARI	Türü	Anket () Araştırma (X) Uygulama ()

2) Tez Bilgileri:

Tez Konusu:	Ailede Kadın ve Erkeklerin Rol ve Sorumluluklarının Toplumsal Cinsiyet Bakış Açısıyla Değerlendirilmesi: Nitel Bir Çalışma
Uygulanacak Çalışmalar:	Derinlemesine görüşme
Daha Önce Uygulandığı Çalışmalar	
Daha Önce Uygulayan Kişi ya da Kurumdan İzin Belgesi Var mı?	
Çalışmanın Uygulanacağı Kişi ya da Kurumlar : (Çalışma yapılacak yerler tek tek yazılmalıdır.)	
1. İstanbul'da ikamet eden, gönüllü 8 kadın 8 erkek	6.
2.	7.
3.	8.
4.	9.
5.	10.

İmza
Öğrencinin Adı-Soyadı

İmza
Tez Danışmanı Adı-Soyadı

Zeynep Çırak

Dr. Öğr. Üyesi Fahimeh Hosseinnezhad HENDVARI

Ek 4 Etik kurul kararı

Evrak Tarih ve Sayısı: 09.09.2022-61439

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğü

Sayı :E-88083623-020-61439
Konu : Etik Onayı Hk.

09.09.2022

Sayın Zeynep ÇIRAK

Tez çalışmanızda kullanmak üzere yapmayı talep ettiğiniz anketiniz İstanbul Aydın Üniversitesi Etik Komisyonu'nun 04.08.2022 tarihli ve 2022/13 sayılı kararıyla uygun bulunmuştur. Bilgilerinize rica ederim.

Dr.Öğr.Üyesi Alper FİDAN
Müdür Yardımcısı

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Doğrulama Kodu : BS54L7VSSZ Pin Kodu : 47113

Belge Takip Adresi : <https://www.turkiye.gov.tr/istanbul-aydin-universitesi-ebys?>

Adres : Beşyol Mah. İnönü Cad. No:38 Sefaköy , 34295 Küçükçekmece / İSTANBUL

Telefon : 444 1 428

Web : <http://www.aydin.edu.tr/>

Kep Adresi : iau.yazisleri@iau.hs03.kep.tr

Bilgi için : Tuğba SÜNNETCI

Unvanı : Yazı İşleri Uzmanı

Tel No : 31002

ÖZGEÇMİŞ

Ad-Soyad : Zeynep ÇIRAK

Öğrenim Durumu

Yüksek Lisans: : İstanbul Aydın Üniversitesi
Sağlık Bilimler Enstitüsü, Aile Danışmanlığı

Lisans: : Anadolu Üniversitesi
Sosyoloji Bölümü

Ön Lisans: : İstanbul Aydın Üniversitesi
Uygulamalı İngilizce Türkçe Çevirmenlik

Mesleki Deneyim

Prochimca A.Ş : İthalat İhracat Departmanı
İthalat Sorumlusu, 2005-2020

İstanbul Büyükşehir Belediyesi : İsmek ,
İngilizce Öğretmeni 2007-2019

Yayınlar

7. Uluslararası Farklı Şiddet Boyutları ve Toplumsal Algı Kongresi, Kadına Yönelik Aile İçi Ekonomik Şiddetin Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Değerlendirilmesi